

Dr. Székely Ottokár O.Cist.

A SZENT IMRE-GIMNÁZIUM HUSZONÖT ESZTENDEJE

A Ciszterci Rend budapesti Szent Imre Gimnáziumának 1936/37. évi Értesítőjében, az iskola fennállásának 25-ik évében, a 4–76. oldalon megjelent tanulmány néhány kisebb eltéréssel leírt – a korabeli helyesírást követő – betűhív másolata.

Készült a Szent Imre Gimnázium alapításának 100 éves jubileumára.

Oláh Gyula, egri ciszterci öregdiák (é. 1944.)

Székely Ottokár dr. O. Cist.:

A SZENT IMRE-GIMNÁZIUM HUSZONÖT ESZTENDEJE

A Szent Imre-gimnázium megalapításának gondolata

A *Ferenc József-híd* elkészültével a *Szent Gellért-hegy* déli lejtője és a Duna köze közel kerül a főváros középpontjához, de mégis elég messze marad, hogy némi üde, vidéki városias jelleget ölthessen. Időben új, épületstílusában modern, de életstílusában konzervatív, a múlt nagy hagyományait hívebben élő, kiforratlan, megtévesztő, újszerűségekől nem befolyásolható, meghiggadt, de lelki kultúrájában emelkedett városrész kezd kifejlődni. Azok költözködnek ide, akik nagyvárosi foglalkozásuk fokozottan izgatott üteme után nyugalmat, nehéz, kormos levegőjű pesti irodák után friss, tiszta levegőt óhajtanak. A lakosság legnagyobb részét az intelligencia teszi, mégpedig túlnyomó százalékban katolikus intelligencia, mely óhajtvá-óhajtott, hogy gyermekeik szellemiségének megfelelő, hitükben és erkölceikben katolikus középiskolai nevelésben részesüljenek.

Glattfelder Gyula dr. csanádi püspök, akkor még a budai Szent Imre-kollégium igazgatója, megértette a szükségét s megtette a megoldásra a kezdeményező lépéseket. Mint a *Katolikus Főiskolai Internátusegyesület* egyházi elnöke, az egyesület feladatai közé sorozza egy nyolc osztályú gimnázium felállítását. *Zichy János gróf* kultuszminiszter maga is méltányolja az óhaj reális szükségét általános közművelődési szempontból, az új városrész különleges viszonyai folytán katolikus jellegét is készséggel elismeri. A tárgyalásokat az állam részéről a viszonyokkal teljesen ismerős, e vidéken lakó tankerületi főigazgató, *Erődi Béla dr.* udvari tanácsos vezeti. Az 1911. január 16-án létrejött a szerződésileg körülírt megállapodás szerint az állam 300.000 korona építési segínyt nyújt, a tanárok fizetésének folyósítása által a gimnázium fenntartásához évi hozzájárulást ad s fejlesztés, párhuzamos osztályok felállítása esetén a kiadástöbbletet fedezi.

Az egyház részéről a szükséges jóváhagyást *Vaszary Kolos* hercegprímás még aznap megadta, *Zichy János gróf* kultuszminiszter nevében pedig *Balogh Jenő dr.* államtitkár 1911. aug. 11-én hagyta jóvá a szerződést.

Az alapítás valóvá alakulásának mikéntjére vonatkozólag a döntés egyenlőre a tervezetnél maradt.¹

A Ciszterci Rend és a Szent Imre-főgimnázium

A megvalósulás elindulásának történetét a nagynevű alapítótól, *Békefi Remig* zirci apátúrtól így hallotta s így jegyezte fel még annak idején az intézet igazgatója, *Bitter Illés*.²

„A magyar Ciszterci Rend tagjaiban régóta élt az a gondolat, hogy a Rend Budapesten gimnáziumot kaphasson. Már a XIX. század nyolcvanas éveiben a pécsi főgimnázium tanári kara oly javaslattal lépett a rendi kormánytanács elé, hogy a bajai gimnázium helyett, amely csak pár évvel előbb, 1878-ban jutott a Rend kezére a szentgotthárdi apátságok a zirci, pilisi és pásztói apátságokkal történt egyesítése alkalmával, Budapesten vállaljon a Rend gimnáziumot. Ekkor történt a kormánytanácson, hogy a pécsi rendház kormánytanácsosa, *Békefi Remig dr.*, kifejtvén az okokat, melyek a pécsi főgimnázium tanártestületét eme a javaslat megtevésére készítették, hogy t.i. a Rend a bajai gimnáziumot egy budapestivel cserélje fel, a kormánytanács tanügyi osztályának elnöke, a nagynevű *Szvorényi József* egri perjel és főgimnáziumi igazgató így nyilatkozott: „Amit a pécsi kormánytanácsos, a mi kedves Remig barátunk, az imént előadott, az mind igaz. De mi többiek a bizottság tagjai oly meggyőződésben vagyunk, hogy ezt a szép tervet – költségek hiányában – ez idő szerint megvalósítani nem lehet. De úgy érezzük valamennyien, hogy míg ciszterci rendi tag él e magyar hazában, addig ennek az eszmének kihálnia nem szabad.”

S íme, milyenek a *Gondviselés* útjai! A magyar ciszterci Rend 1911. szept. 19-én új apátot választ, s első helyre *Békefi Remig dr.*, budapesti tudományegyetemi ny. r. tanárt s a Magyar Tudományos Akadémia r. tagját jelöli. *I. Ferenc József* apostoli magyar király e választás alapján *Békefi Remig dr.*-t 1911. évi nov. hó 21-én zirci apáttá kinevezte.

¹ A Szent Imre-főgimnázium Értesítője (ezentúl É.), 1912–13. 1. sk. 1.

² A budai ciszterci rendház irattára (ezentúl: B.)

Az új apát a Rend kormányát 1911 dec. 5-én átvévén és 1912. január 6-án apáttá avattatván, pár nap múlva bemutatkozásra megjelent *Zichy János gróf*, vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternél. A tisztelegés alkalmával a miniszter kérdezősködött az új apát terveiről. Ez kijelentette, hogy ez alkalommal csak tisztelegni óhajtott, de a miniszter úr gyengéd figyelme megengedi neki, hogy most mindjárt az első alkalommal feltárja, amit lelkében tervként ápol s ez a következő: szeretne Budapesten egy főgimnáziumot átvenni, mert úgy érzi, hogy Rendjének mely a vidéken négy gimnáziumban (Eger, Székesfehérvár, Pécs, Baja) eddig becsülettel megállotta helyét, csak úgy biztosíthatja jövő fejlődését és felvirágozását. „Hát – kérdi a miniszter, – melyik budapesti gimnáziumot kívánná átvállalni?” „En – mondja az apát – e kérdésre e pillanatban határozott választ nem igen tudnék adni, de talán lehetne gondolni a Szent Imre-kollégiummal kapcsolatban tervezett Szent Imre-főgimnáziumra.” „Ez jó gondolat – mondja a miniszter, nekem tetszik.” „Engedje meg, kegyelmes Uram – folytatta az apát, – hogy ez ügyben január vége felé, mikor egyéb dologban is bátor leszek megjelenni, írásbeli előterjesztést tessek Excellenciádnak.” „Helyes – válaszol a miniszter, – tehát január végén lesz szerencsém, s akkor megbeszéljük a dolgot.”

Az apát lelkét régi tervének megvalósulási lehetősége erősen foglalkoztatja, sőt egészen leköti. Budapest polgármesterénél, *Bárczy Istvánnál* tett bemutatkozó látogatásánál szintén megemlíti szándékát, s itt is megértéssel, helyesléssel találkozott.³

Január vége felé a zirci apát tényleg Budapestre utazott. Este megérkezvén a Rend budapesti rendházába (Bernardinum, VIII. Horánszky utca 6.) *Piszter Inre dr.*, igazgató azonnal jelentette, hogy *Glattfelder Gyula dr.*, csanádi püspök érdeklődött, mikor beszélhetne a zirci apátúrral. A megállapodás szerint másnap (1912. jan. 30-án⁴) *Glattfelder Gyula* megjelent a Bernardinumban, s azt a kérdést intézte Békefi Remighez, hajlandó lenne-e a Rend elvállalni Szegeden a harmadik gimnáziumot?

„Köszönöm a figyelmet – szól a zirci apát, – de olyan vidéki helyre, ahol más szerzetes gimnázium van, nem mehet egy másik Rend. Ha már új gimnáziumot vállalunk, akkor Budapesten vállalunk.” „Jó – válaszolt a püspök, – akkor vállalja át méltóságod a Szent Imre-főgimnáziumot, melyet a Kath. Főiskolai Internátus-egyesület szándékozott felállítani.” (Ez egyesület világi elnöke *Zichy János gróf*, egyházi elnöke pedig *Glattfelder Gyula dr.*, csanádi püspök.) „Kérem, – mond Békefi, – ez ügyben már *Zichy János gróf*, miniszter úrral beszéltem, és előtte készségemet fejeztem ki a Szent Imre-főgimnázium átvételére. Érdemleges választ e pillanatban még nem adhatok, mert előbb Rendemmel kívánom az ügyet megbeszélni. Kérek tehát egy hónapi időt, amikor a választ írásban megadom.”

A zirci apát ezek után nem kereste fel a január elején történt megállapodás szerint a minisztert, hanem Rendjével kezdte meg a tárgyalást. Budapesti rendházának tagjaival mindjárt gyűlést tartott, és feltárta előttük a helyzetet. Ezek egyértelműen úgy nyilatkoztak, hogy a Rend vállalja át a budapesti Szent Imre-főgimnáziumot.⁵ Hazamenet megállapodott Székesfehérvárott.

Az 1912. febr. 6-án tartott házi tanácskozmányban ismerteti a tervet a rendtagok előtt és nyilatkozattételre szólítja fel őket. A rendtagok Rendünk nagy tradícióihoz híven válaszolnak. Kijelentik: „Egy szívvel-lélekkel üdvözljük Apáturunk által felvetett azon eszmét, hogy Rendünk, a tagok régi óhajának megfelelően, Budapesten, az ország fővárosában, egy új főgimnáziumban új működési teret nyerjen. A magyar nemzeti közművelődés előmozdítására hozandó anyagi áldozattól nem rettenünk vissza.”⁶

Másnap Zircre siet az apát. Rögtön közli a nagy események megindulását a rendtagokkal. Az apát nagy gondolatok, tervek, megvalósítások lázában ég. A döntő szó a zirci konventet illeti meg, ezért, mikor 1912. febr. 9-én tartott gyűlésen az egész konvent jelenlétében elmondja az eddig történeteket, figyelmezteti őket, hogy határozatuk „az egész Rendre nézve történelmi nevezetességű”, mert „a magyar ciszterci Rend belső fejlődésének érdeke megkívánja, hogy középiskolai tanári működésünkre magában a fővárosban nyerhesünk teret”. A konvent nevében *Szentes Anzelm* perjel szólal fel. Beszéde mélységesen hívő lélek megnyilatkozása. A rendtagok számát szaporítani kell, a Rend jövedelmét növelnünk; ez vele jár az új vállalkozással. De bízunk kell az isteni Gondviselésben; ha az Ő akarata volt, hogy a Rend tanítórend legyen, megadja ezeket is.⁷ Az anyamonostor konventje ezután örvendező lélekkel, egyhangúlag magáévá tette az eszmét.⁸

³ Zirci lt. 209/1912. A zirci konvent 1912. febr. 12-i gyűlésének jegyzőkönyve.

⁴ Zirci lt. 73/1912. febr. 10. *Békefi Remig Zichy János gr.* kultuszminiszterhez.

⁵ B. – *Bitter Illés* feljegyzése..

⁶ Zirci lt. 76/1912. A székesfehérvári rendház tanácskozmányának jegyzőkönyve.

⁷ Zirci lt. 209/1912. A konventgyűlés jegyzőkönyve.

⁸ B. – *Bitter Illés* feljegyzése.

Az egri és a szentgotthárdi konventekhez, továbbá a pécsi és bajai rendházakhoz körlevélben fordul az apát s egyenlőre a legszigorúbb titoktartás mellett sürgősen véleménynyilvánítást kér.⁹

Ugyanekkor kapja kézhez *Zichy János gróf*, kultuszminiszter 1912. febr. 7-i levelét, melyben sürgetőleg kérdi, hogy „a ciszterci Rendnek a budapesti I. ker. Szent Imre-főgimnázium átvétele körül minő közelebbi tervei vannak.”¹⁰

Az apát nem tudja mire venni e sürgetést. Rögtön válaszol. Felemlíti *Glattfelder* csanádi püspökkel jan. 30-án folyt tárgyalását, amelyben gondolkozási időt kért a megbeszélésre és a végleges válaszra. Három rendház megnyilatkozása már kezében van, ezek egyhangúlag az elfogadás mellett fogtattak állást, a többieket várja. Mihelyt ezek megérkeznek, azonnal személyesen jelentkezik, de meg írásban is felterjeszti nyilatkozatát.¹¹

Közben megküldik a konventek és rendházak tanácskozásaik jegyzőkönyvét. Mindegyik mellette nyilatkozik. Eger minden fenntartás nélkül „Rendünk szellemi és erkölcsi fejlesztése érdekében” „jónak, helyesnek, sőt szükségesnek véli” az átvételt.¹² Míg Szentgotthárd,¹³ Pécs¹⁴ és Baja¹⁵ aggodalmának ad kifejezést, hogy a Rendet esetleg anyagi megrázkódtatás éri a tehertétel nagysága miatt. Pécs a Bernardinum eladását s az új épület költségeire fordítását indítványozza, míg Szentgotthárd kormánytanács esetleges egybehívását is felveti. Felesleges gondolat volt ez, hiszen a kormánytanácson ugyanazok kiküldöttjei szóltak volna hozzá, kik most külön-külön is szabadon előadhatták véleményüket, mely pedig kivétel nélkül igenlő volt.

Így tehát *Békefi* apátúr 1912. febr. 15-én kelt felterjesztésében kijelenti *Zichy János grófnak*, mint a Kath. Főiskolai Internátus-egyesület világi elnökének, hogy a magyar ciszterci Rend egyértelműleg kész átvállalni a Szent Imre-főgimnáziumot. Önérzetes örömmel állapítja meg a Rendjéért, Rendje dicsőségéért élni-hatni tudó apát e levelében, hogy a „Ciszterci Rend nemzeti nagy múltjához méltónak bizonyult. Bejelentí egyúttal, hogy a nagyfontosságú ügy élőlőszóbeli megbeszélése végett febr. 25-e után tisztelegni fog a miniszternél.”¹⁶

E napon (febr. 15-én) értesíti *Glattfelder* püspököt is határozatáról s előtte is kifejezi óhaját, hogy személyesen beszéljek meg a továbbiakat. A püspök erre jelzi, hogy 1912. márc. 17-én Budapesten lesz. Közben – írja – utasította az építész, ne dolgozzék tovább a már megkezdett terveken, hanem várja be az apát utasításait. „Mint hallom – teszi hozzá – már megindultak¹⁷ a támadások a tervvel szemben”.

Maga *Glattfelder* a megvalósítás módja tekintetében már más irányban tett lépéseket s így a ciszterciek meglepedése eme terveinek meghiúsulását jelentette.

A miniszter azonban, az egykori székesfehérvári diák, hűségesen kitart nevelő rendje mellett. Mikor tehát *Remig apátúr* még februárban Budapestre jött s megjelent a miniszter előtt, ez ismét hangsúlyozta, hogy a létesítendő gimnáziumot ő a ciszterci Rendnek akarja átadni.

Ugyane véleményben volt s a minisztert ily értelemben hangolta *Balogh Jenő dr.* vk. min. államtitkár is.

Ugyanekkor közölte a miniszter az apáttal, hogy sürgető levelét azért írta, mert időközben megjelent előtte *Hajdú Tibor dr.* pannonhalmi bencés főapát, akinek *Glattfelder* püspök már felajánlotta a Szent Imre-főgimnáziumot. A főapát kérte a miniszter jóindulatát a gimnázium átadása ügyében. A miniszter meg volt lepve. Kijelentette, sajnálja a dolgot, de ő már a zirci apáttal tárgyalt ez ügyben; míg vele tisztába nem jön, addig nem tehet ígéretet.

Ezért kérdezte hát a miniszter oly sürgősen, mi a Ciszterci Rend véleménye az átadás ügyében.

Ily előzmények után ült össze a Kath. Főiskolai Internátus-egyesület választmánya 1912. márc. 18-án gyűlésre *Glattfelder Gyula dr.*, csanádi püspök elnöklete alatt. Az elnök felvetette a kérdést, kinek a kezére adják a *Szent Imre-főgimnáziumot*? Hozzátette, hogy *Zichy János* grófot halaszthatatlan teendői akadályozták a megjelenésben, de amaz óhajának adott kifejezést, hogy ő a Ciszterci Rend kezére kívánja adni. A választmány egyhangúlag úgy határozott, hogy a tervezett Szent Imre-főgimnáziumot az állammal kötött

⁹ Zirci lt. 72/1912. sz. február 9.

¹⁰ Uo. 74/1912. sz..

¹¹ Uo. 73/1912. sz. febr. 10. – B. *Bitter Illés* feljegyzései.

¹² Uo. 80/1912. sz. Az 1912. febr. 9-i tanácskozmány jegyzőkönyve.

¹³ Uo. 134/1912. sz. Az 1912. febr. 9-i konventgyűlés jegyzőkönyve.

¹⁴ Uo. 135/1912. sz. A február 11-i házi tanácskozmány.

¹⁵ Uo. 136/1912. sz. Február 11-én tartott házi tanácskozmány.

¹⁶ Uo. 137/1912. sz. febr. 15. Fogalmazvány

¹⁷ Uo. 138/1912. sz. A levél kelte: Temesvár, 1912. febr. 23. Uo. *Békefi* apátúr febr. 15-i fogalmazványa.

szerződéssel együtt a Ciszterci Rend kezére adja. Az ülésen jelen volt *Békefi Remig* apát és *Mihályfi Ákos dr.*, ciszterci rendi egyetemi tanár, mint választmányi tagok.

A választmány határozatának kimondása után felállt *Békefi Remig* apát, s így szólt: „A Kath. Főiskolai Internátus-egyesület részéről megnyilatkozott megtisztelő bizalmat nagyon köszönöm, s a tervezett gimnáziumot a Rend nevében átvállalom. Én, mint apát, rajta leszek, hogy ez a Szent Imre-főgimnázium valóban *Szent Imre-főgimnázium* legyen.”¹⁸

A ciszterciek megtelepedése a Szent Gellért hegy tövében tulajdonképpen csak visszatérés volt, hiszen IV. Béla királyunk korában a kelenföldi Szent Gellért templom egy ideig a ciszterciek gondozása alatt állott.¹⁹

A *Kath. Főiskolai Internátusegyesületnek* az állammal kötött szerződését a Ciszterci Rend minden belőle folyó joggal és kötelezettséggel együtt 1912. máj. 1-én átvette. A szerződés átruházását a VKM. 173.943/1912.sz. alatt jóváhagyólag tudomásul vette.²⁰

Az állammal kötött szerződésben nemsokára némi változás jött létre. 1912. nov. 22-én *Békefi Remig* zirci apát Erődi Béla főigazgató, miniszteri biztossal megbeszélést tartott. Az állammal kötött szerződés 11 tanárt vesz fel. Az apát rámutat, hogy egy teljes intézetnek 15 tanárra van szüksége. A szerződés szükségletrovata 112.180 K.-ról szól, a fedezet rovat az *Internátusegyesület* által ígért 6000 K-t is beleszámítva 67.800 K. A hiányból az állam 43.000 K-t vállal: a Rend tehát már így is 2180 K-val többel járulna hozzá, mint az *Internátusegyesület*. Mivel pedig a teljes fenntartáshoz még 24.580 K szükséges, kéri, hogy az államsegély ne 43.000, hanem 48.000 korona legyen. a Rend pedig vállalja a 19.580 K-t. Erődi miniszteri biztos méltányosnak találja az államsegély felemelését és hozzájárul.²¹

Az *Internátusegyesület* a gimnázium számára már megszerezte a telket is, hisz az állammal kötött szerződésben az építés és fenntartás ügye jórészt biztosítva látszott. Már a legelső tervezetek között szerepelt a gimnázium mellett templom építése is. A *Lágymányos* a tabáni plébánia területéhez tartozott, a templom félóránnyira feküdt, meg a tabániak számára is kicsiny volt. Egy-két környékbeli intézeti kápolna s a lazaristák kis temploma nem képes befogadni a hívek évről évre ezrenként gyarapodó számát. *Szent Imre herceg* jubileumi évében, 1907-ben *Kohl Medárd dr.* felszentelt püspök elnökelete alatt bizottság alakult, hogy egy templom költségeit országos adakozás útján hozzák össze. Mikor a Ciszterci Rend a gimnáziumot átvette, a templomra már mintegy 100.000 korona gyűlt össze, de ez az összeg a folyamatban lévő gyűjtés útján még jelentékenyen növelhetőnek látszott. Amint *Békefi* apátnak a rendházakhoz intézett 72/1912. sz. leveléből kiviláglik, a templomépítés nagy feladatát már előzetesen összekapcsolta a gimnázium építésével, de amannak terheit nem kombinálta bele számításaiba.

A Rendre látszólag csak a rendház építési költsége várt volna, amelyet *Remig* apátúr egymillió koronás amortizációs kölcsönrel látott megoldhatónak. Évi 50–60.000 korona új terhet jelentett volna a Rendre – az előzetes számítások szerint – az új gimnázium.²²

A templom és gimnázium eredeti telke a *budai Szent Imre-kollégium* kertjének egy része. A Horthy Miklós út 15. sz. kettős ház utcaserű udvara lett volna a bejáró a templomhoz s mellette szántak telket a gimnáziumnak. A szóbeli tárgyalásoknál kiviláglott, hogy a telkeknek a Rend rendelkezésére bocsátása nehézségekkel jár, amennyiben a Ciszterci Rend közbeékelődésekor a *Szent Imre-kollégium* kertjéhez szertették volna csatolni e területet, másrészt *Békefi* zirci apát a helyet maga sem találta egészen megfelelőnek. Az építés után kert, udvar, terjeszkedésre alkalmas hely nem maradt volna. Ezért rövidesen, 1912 húsvét hetében (ápr. 9.) megvette a *Ménesi út*, (ma *Nagyboldogasszony útja*) és a *Villányi út* (ma *Szent Imre herceg-útja*) közt elterülő 13.451. hrsz. (*Villányi út* 7.) 3584.80 négyszögöl nagyságú telket, ölenként 122 K-val. A mellékes kiadásokkal tehát mintegy 450.000 koronát fordított a telekvételre.²³

A *Ciszterci Rend* a telek megszerzése után nem kezdetett rögtön az építéshez. Már a terv nagyszabású volta is némi időt kívánt a teljes átgondolásra, másrészt a Rend anyagi tartalmát nem fordíthatta egyéb régebbi lekötöttsége folytán teljesen a budai gimnáziumra. A XXX. rendi kormánytanács határozata szerint

¹⁸ B. *Bitter Illés* feljegyzése, – Zirci lt. 554/1912. A szentgotthárdi konvent gyűlésén *Békefi* apátúr (1912. jún. 6.)

¹⁹ *Pauler*: Árpádok, II. 275.

²⁰ Másolat a gimn. irattárában 71/1912–13. sz. alatt.

²¹ Uo. 77/1912–13. Jegyzőkönyvfogalm.

²² Zirci lt. 72/1912. febr. 9. *Remig* apátúr körirata és 209/1912. sz. A zirci konvent gyűlésének jegyzőkönyve.

²³ Uo. 666/1912. Titkári jelentés. – B. 456/1912. sz. alatti *Békefi* apátúrnak a székesfőváros tanácsához intézett iratában 1912. nagyhetében történt vétel. A telek pontos megjelölése: Budai rész., 5645. sz. telekkönyvi betét, A. 1. sor, 13.451. hrsz.

1913-ban a *hercegfalvi templom* újjáépítése kezdődik, 1914-ben a *pécsi főgimnáziumé*, de ugyanebben az évben óhajtjuk megkezdeni nagyobb kölcsön útján a *Szent Imre-főgimnázium* és rendház felépítését olyképpen, hogy 1915-ben már saját otthonunkban kezdhessük meg a tanítást.²⁴

Mivel pedig az új középiskola e városrészen sürgető szükséggé vált, s hogy a Rend új működési helyén minél előbb megkezdhesse kulturmunkáját, de meg hogy a tervbe vett hatalmas arányú gimnázium épülete diákra várakozó üresség ne legyen, *Békefi Remig* elhatározta, hogy a gimnáziumot már 1912 szeptemberében megnyitja. E célból ideiglenes otthont kér a székesfőváros tanácsától. A tanács 1912. június 25-i ülésén foglalkozik az apát kérelmével s a 69.928/1912. VII. sz. határozatával az "I. ker., Váli-utcai közs. elemi iskola épületének III. emeletén lévő 35., 36., 37. sz. helyiségeket a Rend által létesítendő gimnázium elhelyezése céljából már az 1912/13. iskolai évre átengedi". A következő évre a 34. és 1914–15 évre a 33. sz. tantermeket is rendelkezésre bocsátja, de a használat tartamát hangsúlyozottan csak 1912–13. tanévtől számított legfeljebb három évben állapítja meg.²⁵

Az apát erre kijelöli a rendtagokat, akikre legsajátosabb alkotását, legföltettebb kincsét rábízta. Azonban az új iskola minden életrezdülésében részt vesz, minden lépését szeretettel ügyeli az apát maga. A Szent Imre-gimnázium Remig apátúr életének egy része lett, vele és benne élt.

Az intézet első tanári kara az igazgatón kívül három ciszterci rendi rendes tanárból és egy világi tornatanárból állott. *Bitter Illést* a zirci apátúr bizalma Pécsről helyezte a Szent Imre-gimnázium élére. Huszonöt év óta áll őrt a nagy apát szándékai mellett. *Mátrai Rudolfot* Egerből hívja apátja szava az új gimnáziumba. 1915-ben székesfehérvári gimnáziumunk igazgatója, majd meg a székesfehérvári tankerület igazgatója lett. Meghalt 1935. jan. 15-én. *Vargha Damján dr.*, középkori irodalmunk jeles kutatója, székesfehérvári gimnáziumunkból került Budára. 1919-ben egyetemi magántanár. 1925 óta Pécssett székelő pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem nyilvános tanára. A Magyar Tud. Akadémia is tagjai közé iktatta. Intézetünk első hittanárát, *Baranyai Jusztin dr.*-t a zirci apátúr 1915-ben a Rend budapesti Hittudományi és Tanárképző Főiskolájának igazgatójává nevezte ki. 1925 óta a Pázmány Péter Tudományegyetem hittudományi karán az egyházi tanszék nyilvános tanára. Az immár néhai Martos Ágost elemi isk. igazgató, iskolagondnok, a gimnázium első tornatanára 1919–21. tanév elején vált meg intézetünkötől, de jóakarátú támogatását nyugalomba vonulásáig még esztendőkön át tapasztalta a gimnázium.

Mikor 8 év múltán, az első érettségi vizsgálat megnyitójában *Erődi Béla dr.* főigazgató visszaemlékezett az alapításra; mikor újra szemé elé idézte a jelenetet, midőn megjelent *Remig* apátúr néhány szerzetestársa kíséretében: *Szent Bernát* és *Clairvaux* jutott eszébe. Itt nem egy gimnázium alapításának prózai tényéről volt szó, hanem a világító és lelkesedésre gyűjtő ciszterci szellem nyolc évszázadon át sugárzó fénye ragyogott bele új lánggal az eddiginél szélesebb területén, a régiéknél exponáltabb magaslaton, a magyar szellemi életnek Isten és haza felé irányuló, felfogásukban tisztultabb, szolgálatukban mélyebben járó törekvéseinek útjára, a Ciszterci Rend felújított tanítórendi hivatásának éppen századik évfordulóján.

A gimnázium nevelő és oktató munkájának irányát világosan kijelölte a nagy alapító apát, mikor szerzetes fiait az Üdvözítő szavaival bocsátotta útlukra. „Elmenvén tanítsatok...” A Szent Imre-gimnázium tanárai előtt tisztán áll küldetésüknek valláserkölcsi, közművelődési és hazafias jelentősége. A gimnázium alakuló tanácskozmányán, 1912. aug. 31-én, ezzel nyitja meg az intézet igazgatója, *Bitter Illés*, a gimnázium életindulását, de egyúttal programját is összefoglalja:

„Egyikünk lelkét sem hagyja illetlenül e pillanat fensége, amikor Isten szent nevében munkához látunk, hogy új vezetékét szereljük fel a keresztény magyar művelődés áramainak. Régiek ez áramok s épen ezért mélyen járók. Ott indulnak meg *Szent István* és *Szent Imre* lábnyomán; elvezetnek az *Anjouk* és *Hunyadiak* tündérpalotái előtt; ott csillognak a félhold fénye alatt, s a sok nemzeti szomorúság éjjeleibe is ez áramok világitottak be. S amiért minden igaz magyar imádkozik és dolgozik: a szebb jövőnek új színei is csak ez áramoktól gyúlhatnak ki; hajtó erejét csak ez áramoktól nyerheti az előre törtető, érvényesülést kereső nemzeti lélek. Csak a múlt nagy hagyományai, csak vallásos erkölcs és munkás hazaszeretet lehetnek kulturális fejlődésünk biztos alapjai.

Ennek a haladásnak szolgálatában fog állani a *Szent Imre-főgimnázium*. Záloga ez ígéretnek az a hűség, mellyel a magyar ciszterciek a századok folyamán, a századok követelményeinek megfelelően mindig a keresztény magyar művelődés érdekében dolgoztak s amely hűség szent hagyománykép száll nemzedékről nemzedékre.”²⁶

²⁴ Gimnázium irattára* (ezentúl G.) 12/1912–13. sz. –* Ez a rövidítésmagyarázat az eredeti szövegben nem szerepel)

²⁵ G. 10/1912–13. sz. Másolat.

²⁶ Zirci lt., 706/1912. sz. Jegyzőkönyvmásolat és É. 1912–13.

Nem csalódott az intézet igazgatója, mikor megnyitó beszédében azt mondotta: „Biztat a remény, hogy minden jó ember támogatni fog szándékaink békés munkálásában.”²⁷

Nagy érdeklődéssel, sok várakozással és különleges jóindulattal találkozott a Rend mindenütt. A fővárosnál elsősorban *Bárczy István dr.*, polgármester és *Déri Ferenc dr.* közökt. tanácsnok jártak mindenben a Rend kezére, de lekötelező előzékenység fogadta az új magvetőket a *Váli utcai* iskola tanítóttestülete részéről is.

Nem üres szó volt, amiről első főigazgatója, *Erődi Béla dr.* 1912. augusztus 30-án az alapítás hivatalos tudomásulvételekor biztosította: „Bennem az iskola minden tekintetben leghívebb és legkétségesebb támogatójára fog lelteni.”²⁸

Hányszor vezette hazafelé vivő útja fel az iskola harmadik emeletére, nem hivatalból, hanem kitüntető szeretetből, meleg érdeklődésből. Jó szívének melegét sok évtizedes tapasztalatainak kincseit nem sajnáló, örömet osztó lélekkel szórta s az intézet örömeiben, gondjaiban együttérzően osztozott.

A gimnázium irattára drága kincsül őrzi egy levelét. Akkor írta, mikor 1914. márc. 2-án intézetünknek ajándékozta korall-, kagyló- és kavicsgyűjteményét. „Hálás és szerető szívvel adom... *Fiumei* tartózkodásom idejében gyűjtöttem a *Quarneronak* eme terményeit s azokat azóta kegyelettel tartogattam dolgozószobámban. Szívesen megválok tőlük, mert jobb helyen nem helyezhetem el, mint abban az intézetben, ahol annyi szeretettel s oly szép eredménnyel foglalkoznak az ifjúság nevelésével és tanításával.”²⁹

De micsoda lelkesedést, buzdítást merített a tanári kar az ország első főpapjának, *Csernoch János* hercegprímásnak, akkor még kalocsai érseknek elismerő, minden bizalmat előlegező, gyönyörű levelével, melyet esztergomi érsekké történt electiója után *Békefi Remighez* intézett:

„Őszinte nagy tisztelettel viseltetem a magyar ciszterci rend iránt, mely hazánk történetében a műveltség terjesztése és fenntartása, a tudomány és művészetek művelése, az ifjúság nevelése és a lelkipásztorkodás terén hervadhatatlan érdemeket szerzett. Az utóbbi években különösen érezhető a Rend megerősödése és fellendülése, minek következtében régi óhajomat képezte az, vajha a Rend betetőzné eddigi működését azzal, hogy hazánk fővárosában nemcsak a rendi tagok nevelése, hanem a világi ifjúság képzése és vezetése, úgyszintén a hívek lelki gondozása által is kivenné azt a vezérszerepet, amely a zirci szerzeteseket szent szabályaik, a magyar nemzet történetével összeforrott fényes múltjuk, virágzó jelenlegi helyzetük és Isten adta képességeik következtében méltán megilleti.

Miért is kimondhatatlan öröm fogta el szívemet, midőn megtudtam azt, hogy Méltóságod *Budapesten* a Lágymányoson főgimnázium és internátus létesítésére, továbbá a *Szent Imre-templom* felépítésére és gondozására vállalkozott. A jó Isten áldja meg érte Méltóságodat és derék szerzetes társait, hogy e nagy mű a magyar katolicizmusnak egyik leghatalmasabb bástyája, a hitéletnek messze kiható tűzhelye s a műveltség keresztény származásának és általunk való ápolásának állandó, beszédes apológiája legyen.”³⁰

A beírások 1912. jún. 26-án kezdődtek. Legelsőnek *Gyulai Elemér* iratkozott be. Összesen 48 tanulót írtak be, a tanév folyamán a rendes tanulók száma 50-re emelkedett.

A tantárgybeosztás szerint *Bitter Illés* igazgató tanította a természetrajzot, éneket és szépírást, *Baranyai Jusztin* a hittant, egyúttal hitszónok és a segélyzőegylet vezetője, *Mátrai Rudolf* számtant, földrajzot és rajzoló geometriát és egyúttal tanszéki jegyző, *Vargha Damján* magyart és latint, valamint intézte az ifjúsági könyvtár ügyeit. A tornát *Martos Agost* iskolagondnok, elemi iskolai igazgató vállalta.

Hanauer István váci püspök, akkor a budai *Szent Imre-kollégium* igazgatója és egyúttal első érseki biztosunk, felajánlotta a kollégium házi kápolnáját az ifjúság szentmise hallgatására. A gyóntatás jó ideig még akkor is a kollégium kápolnájában történt, mikor már a Verpeléti úti szükségkápolnába jártak a misére.

A Szent Imre-főgimnázium megnyitó ünnepélye szept. 5-én ment végbe. „Szív és lélek ünnepe volt ez a felavatás” – állapítja meg az első Értesítő. *Zichy János gróf* kultuszminisztert *Erődi Béla* főigazgató képviselte, a szülők nagy számban, a Bernardinum a maga egészében ott volt. 9-kor az intézet kegyura, *Remig* apátúr a lazaristáknál ünnepélyes *Veni Sancte* után misét celebrált, azután ideiglenes otthonukba vonultak a megnyitó ünnepélyre.

Bitter Illés, az intézet igazgatója köszöntötte a hódoló szavával az intézet alapító kegyurát s *Erődi Béla* főigazgatót. Első ízben jelölte meg a ciszterci nevelő ideál nagytávlatú célkitűzéseit tanulóink és szüleik előtt.

²⁷ É. 1912-13., 3. 1.

²⁸ Zirci lt. 689/1912. Főig. 4705/1912. sz.

²⁹ G. 181/1914. sz. és É. 1913-14. 49. 1.

³⁰ B. 887/1912. zirci apáti szám. – Kalocsa. 5998/1912. dec.8.

„Nagy nyugtalanság kínos gyötrődései közt vergődik életem. Hiú erőlködéssel arra törekszik a világgyarázat, hogy kettévágja az emberi lelket s míg földre néző felét az exakt tudás minden csillogásával kápráztatja, műveletlenül hagyja azt a részét, melyet titkos nehézkedés erejével az ideálok örök szépségei felé vonz az üdvözítő hit. Csak a tudomány eredményeit becsülik s értelmi kiskorúságnak gondolják a szív örök ösztöneit.

Pedig a gőz és villany s a modern technika annyi vívmánya nem fejtik meg az élet problémáját. Ha azt akarjuk, hogy ismét fényes legyen a modern ember arcúata, menjünk vele a tudomány mindjobban szélesedő országútján az elérhető legmagasabb fokig, de ha felhősnek találja s ködösnek itt a légkört, ha feleletet itt nem kap tépelődő kérdéseire, ne hagyjuk ott vállvonogatva, hanem vigyük még feljebb, vezessük fel a boldogság hegyére, amely fölött az erkölcsi világ mennyboltja van kifeszítve. Innen szeretet árad szét és igazság, lelkiismeret és nagylelkűség, szelídég és józanság, tisztaság és fegyelem, önmegtágadás és hősiesség, szóval: magasabb rendeltetésünk inspirációi, melyek lebirkózzák a lázadó erőket s érzeki és szellemi, földi és égi természetünknek harmonikus típusát alakítják ki rajtunk.

A diadalmas életnek erre a napsugaras ösvényére akarjuk rávezetni azokat, kiket a szülők előlegezett bizalma gondjainknak átadott: arra az ösvényre, melyet liliumok szegélyeznek és tulipánok, melyen minden magyar ifjú példaképe, *Szent Imre* herceg haladt. Jertek, kedves jó fiúk, velünk! Adjátok ide kezeteiket, szíveteket, s induljunk meg hajnalcsillagos jókedvvel. Ahova eljutunk, meglátjátok, az Isten tekintetétől kiderül a homlokotok. S mi, Szent Bernát magyar fiai, tudjuk, hogy amikor az örök eszményekbe néző, egészséges, erős lelkű ifjúságot nevelünk, akkor rójuk le leghívebben édes hazánk iránt tartozó kötelességeinket. Úgy legyen! Úgy leszen!”³¹

Az intézet először beiratkozott tanulója. *Gyulai Elemér* köszöntötte ezután kis társai nevében az intézet kegyurát és tanári karát.

Majd felemelkedik *Remig apátúr* finom, egyenesre fegyelmezett alakja. Hangjában a meghatódottság fátyolát ujjongó, reménykedő öröm veri át. A „historikus apát” szólal meg szavaiban. Lelke a múlt küzdelmeire, dicsőségére tekint, de a jövő győzelméről szól. Beszéde igazi kifejeződése énjének. Reális élet- és történelemszemlélete megóvják, hogy bármikor is fantasztikus elképzelések álomvilágába tévedjen, de hiszi és várja egész meggyőződéssel, hogy a jobb nemesebb embernek előre kell törnie és feltétel nélkül érvényesülnie kell. És itt nem az egész emberiség nagy egyetemességében való érvényesülést hangoztatja, – bár ez nyilvánvaló és soha nem vonja kétségbe, – hanem a nagy emberi szempontok általánossága helyett, mindig a szűkebb magyar haza kifejezésben is megragadóbb, érzelmileg közelebb álló, célkitűzéseiben áttekinthetőbb ideáját állítja az egyetemes igazságok érvényesülésének célpontjába: a magyar ciszterci-ek mindenkor a haza javán fáradoztak, akkor is, mikor a hit és erkölcs emelésével nemesebbé tették az egyén lelkét s közelebb emelték Istenhez, akkor is, mikor a nemzetgazdaság terén példát mutattak a magyarságnak, most is a haza javán akarnak dolgozni, mikor a lelkek szántóföldjén új terület megmunkálásába kezdenek, hogy lelkeket józan ismeretekkel töltsenek meg, az akaratot lelkes elhatározásokra indítsák, a jövő reménységeit a hit és erkölcs ragyogó eszméivel, a hazafiság magasztos érzelmével s a munka boldogító szeretetével gazdagítsák. „Ez a gimnázium – mondotta – a szeretet jegyében született meg s abban is akar és fog élni és dolgozni.” Úgy érzi, Rendje megtett mindent, hogy munkája eredményes legyen, ezért ismét és ismét a tanulóifjúsághoz fordul, hogy tanárai szavához simuló lélekkel szolgálják ők is szellemi és erkölcsi előrehaladásukat.

A miniszter képviselője, *Erődi Béla dr.* szavai zárták le az ünnepség tárgysorát. Némi kis jubileumot jelent az új iskola: a budapesti középiskolák száma ugyanis az új gimnáziummal 25-re emelkedett. Szíve, szava őszinte örömeivel köszönti a Ciszterci Rend új térfoglalását s bizton reméli, „hogy a ciszterci-ek itt a *Szent Gellért-hegy* tövében, hol az utolsó magyar mártír vére pecsételte meg a kereszténység győzelmét a pogányságon, a nagy eszmékért, Istenért, királyért, hazáért folyó harcukban mindig diadalmasan helyt fognak állani.”³²

Szept. 7-én megkezdődött a munka hétköznapija, kezdetét vette a rendes tanítás. Van-e ennek története? Van. Halkan folyó, szent történet ez. Lélekalakítás. Örök történeti folyamat; az iskolában mindig jelen, az életben pedig még múlt emlékében is a jövőre hat. A ciszterci-ek a *Szent Gellért-hegy* alján sem akartak mások lenni, mint amik évszázados tanítórendi foglalkozásuk során voltak: a keresztény pedagógia munká-

³¹ É. 1912–13. 6., sk. 1.

³² É. 1912–13. 5–9. 1.

sai. Nevelésük célja: embert formálni, akin az isteni összhang szépsége ömlik el, egyéniséget alkotni, aki örök életté stilizálja meg magában a világot.³³

A béke két esztendeje

A tapasztalt pedagógusok figyelő szeme csakhamar észreveszi a vidéki és a fővárosi diák közt a különbséget. Már az első ellenőrző tanácskozmányon határozott vonalakkal állapítja meg az igazgató a felölő eltéréseket. „A nagyobb önállóság az elhatározásokban, az egyéni érvényesülési akarás szertelenebb kilengései, a szerényebb és naiv tekintélytisztelet fogyatékosága, a magukkal hozott ismeretek szélesebb perspektívája, a gyorsabb apperceptió, a centráló képesség tökéletlensége, a tartós figyelem szegénysége, a synthetizáló eljárás lassúsága, a verbalizmus túltengése: mind az észrevétlen nevelési együttathatónak, a fővárosi élet higiénikus, szociális és intellektuális berendezésének eredménye. Gyermeklélektani megfigyeléseinkben szükségképpen széles rovatot kell nyitnunk ezeknek a körülményeknek.”³⁴

A béke két esztendejének zavartalanságát alig bolygatta meg valami. Inkább riadalmat keltett, semmint komoly akadályt a főigazgatóság 318/1913. sz. rendelete, hogy az igazgató, mihelyt az általános sztrájk kitöréséről hitelesen értesül, szüntesse be az előadásokat. Így aztán márc. 4-én és 5-én szünet volt, de semmiféle incidens nem fordult elő.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1912. dec. 5-én 160/647. sz. rendeletével az 1912–13 tanévre a Szent Imre-gimnázium I. osztályának megadta a nyilvánossági jogot, s mint az állam közvetlen vezetése és rendelkezése alatt álló intézetnek ellenőrzését a budapesti tankerületbe utalta.³⁵

Csernoch János hercegrímás 710/1913. sz. alatt a gimnázium hitoktatói felügyelőjévé *Hanauer István dr.* kollégiumi igazgatót nevezi ki. Az érseki biztos részéről a gimnázium előzékeny jóindulatot, szerető gondosságot tapasztalt, amelyre intézetünk mindenkor hálával emlékezik.³⁶

Érdekes adat az intézet első elszámolása. A bevétel 4110 K, a kiadás 3732 K volt, a következő évi előirányzat szerint a bevétel 8533 K, a kiadás 3530 K. Könyvtár-, szertár- stb. fejlesztéséről ezekben a számokban nincs szó, hisz hely sem volt. Az első természetrajzi szemléltető eszközt, egy citromot, az intézeti múzeum őrzi. Különös jelentősége lett ennek a citromnak a háborús évek alatt, amikor a behozatal szüneteltetése folytán a citromot jórészt csak képen s összeszáradva szertárakban lehetett látniuk a magyar diákoknak.

Az iskola első esztendeje érdeklődést keltett és megbecsülést hozott a tanári karnak. Különösen éber érdeklődéssel kísérte az intézet gyarapodó életét a hercegrímás, aki országos nagy gondjai mellett is szakított időt magának, hogy 1913. nov. 26-án meglátogasson bennünket. Az egyházfejedelmet maga az intézet kegyura, *Békefi Remig* és *Erődi Béla* főigazgató fogadták. Mindkét osztályban végighallgatott egy-egy latin órát. A meleg érdeklődés, ismeretesen keresetlen modora feszélyezetlen közvetlenséggel kapcsolta össze a magas látogatót s a nagy érdeklődéstől csillogó szemekkel várakozó gyermeklelkeket. E látogatás is közrejátszott, de meg az érseki biztosnak. *Hanauer István* kollégiumi igazgatónak minden szépet-jót méltányló jóakarata, hogy *Csernoch János* hercegrímás 1914. szept. 9-ről keltezve (1399/1914. sz.) levelet intéz a zirci apáthoz: „Örömmel vettem felügyelő közegeim jelentését, hogy a zirci ciszterci rend budapesti főgimnáziumában „rendkívül dicséretes állapotokat” észleltek. Ennek alapján indítatva érzem magamat, hogy köszönetemet és elismerésemet fejezzem ki Méltóságod előtt a tanári karnak a vallásos nevelést előmozdító buzgó működéséért.”

A főpásztori jóindulatnak eme beszédes megnyilatkozása a gondos atya szerető figyelmével, várakozásával reménykedő apát szívét mélyen meghatotta. Elküldi a bíboros levelének másolatát a tanári karnak s hozzáfűzi: „Nekem valóban nagy örömömről szolgált a hercegrímás úr Ő Főmagasságának levele, mert belőle is azt a meggyőződést merítettem, hogy a Szent Imre-főgimnázium csakugyan azon az úton indult meg, amelyen én kívánom látni s amelyre a neve, de meg a születése is utalja.”³⁷

A rendnek nagy elégtétel, *Glattfelder Gyula* csanádi püspök nagylelkűségének pedig kimagasló megnyilvánulása volt, mikor 1914. március 1-én megjelent a gimnázium fiatalága közt, szentmisét és szentbeszédet mondott, ápr. 29-én pedig a gimnázium ideiglenes otthonában is felkereste diákjainkat. Nem titkolta

³³ É. 1912–13. 15. l.

³⁴ 1912. okt. 28. I. ellenőrző tanácsk.

³⁵ G. 83/1912. A nyilvánossági jog megadása évről évre osztályonként történt.

³⁶ Uo. 24/1913. és 208/1912. sz.

³⁷ Uo. 17/1914.

kellemes csalódását a Rend munkájában, amint később is hitvallást tett e mellett. Mi pedig különös örömmel köszöntöttük Szent Gellért utódát a *Szent Imre-gimnáziumban* eme történeti kapcsolódás miatt, de meg azért is, mert mi mindig úgy éreztük, hogy valamiképpen közelebb állunk, hozzá tartozunk a lelkéhez, mert eleven emlékezésben őrizzük, hogy intézetünk első körvonalai a csanádi püspök nagyarányú koncepciói között rajzolódtak le, a gondolat pedig, melyet a lélek termelt, nem szakad el tőle végleg azáltal, hogy másoknak is kincsévé vált.³⁸

Nagy esemény fűződik még intézetünk második békeévéhez.

1914. máj. 9-én kitűztük intézetünkben a Mária-kongregáció régi, de el nem fakult, mindig diadalmasan lobogó zászlaját.³⁹

Gyakorlatilag vallásos életet élő, vallási életben elmélyülő, kitartásában jellemzilárd férfiak nevelő iskolája volt. Vallás erkölcsi nevelésünk e hatékony eszközt nem nélkülözheti. 1914-ben tulajdonképpen csak a kezdő lépés történt meg. 18 másodikos jelölt *Baranyay Jusztin dr.* vezetésével a kongregációs gyűlések mintájára rendszeres összejöveteleket tartott. *Remig apátúr* csak 1915. febr. 18-án állítja fel 134/1915. sz. rendeletével a Mater bonorum studiorum tiszteletére a *Szent Bernát* és *Szent Imre* pártfogása alatt a *Mária-kongregációt*.⁴⁰

Az első felavatást 1915. márc. 25-én maga *Remig apátúr* végezte. Ünnepi beszédben elvonultatta a jelek szeme előtt a Szent Gellért-hegy történetét, *Szent István*, *Szent Gellért*, *Szent Imre* életét, s buzdította az új kongreganistákat, hogy a szent hely mementói bennük is vallásos érzületet keltsenek, hogy erkölcsös életű, köteleességtudó, művelt lelkű, hazafias magyar emberek nevelődjenek belőlük.⁴¹

A későbbi években tagfelvételt végző előkelőségek között ott tisztelhetjük *Csernoch János* bíboros hercegprímásunkat is.

A Kongregációval azonos, de egész ifjúságunkra és szüleikre is kiható célokat követtünk ünnepéyeinkkel. Nem pompázó bemutatásokat akartunk adni bennük. „Az iskola dolog-tévő napjait megszakító ünnepek mindig felemelő tényezői annak a magasabb rendű atmoszférába lendülő emelkedettségnek, amely minden kornak, de főleg az ifjúságnak van állandó szüksége, hogy kiépíthessen magában olyan egyéniséget, amelynek mértéke nem az élet nyújtotta nyers adatolásból való. Ez a lélektani szükségesség irányított bennünket az ünnepek céljának és tartalmának kultuszában, hogy velük az eszmények világának vágyát oltjuk bele ifjúságunkba s közömbösítsük benne a mai világnak ideáltalan szellemét.”⁴²

Ilyen megfontolás tette elengedhetlenné, hogy már a Váli utcában vendégségben töltött első éveink alatt mostoha helyviszonyok között is megüljük ünnepeinket. Kisebb ünnepéyeinket a földszinti tornateremben tartottuk. *Szent Imre* napján s évszázó ünnepéyeinkre a harmadik emeleti tornatermet kértük kölcsön. Ez volt a legnagyobb külső fény, amivel az ünnep jelentőségét kiemelhetjük. Ez egyszerű inkább zártkörű ünnepéyeink idők folyamán naggyá nőttek.

Intézetünk évről évre ismétlődő nagy ünnepe védőszentjének, *Szent Imrének* napja. *Szent Imrében* a magyar ifjúságnak legszebb ideáljai lépnek elénk életté valósítva, de a mennyei diadal fényözönében. Megsejtetik az erény nagyságát, érzetik annak hatalmát s ez csodálatra készítenek, utánzásra biztat. Azt akartuk, hogy Szent Imre-ünnepéyeinken megértse intézetünk ifjúsága: „Istenfélelem és hazaszeretet a magyar ifjú legszebb erényei; az a vallásosság, mely az erény formáiba öltözteti a lelket, s az a hazafiság, mely erős kapoccsal fűz a múlthoz, őseink hagyományaihoz, földjéhez, hitéhez; ahhoz a hithez, melynek tiszta erkölcs hazánkat létre fejlesztette és ezer éven át fenntartotta.”

Intézetünk első nyilvános ünnepéye *Szent Imre* napja volt 1912. nov. 4-én. *Vargha Damján* idézte gyönyörű színekben Szent Imre alakját hallgatói elé.

Ünnepéyeinken bontotta ki szárnyait *Brisits Frigyes* szónoki művészete, gondolatokban magasan járó beszédei költői pompáját iskolánk falai visszhangozták először ifjúságunk lelkére. A rendtagokon kívül voltak ünnepéyeinken neves, országos hírü szónokok is. 1917. ápr. 17-én a magyar egyházi szónoklat nagymesterének, *Prohászka Ottokárnak* szavában ragyogott fel a tartalmi igazság meggyőző ereje iskolát jelentő stílusának költői szépségével. Hallottuk *Szölgvényi Ferenc* nemes, finom metszésű beszédét, *Schrotty Pál* ferences házfőnök, *Huszár Károly* v. miniszterelnök és *Tiefenthaler József* lelkesen szárnyaló

³⁸ Uo. 179/1914. márc. 4. Fogalmazv. Glattfelder püspökhöz.

³⁹ É. 1913–14. 53. l.

⁴⁰ G. 214/1915.

⁴¹ G. 287/1915. Remig apátúr beszéde, É. 1914–15.

⁴² É. 1931–32.–21. l.

szavait; beszéltek *Ury Lajos, Marczell Mihály, Kelemen Krizosztom, Kühár Flóris, Duday Alajos dr.*, mindmegannyi kiváló név, kiknek szereplését megtisztelés számba vettük.

Fáj, hogy amikor ünnepélyeink az iskola új, gyönyörű barokk palotájában pompás külsőt találnak, minden ünnepélyünket gyászfátyollal vonja be legnagyobb történelmi tragédiánk: *a trianoni szerződés*. A le-törtség ijesztő ráeszmélése és a feltörő magyar élniakarás élesztgető ereje sarkal és lelkesít. A dicsőséges magyar múlt fénylő sugarainak árnyékában búsongunk fájó jelenünk által megtépázott jövő reményeinken. *Trianon* fájdalmas emléke kísért, mikor gondolataink okt. 6-án az aradi vársáncok közt bolyonganak. *Trianon* őszi borongása jár márciusaink idusa felett és *Trianon* sötétségét oszlatgatjuk, mikor *Szent Imre* példájával az üde, napsugaras, szent fiatalság eszményi életére buzdítunk.

1913–14-ben létesült az *Ifjúsági Takarékpénztár* is. Célja részint a takarékosagra és önmegtartóztatásra szoktatás, részint, hogy a szegényebb sorsúaknak a kirándulásokon való részvételt megkönnyítse. Minden tanuló betette nélkülözhető filléreit – bármily csekély összegben is, – a betéteket megbízható pénzügyintézetben kamatoztatták s évvégén kamataival együtt visszafizették a betevőknek. Évvégére így mindig állott egy kis összeg a tanulók rendelkezésére, melyet élvezetes és hasznos kirándulásra fordíthattak. A takarékpénztár intézetünkben még ma is virágzik.

Intézetünkkel egyidős a *Segítőegyesület*. Az intézet fejlődésével fokozatosan kiépült. Könyvekben, egyéb segélyekben sok szülő gondját enyhítette, sok szegény fiút segített emberségesebb megélhetéshez.

A ciszterci plébánia átvállalása.

Hogy az eredetileg tervezett időben a gimnázium és rendház építése nem kezdődött meg, főképpen a plébánia átvállalásának közbeékelődése okozta.

A telekváltozással – úgy látszott, véglegesen – elejtette *Remig apátúr* a tervet, hogy a templom és a gimnázium egymás mellett épüljenek fel. Az új telek a fejlődő városrész középpontján fekszik, azonban hármassal nagy épület harmonikus kiépítésére szűk. De magát a templomépítést tovább szorgalmazza. „Mél-tányolván a környék lakóinak vallásos érdekeit,... másrészt lelkében érezvén Rendjének áldozatos hivatás-szeretetét, készséggel hajol meg a megnyilvánult óhaj előtt s átvállalja a Szent Imre-templomépítő bizottság munkájának folytatását és befejezését.”⁴³

A templomépítés s vele bizonyos pasztoráció benne volt az eredeti elgondolásban is. Plébániáról azon-ban szó sem esett még.

A plébánia vállalásának gondolatát *Csernoch János* vetette fel még az esztergomi érseki szék elfoglalá-sa előtt 1912. dec. 8-án (Kalocsa. 5998/1912. sz.). A pasztorációs szempontból lehetetlenül nagyra nőtt budapesti plébániákat első kötelességének látja szétszórni a hívek létszámához mérten alapítandó plébáni-ákra.

„Bármily nagyra becülöm – írja Békefi apátúrnak – e következményeiben kiszámíthatatlan fontosságú vállalkozást (a Szent Imre-gimnázium alapítását), nem tartom azt teljesnek akkor, ha a rend egyidejűleg a lágymányosi hívek állandó, intézményesen biztosított lelki gondozására nem vállalkozik... Csak félmunkát végezne a Rend, ha pusztán csak a gyermekeket gondozná s ezek szüleit lelkipasztorálásban nem részesíté-né.”

A plébániai lelkipasztoráció a templom építése terén új kívánságokkal lépett fel.

A zirci apát az érsek e levelének vétele után rögtön biztosítani kívánja a Rend anyagi erejét túlhaladó építkezéshez a Vallásalap támogatását. A telket félmillióért már megszerezte, a gimnázium és a rendház építésére 2–3 millió korona összeget kontemplál, de egy arányában jelentősen megnagyobbodott templom építésére segítség nélkül nem vállalkozhatnék. 1912. dec. 10-én kéri tehát a vallás és közoktatási miniszter elvben való hozzájárulását a vallásalaptól segítség megadásához (900/1912.)

Mihelyt pedig a primás egyházfejdelmi joghatóságának gyakorlatát megkezdte, siet elhatározását vele is közölni. „Mi, magyar ciszterciak – írja 1913. jan. 4-én az apátúr – érezzük és tudjuk, hogy a katoliciz-mus érdekében e hazában helyt kell állnunk iskolában és társadalomban egyaránt. Épen ezért Főméltóságod kérdésére készséges lélekkel kijelentem, hogy a magyar *ciszterci Rend a Budapestnek Lágymányos* nevű részében felállítandó róm. kat. plébánia vezetését hajlandó magára vállalni.”⁴⁴

⁴³ É. 1931–32.– 4. l.

⁴⁴ 4/1913 sz. Békefi apátúr sajátkezű fogalmazványa A lelkipasztoráció módosításáról szólva, az érsek előtt felveti a szabadstóla eltörlését.

Csakhamar érezhetővé válik, hogy a plébánia elvállalása erősen késlelteti a gimnázium és rendház építését. 1914-ben szeretnék megkezdeni az építést, s amíg a plébánia és templom ügye végleges elintézését nem nyer, addig már a tervek elkészítéséről sem lehet szó. *Remig apátúr* 1913. márc. 4-én megsürgeti a hercegprímásnál a döntést (127/1913.). *Csernoch* azonnal személyes tárgyalásba bocsátkozik Budapesten Békefi apátúrral. Azt tanácsolja, forduljon az apátúr a székesfőváros tanácsához, hogy a főváros, mint kegyúr, jelentse ki készségét a plébániának a Rendre való ruházására, s egyúttal vállalja el a templom építését is.⁴⁵

Az apátúr 1913. márc. 18-án ilyen értelemben ír a Tanácsnak. Kéri, hogy a székesfőváros, mint kegyúr, építse fel a ciszterci rendház mellett saját telkén a *Szent Imre-templomot*, melyre 80-100 ezer korona már is egybegyűlt s remény van rá, hogy ez az összeg gyűjtés útján még növekszik. A plébános és káplánok ellátására mérsékelt átlagösszeg biztosítását is a kegyúrtól várja, de a Rend kulturális feladatával járó egyéb anyagi kötelezettségei mellett is hajlandó osztozni az új plébánia terheiben.⁴⁶

Erre megindult az eszmecsere a városrendezési ügyosztály és a zirci apát közt. A Rend a gimnázium és rendház céljaira a budai rész 5645. sz. telekkönyvi betét A. 1. sor 13.451. helyrajzi sz. telket vásárolta meg. Az ügyosztály ezzel szemben azt indítványozza, hogy a három épület a *Villányi- és Ménesi-út* között ama telken épüljön fel, melynek nyugatról a *Sion apácák* (ma *Erzsébet-leányárvaház*), keletről pedig a lazaristák a szomszédjai. E tervbe a zirci apát 1913. jún. 19-én hosszas megfontolás után elvben beleegyeznek.⁴⁷

A külső körülmények változása, a háborús bonyodalmak miatt azonban minden terv megvalósulása függőben maradt, a telekcsereéről pedig évekig nem esett szó.

Világháborús évek

Mire az 1914–15-i isk. év megkezdődött, kitört a világháború. Szörnyűnek sejtette mindenki, de a szörnyőség felfokozódásának mértékét senki sem tudta elképzelni. Rövidnek és győzelmesnek szerettük hinni, mely kisgyermekkorban lévő tanítványainkat borzalmasságával csak közvetve érinti. Azt alakuló tanácskozmányon az igazgató borongó érzéssel köszönti a t. testület tagjait az új iskolai év hajnalán. „Soha ilyen új évre, soha ilyen hajnalra nem virradt még a magyar ifjúság. Lángvörösre gyúltak ki a színei, de nem a teremtő Lélek éltető tüzétől, hanem a gyilkos indulattól, pusztító kegyetlenségtől, melyben népek és nemzetek gyűlölete ég.

Munkánkban megfrissít bennünket a világhistóriai energiák távlataiból kicsillanó tanulság, hogy az élet minden lendületes motívuma, az önfeláldozás, az önzetlenség, a hűség, a lelkesedés, bátorság, fegyelem. hősiesség, s ami szép erény csak fenntartja a hazát s az emberiséget, ez mind nem mocsárban és iszapban, hanem az élet örök vizei mellett erősödik nagyra és izmosodik óriássá. Ez örökfolyású vizek pedig ott fakadnak, ahová mindig is menekült a megfáradt lélek, s ahová mi is vezetni akarjuk a ránkbízottakat: a valóság mélységeiben.

Elevenebben, mint valaha érezzük nevelőrendszerünk alap gondolatának helyességét, hogy csak akiben Isten él, akiben Isten akarata tesz és cselekszik, csak az közelíti meg az igazi emberről való eszményt, mert csak az lehet boldogságára önmagának, védelmére s hasznára embertársainak, javára a hazának, s dicsőségre Istennek.”

A főigazgatóság 1914. okt. 12-én leküldi *VKM* rendeletét, hogy a tanítás változatlan erővel folyjék tovább, hogy az ifjúság tanítóinak és tanárainak példaadása mellett a nagy időkben férfias munkára, fokozott kötelezettségeljesítésre nevelődjék.⁴⁸

A hadiállapot intézetünk tanári létszámát nem érintette. Az iskola életének külső folyására eleinte alig volt befolyással. Az iskola épületébe ugyan augusztus folyamán 1200 katonát szállásoltak be; ezek után katonai szabók és cipészek számára foglalták le. Sikerült azonban kieszközölni, hogy a nekünk szükséges három osztálytermet, valamint a tanári szobát és az igazgatói irodát mentesítették. A folyosónak általunk használt részét deszkafallal el kellett kerítenünk. A szükséges takarítási munkák után szept. 14-én *Veni Sancte* volt, szept. 15-én megkezdődtek az előadások. A tornaórákat azonban el kellett hagynunk, mert a tornateremben a katonai iparosok dolgoztak. Csak 1915. jan.-tól kezdve lehetett az I. osztályban elkezdni; febr. óta a II. és III. osztályokban is.⁴⁹

⁴⁵ B. 151/1913. márc. 18. Zirci apát Csernoch érsekhez.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ B. 317/1913 zirci apáti sz.

⁴⁸ G. 44/1914.

⁴⁹ Uo. 1/1914. aug. 31., Alakulótanácsk., É., 1914–15. 10. l., 31/1914. és 111/1915. sz. jelentés a főigazgatósághoz.

Hogy az elmaradt néhány napot pótolják, egybevonták a szokásos éveleji teendőket, és a szokásos szünetnapokon (okt. 6., nov. 19.) is tartottak előadásokat.

A háborús viszonyok, – állapítja meg az igazgató az első ellenőrző tanácskozáson, – az élet minden megnyilatkozását befolyásolják, az iskola belső életében is éreztetik hatásukat; az izgalmak és ernyedések, melyek váltakozva viaskodtak a közhangulatért, a tanulók lelkét sem hagyhatták érintetlenül, de azért ez az ítéletidő sem volt tanulság nélkül az iskolára. „Olyan drága értékek villannak meg félelmesen szép ragyogásban, amelyek szükségképen megfogják a figyelmet és amelyeknek megszerzése véget habozás nélkül kell módosítanunk az iskolai munka rendes kereteit. Soha ennyi biztatást nem nyert az eszmények iránti fogékonyság, mint e történelmi nagy napokban, mikor szemmel láthatóan teljesítjük, úgyszólván átéljük, átéli az ifjúság is nemzetünknek az isteni ekonomiában kijelölt hivatását... A nemzeti érzés kilép az elvont fogalmak kategóriájából; a hazaszeretet leszáll a sejtések homályos birodalmából, életbe öltözik, s mint istenfélelem, bátorság, királyhűség, bizalom, hősiesség, önfegyelmzés, erős akarat, kitartás, kötelességteljesítés, áldozatkészség, irgalmasság lejt végig völgyön-halmon, kunyhón-palotán, csodás tettekkel gazdagítva a mindennapi krónikát, és egy szebb, jobb jövőnek energiáival szórva tele a szíveket. Ezeknek a lekötése most a leghálásabb nevelői feladatunk és hazafias érdekünk. Ezért szőjük át minden tárgyban a tanítás anyagát a jelen vonatkozásaival; ezért kell munkánkhoz most több türelem, több szeretet, ha ingadozni látjuk a szorgalmat és ernyedni a figyelmet; ezért kell bánásmódunkba több, a szokottnál is több megértés, több együttérzés, hisz akárhányszor ott a csatatéren küzdő hősokeket, tán éppen atyjukat vagy testvérüket simogatja a gondolatunk, öleli át az érzésük a szórakozott tanulóknak.”⁵⁰

A tanári kar tisztában van feladatával, mely mind nagyobb súllyal nehezedik kötelességérzetére. Figyelmét nem kerüli el annak szükségessége, hogy értelmi és érzelmi eszközökkel ellensúlyozza és nemes irányba terelje a háborús erős hatásokat, amelyek sok tekintetben veszedelmet jelenthetnek az ifjúságra nézve. „A lázas hangulat, felkorbácsolt szenvedélyek, felfordulások, embertelenségek könnyen elvadulást, eldurvulást idéznek elő, – állapítja meg az igazgató. – Viszont azonban katonásabbnak kell lennie fegyelmzésünknek Az iskolai élet ritmusa legyen mozgalmas. Gyorsan gondolkozni, gyorsan felelni! A parancsot késedelem nélkül, a nyert megbízásokat pontosan teljesíteni! A végsőig kitartani a vállalt feladat végzésében! A kellemetlenségeket elviselni, az individuális hajlamokat türtöztetni!”⁵¹

Minden a háborúhoz igazodik; elhomályosul, hogy béke is volt; a reménytelenség ködébe vész, hogy ismét béke lesz. „Úgy érezzük, hogy az iskola az egyetlen darab fehér föld, ahol a vértől megriasztott béke és kultúra oltalmat és menedéket talál. Letörölni a vért és könnyet, mely elborít mindeneket; lemosni a gyalázatot, mely a háborúban az emberiségre tapadt: ez a békés kultúra feladata. Gyógyítani a durva jelen által ütött sebeket, szövögetni a múlt és jövő összekötő szálait: erre kell előkészítenie, erre kell nevelnie az iskolának. És ennek az előkészítésnek, és ennek a nevelésnek nem lehet más fundamentuma, mint Az, Aki magáról mondotta: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis; Akinek evangéliuma egyeseknek úgy, mint egész nemzeteknek és az egész emberiségnek a lelki szépségek keresztény értelmű kialakításában jelölte meg az utat ahhoz, amit a világ nem adhat meg: az örök békéhez.”

Minden igyekezetével rajta van az iskola: éleszteni a reményt, tartani a lelket. Tanítványaiban és szülőikben. Az élet elveszti régi színeit, feketébe öltözött minden: gondolatunk, érzésünk, akaratunk. Csak az érték, ami intenzívebben rombolni tud. „Ez a sötétség, bár egy pillanatra megriaszthatja az embert, nem ingathat meg bennünket az emberi haladásba, a diadalmas előretörésbe vetett hitünkben. Tudjuk, hogy a fejlődés áramai mélyenjárók és erőszakosak; sziklát hengergetnek és földet rengetnek; keresztbe szántják a régi utakat új vonzásokat és taszításokat indítanak. Persze, hogy ilyenkor recseg és ropog minden, lazulnak és pattannak a régi kötelékek és a mélybe zúdul az élet sok ornamentikája. De tudjuk, hogy ilyen kataklizmák után új reménysek emelkednek ki a gomolygó mélységekből, amelyek azután megint előre viszik az embert a tökéletesedés útján.”⁵²

A háború borzalmaiból az első években személyesen alig láttak többet kis diákjaink, mint a közeli, Ménesi úti Vöröskereszt otthon csonka, bicegő hőseit. A csatát az ő lelkük számára nem a legrettebb vívdások színtere volt, hanem valamiképpen az irgalom és szeretet iskolája.⁵³

Intézetünk ifjúsága résztvesz a háború okozta nyomorúság enyhítésére szervezett akciók munkájában. A kultuszminisztérium számolván azzal, hogy a háború a télre is átnyúlik s hogy valódi teával a hadsereg

⁵⁰ 1914. dec. 2. Első ellenőrző tanácsk.

⁵¹ 1915. márc. 16. III. ellenőrző.

⁵² É. 1914–15.

⁵³ É. 1915–16., 48. l.

szükségletét nem tudja kielégíteni, elrendeli, hogy a középiskolák tanulói teapótlólul szederacserje (*rubus fruticosus*) leveleket gyűjtsenek. Mintegy 2000 q mennyiségre lenne szükség. Részletes útmutatást ad a rendelet a gyűjtés és szárítás mikéntjére.⁵⁴

A III. osztály okt. 3-án a budafoki Háros szigetre rándult ki földszeder levelek gyűjtésére s mintegy 8 kg-t be is szolgáltatott a *Hadsegélyező Hivatalhoz*.⁵⁵

Ez csak a kezdet volt. A VKM 8241/1915. eln. sz. rendeletével cserzőanyag készítése céljából gubacs-gyűjtésre hívja fel az iskolákat 12.421/1915. eln. sz. alatt pedig a csalán gyűjtését rendeli el gyapot pótlására szövéshez.⁵⁶

Gyógynövényeket is gyűjtet.⁵⁷ 2 zsák gubacsot szolgáltatott be intézeti gyűjtésünk, de gyűjtöttek vadgesztenyét, 2q újságot, részt vettek a fémgyűjtésben, adakoztak évenként a katonák karácsonyára, a cse-csemővédő egyesületnek, nyomorék gyermekek otthonára, királygyűrűre, gyászpajzsra, katonasírokra stb.⁵⁸

A hadikölcsön jegyzésben is kivette az intézet a maga részét. A zirci apát rendeletére (803/1914. nov. 14.) a Segélyzőegylet 4db. (400 K névértékű) kölcsönkötvényt jegyzett, a három osztály tanulói 7 db-ot. A gyűjtéskimutatásokat a kis diákok érdekes háborús képekkel illusztrálták.⁵⁹

Nem vártak hasznot, kamatot a jegyzésből, hanem a kötvényeket magukat is nagylelkűen az intézet első ösztön- vagy jutalomdíjául ajánlották fel.⁶⁰

Az újabb kölcsönöknél állandóan fokozódik a jegyzések száma.⁶¹ Maga az iskolát fenntartó *Ciszterci Rend* anyagi teljesítőképességének végső határáig megy el, mikor a 8 hadikölcsön kibocsátásakor 8 millió koronát bocsát a haza szolgálatára, s az állam nehéz helyzetére való tekintettel lemond az államsegélyről, csak képletes fizetéssel ismertetvén el a segélyre való jogosultságát.

A gimnázium meglévő telkét (*Villányi út 7.*) is a zirci apát a *Kelenföldi Népségítő Szövetségnek* engedi át ideiglenesen gazdasági hasznosításra.

A kormány felszólítja a tanulókat a mezei munkában való részvételre.⁶²

Ez kis diákjainkra még tárgyaltalan volt. Ugyancsak távolabbról érdekelte a nagyvárosi diákokat a 4046/1916. eln. sz. rendelet, mely az addig termelésre fel nem használt területeken konyhakerti növények termelését ajánlja a tanuló ifjúságnak.

* * *

Az építéstről természetesen egyenlőre nem lehetett szó. A tervpályázatot ugyan kiírták s ennek eredményeképpen *Györgyi Dénes* megbízást kapott a részlettervek kidolgozására, s minden remény megvolt, hogy még 1914-ben hozzá lehet fogni az építéshez. A háborús idők bizonytalansága a reális számításához szokott intézőköröket visszariasztotta mindenütt a nagyobb vállalkozásoktól. Így akadt meg az építési tervek megvalósítása is. Várnunk kellett, amíg elviharzik felettünk a fergeteg, aminek idejét senki nem gondolta hosszabbnak egy nyári zivatarnál. A gimnázium a székesfőváros jóvoltából megmaradt a régi helyén. A Tanács *Békefi Remig* kérésére 13.107/1915. sz. alatt a következő két évre az eddigiekhez még 1–1 tantermet átengedett, de hangsúlyozta, hogy „több helységet ezután nem engedhet át, s a jövőben nem lesz abban a helyzetben.. hogy a megállapított időn túl a Rend által igénybe vett helyiségeket nélkülözhesse.”⁶³

Az engedély hangja talán határozott, de a főváros mégis szíves vendéglátónak bizonyult. Bizalmat és jóakarató támogatást nyújtott akkor is, mikor *Gerentsér László dr.* testnevelési igazgató tiltakozott az ellen, hogy a gimnázium is használhassa az iskolaudvart. Bitter Illés igazgató a közoktatásügyi osztályhoz fordult, hagyja jóvá az eddigi gyakorlatot, hogy a gimnázium 20 perces szünetekben és néha tornaórán használhassa az udvart.⁶⁴

⁵⁴ G. 16/1914.

⁵⁵ É. 1914–15., 24. és 43. l.

⁵⁶ G. 19/1915. és 73/1915. sz.

⁵⁷ 6580/1916. eln. sz. G., 225/1916.

⁵⁸ É. 1916–17., 29–30. l. és 1917–18., 8. l.

⁵⁹ G. 63/1914. és 82/1914.

⁶⁰ 261/1915. – A zirci apátúr a tervhez (423/1915. jún. 7.) megadta a hozzájárulást.

⁶¹ É. 1916–17., 29. l.

⁶² G. 230/1916.

⁶³ Uo. 218/1915. Másolat.

⁶⁴ Uo. 91/1915. dec. 7.

A tanács ehhez készségesen beleegyezését adta.⁶⁵

Amikor a rendkívüli viszonyok továbbra is eltolták az építés lehetőségét, a székesfőváros tanácsa, első-sorban *Bárczy István, Bódy Tivadar, Sipőcz Jenő* polgármesterek, *Wildner Ödön, Buzáth János*, majd *Zilahi Kiss Jenő* tanácsnokok közrehatására, *Békefi apátúr* kérésére „a felsorolt méltánylást érdemlő okoknál fogva” 40.590/1917. VII. sz. rendeletével az 1917–18. iskolai évre még 2, az 1919–20. tanévre pedig még 1–1 tantermet engedett át. Ezzel az átengedett helyiségek kitették a teljes 8 osztályú gimnáziumot: 8 tanterem, 1 szertárhelyiség. 1 tanári szoba és 1 igazgatói iroda.⁶⁶ A szertárhelyiséget csak 1924-ben kapta meg véglegesen az intézet.

A padokkal is baj lett idők folyamán. A *Váli-utcai* elemi iskola átengedett tantermeiben a kis gyermekekre szabott padok voltak. Már a harmadikos negyedikes diákok alig fértek beléjük. Amíg az új gimnázium fel nem épül, új, stílusos padokat nem lehetett a padokkal túlszűfoltásig megtöltött termek számára készíttetni. Ezért az intézet a kultusz minisztériumhoz fordult, engedje át a *kőbányai áll. főgimnázium* feleslegessé s használaton kívüli helyezett padjait használatra. Az engedélyt *Viszota Gyula* dr., a *kőbányai* gimnázium akkori igazgatójának szíves támogatásával meg is kaptuk.⁶⁷

A gimnázium fejlődése szükségessé tette újabb padok szerzését is. 1918. júl. 16-án az igazgató *Szölgyény Ferenc* Ferenc József-intézeti kormányzó segítségével a VKM-től a *II. ker. egyetemi kir. kat. főgimnázium* 29 felesleges padjának ideiglenes átengedését kéri.⁶⁸ 1924-ben a hiányok pótlására a *Horthy Miklós út 27. sz.* alatt lévő iskolából utalnak át 5 padot.⁶⁹

Érdekes látvány volt az iskola. A katolikus tanulók nagyarányú, messze vidékről történő ideözönlése túlszűfoltta tette a tantermeket. A dobogón, az asztaltól jobbra-balra is padok sorakoztak. A VI. osztályban tartottunk ásványokat, a IV. osztályos szekrény egy kitömött vadkacsát s néhány doboz bogarat tartalmazott. A fizikai szertár két szekrénye a *Fehérvári-út* felé néző hetedik osztályban kapott helyet, míg a háború után egy emelettel lejjebb egy kis szertárba nem költözhetett. Az udvar felé eső nyolcadik osztályban egy szekrény őrizte a segélyzőegylet könyveit. A tanári szobában a falak mellett az ifjúsági könyvtár szekrényei sorakoztak, a sarkokban és a szekrények tetején volt a földrajzi-, történelmi-, filológiai- és rajz-szertár.

Hogy a szülők anyagi gondjait enyhítse és a munkáskezet nélkülöző gazdasági munkában a tanulók közreműködését lehetővé tegye, a VKM. 1914–15-ben utolsó tanítási napnak május 22-t jelölte ki.⁷⁰

1915–16-ban, jún. 3-án kellett befejeznünk a tanévet (VKM. 51.586-1916.), majd 1916–17-ben a kultuszminiszter az élelmezés nehézségeire való tekintettel, hogy minél többen falun maradhassanak, másrészt a vidéki szülőket egy hónap tartásdíjától mentesítse, az iskolaév megkezdését október 1-re halasztotta.⁷¹ A Te Deumot máj. 26-án tartottuk. Némi megcsonkítást szenvedett az iskolai év még 1917–18-ban is, amennyiben jún. 15-én fejeztük be.⁷²

Megrövidítette ez esztendőt az ú. n. szénzünet is. Az első 1917. telén fenyegette megakadályozással az előadások folytonosságát. A székesfőváros tanácsa a szénhiányra való tekintettel 1917. jan. 30-án elrendelte, hogy febr. 1-től márc. 12-ig minden iskolaépületben szünetel a fűtés, vele együtt a tanítás. Ideiglenes otthonunkul szolgáló *Váli-utcai* elemiben is jan. 31-én hideg tantermek fogadták az iskolába vonuló tanulókat. A dermesztő hidegben nem lehetett előadást tartani, az osztályfők mindjárt 8-kor kiosztották a félévi Értesítőket és hazaeresztették a tanulókat. Február 1-én hasonlóképpen fűtetlenek voltak a tantermek, ismét szünetelt az előadás. Hosszas utánjárásra ígéretet kaptunk, hogy tekintettel az iskolába beszállásolt katonai iparosokra, lizstshivatalra, napközi otthonra és kisdédóvóra, mégis fűteni fogják az iskolát, ha egyáltalán lehetséges lesz megfelelő fűtőanyag beszerzése. Addig is amíg ez elintéződik, – *Bárczy István* polgármester és *Wildner Ödön* közoktatásügyi tanácsnok szíves előzékenységből, de támogatta ügyünket hathatós szavával *Erődi* főigazgató úr is, – így volt: néhány napra, ténylegesen egész március 12-ig, átköltözködtünk a *Fehérvári út 25.* (Ma *Horthy Miklós út 27*) sz. iskolába. Ebben az iskolában nem volt központi fűtés, a szükséges számú tanterem fűtését a gimnáziumnak kellett vállalnia. *Biczó Dániel* igazgató mindenben

⁶⁵ 121.310/1915. VII. – Uo. 155/1926. sz.

⁶⁶ Uo. 246/1917. sz.

⁶⁷ VKM. 14.304/1916. – Uo. 151/1916. sz.

⁶⁸ Uo. 161/1918.

⁶⁹ Uo. 502/1924. és 651/1924. – A költözködés után a kétszeresen elhasznált padokat az elemi iskolai altisztek, mint hasznavehetetlen deszkadarabokat eltűzelték (G. 693/1930). A VKM. tudomásul vette selejtezésüket (G. 1/1931)

⁷⁰ Uo. 193/1915.

⁷¹ VKM. 1145/1916. G. 318/1916

⁷² G. 43 : 038. sz.

igyekezett segítségünkre lenni. Febr. 3-án átvett 20 q koxot és ½ öl fát. Ez azonban kevés volt.⁷³ Febr. 13-án azt jelenti az igazgató a főigazgatónak:

„Készletünk e pillanatban semmi sincs; kölcsönből fűtünk. Utalványozva van azonban (privát közbenjárásra) 20 mq kox: behordását mára ígérték. További 20 mq utalványozását ugyancsak privátim tegnap kértem.”⁷⁴ „Privát jótévőnk *Kesztler Samu* Máv. raktárfőnök és *Brázay Károly* Máv. tisztviselő voltak. Hogy a kétnapos kényszerszünet is pótoltsassék, az egyik igazgatói szünetnapot és márc. 15-ét nem adták ki szünetnek.⁷⁵ A háborús utánpótlás miatt állandóan tartó szénhiány következtében a VKM. 205.263/1917. és 6565/1918. sz. rendeletei újabb kényszerszünettel szakították meg a tanévet (1918. jan. 4.–febr. 4.) éppen akkor, mikor tanulóink munkakedve a legnagyobb lendületben volt. A szünet után újra kellett kezdeni mindent. A rend és fegyelem emléke is meglehetősen elhalványult a hosszú szünet alatt – panaszkodik az igazgató, – s megfeszített türelemmel és kitartó energiával lehetett csak az akarati készséget megint a normális fokra emelni.⁷⁶ A szénhiány miatt az első félév 1917-18-ban csak febr. 28-án végződött. A fűtési nehézségek oly fokra emelkedtek, hogy a főigazgató is kénytelen volt hivatalos óráit heti három napra korlátozni.⁷⁷

1917-ben vezette be a kultuszkormány az év végén szokásos vizsgálatok helyett a ma is gyakorlatban lévő ú. n. összefoglalásokat. A vizsgálatokon minden kétes vagy elégtelen jegyre álló tanulónak felelni kellett, ezzel szemben az összefoglalások már nem bírnak jegydöntő erővel, de valamelyik tárgyból minden összefoglaláson minden tanuló felel. Aki nem jelenik meg az összefoglalásokon, magánvizsgálat jellegű pótvizsgálatot tesz, de igazolt esetekben vizsgálat nélkül is kiadható a bizonyítvány.⁷⁸ Ez a rendelkezés a szülőkre megnyugtatólag hatott s az évközi munka értékét jelentékenyen emelte.

A háborús nyomorúság mindig érezhetőbbé vált. Kis diákjainknak kellett néha didergő édesanyjukat felváltani az üzletek előtt a hóban, fagyban, órákhosszat való várakozásban, hogy élelmiszer-hegyüket beválthassák. A jóminőségű szövetből készült ruha akkor is luxus számba ment, ha a régi megkopott ruhákból alakították át, fordították ki. A középiskolában elfogadott ok volt az óramulasztásra, ha egyetlen pár cipőjüket talpaltatni vitték. Hány diákunknak az iskola volt az egyetlen melegedő helye! Az örök rettegés a harctereken vérző hozzátartozókért, csak ez adta az itthon maradottak nélkülözéseinek elviselhető látszatát. A gyenge táplálkozás, az orvoshiány a tanulók munkabírását, egészségi állapotát nagyon is érezhetően befolyásolta.⁷⁹ Az oláh háborús beavatkozásra megérkeztek az erdélyi menekültek is. A kis számú diákok közül nálunk hatan találtak új otthont.⁸⁰ Számuk később kilencre szaporodott, de 5 még évközben visszatérhetett.⁸¹ Az intézet kegyura rögtön mentesíti őket a díjak fizetése alól minden igazoltatás nélkül.⁸² Külön rendelettel szólította fel a főigazgatóság a tanulókat, hogy a katasztrófális papírhiányra való tekintettel a papírfogyasztást a feltétlenül szükségesig korlátozzák.⁸³ Az Értesítőn magán is minden áldozatkészség ellenére meglátszik az általános inség, papirosanyaga 1917–18-tól kezdve erősen romlik. 1919–20-ban már közeledik az újságpapír minőségéhez, tartalmilag pedig minimálisra zsugorodik.⁸⁴ 1917–18-ban már nem jelennek meg az osztályzatok, csak az előmenetel fokát jelzik a névsor mellett.⁸⁵ Csak 1921–22-ben térhetett vissza az intézet a régi szokáshoz.

A VKM. 181.989/1917. sz. alatt elrendelte az állami iskolák csengőinek hadi célokra való beszolgáltatását,⁸⁶ október 18-án pedig az iskolai szertárak platina készletét is be kellett adni.⁸⁷ Platinánk nem volt, kis iskolai csengőnket mi is vasból készülttel cseréltük fel.

A tanári kar tagjai közül *Gálos Bernátot* 1916. nov. 10-én katonalelkészi szolgálatra hívták be, a *Balkánon* dolgozó sereghez került. Helyére az Intézet kegyura *Schwartz Elemér dr.-t* küldte, de 1918. májustól

⁷³ G. 34/1913.

⁷⁴ G. 42/1917.

⁷⁵ Uo. 107/1917. ápr. 20. Igazg. jelentés.

⁷⁶ Uo. 61/1918. ápr. 17-i értekezlet.

⁷⁷ Főig. rendelet, 722/1917: sz. – G. 16/1918.

⁷⁸ VKM. 44.462/1917. – G. 187/1917.

⁷⁹ Uo. 61/1918.

⁸⁰ G. 329/1916.

⁸¹ É. 1916–17 – 30. l.

⁸² 860/1916. sz. – G. 323/1916.

⁸³ 10.455/1916. sz. – G. 412/1916.

⁸⁴ Apáti rendelet, 347/1917. sz. – G. 97/1917.

⁸⁵ 494/1918. sz. apáti rendelet. – G. 89/1918.

⁸⁶ G. 331/1917.

⁸⁷ 184.330/1917. V. – G. 334/1917.

kezdve őt is katonai szolgálatba vonták be és mint tábori subsidiáriust a budai *Pálffy*- és a *Nádor*-laktanyákban felállított kórházak lelki gondozásával bízták meg. Ez erős elfoglaltsága mellett is folytatta intézetünkben tanári működését.

Az 1918. januárban tartott népfölkelői szemlén katonai szolgálatra alkalmasnak találták *Denkinger Jenő* VI. o. tanulót (jelenleg székesfehérvári gimnáziumunk tornatanára). A VKM. 7/1918 (680/1918 eln.) alatt úgy intézkedett, hogy a hadbavonulóknak vizsgálat nélkül az addigi eredmény alapján márc. 9-én ki kell adni a bizonyítványt. A tanári kar 1918. febr. 9-én tartott rendkívüli osztályozó értekezletén bírálta el a hadba indulót.⁸⁸ Elküldte tehát iskolánk is az elsőt a nagy kötelességek mezejére, a könyvek és játékok mellől az élet-halál szörnyű realitásai közé, hogy tettekkel igazolja azt, aminek hevületével itt telt meg a lelke: az igazságot, szabadságot, a magyarságot... Az intézet ama óhaja bocsátotta útjára: „bárha ez az első lenne az utolsó is, s Isten oltalma alatt visszatérne mielőbb ő is, a béke is, az áldásos munka ideje is.”⁸⁹

Ezernyi baja közt megsiratta a magyar iskola 1916. nov. 21-én elhunyt nagy királyunkat, *Ferenc Józsefet*. „Bölcsessége, melegen érző szíve és páratlan kötelességérzete, egész fennkölt élete a legragyogóbb példa arra, hogy miképp kell mindenkinek odaadással, szeretettel, becsülettel, hűséggel szolgálni azt az ügyet, amelyre elhivatott.” Így emlékezik meg róla a magyar pedagógia legfőbb öre az intézetekhez intézett rendeletében.⁹⁰ A tanári kar dec. 6-án tartott értekezletén emlékezett meg sirató kegyelettel a munkától és imádságtól, nagy és szomorú életének e kettős principiumától áthatott életéről, de már előbb, nov. 30-án az ifjúsággal együtt gyászünnepeken hódolt emlékének. Halálában mindenki megérezte egy nagy történeti érték összeroppanásának megrázó jelenetét. Erős egyéniségének egy-egy szikrája benne vala úgyszólván egész állami és társadalmi berendezkedésünk minden formájában. És most mindenki érezte, hogy átszakadt egy gát s fájdalmas reménytelenség lappangott köszöntésében, mikor az emberi erőt tehetetlenné morzsoló áradattal küzködő utolsó koronás királyunkat üdvözölte.⁹¹

A nemzetünkre szakadt annyi csapás közepette ülte meg a budapesti tankerület s vele intézetünk 1917. február 18-án *Erődi Béla dr.* budapesti főigazgatóságának 25 éves évfordulóját. „Mikor minden ember lelke fájdalommal és gyásszal van átitatva, egyes embernek ünnepeztetése nem volna helyénvaló.” Ez volt nemes lelkének óhaja.⁹² Csak egy gipsz relief hirdeti tanári tanácskozó termünkben ezt a dátumot s némi többlet más iskolákhoz képest az a jutalomdíj, melyet azóta is minden esztendőben egy-egy magyarban és földrajzban kiváló tanulónkat részesíti a gimnázium hálás emlékezése. Intézetünk gyermekkorában hivatalos látogatásain nem a megfigyelő és bíráló hideg megállapításait közölte, hanem mindig a szerető atya gondoskodását, lelkes örömét érezte. Nagy áldás volt nekünk az az előkelő szellemi berendezettség, amely a hazai és az általános kultúra nagy érdekeinek perspektívájába tudta beilleszteni testületi erőfeszítéseinket, gazdag tapasztalatainak rostjában átszűrte nemes érzelmi világa megkapó igazolást nyújtott a keresztyén pedagógia megnyugvást és tárgyi igazságot ígérő nevelőrendszerének. „A nemes példaadásnak imponáló erejével áll előttünk az ő törhetetlen akaratenergiája, amely a tudományok változatos szféráiban vívott ki tisztelt nevet magának: de megindítani bennünket az a tudat képes igazán, hogy szívének melegsége annyi közvetlen vonatkozásban sugárzott ránk, amennyivel egyik sem dicsekedhetik a gondjaira bízott érdemes tanári testületek között.”⁹³ Nem fukarkodott sohasem a dicsérettel, de a legszebb dicséretnek a szerzetes tanári testület azt tekintette, amikor 1915. ápr. 16-án hivatalos látogatását bezáró tanácskozmányon megállapításként szögezte le, amit már reményként az alapításkor kifejezett: a *Ciszterci Rend a Szt. Gellért-hegyen* annak a valláserkölcsei nevelésnek irányát folytatja, melynek képviselőjében a nagy csanádi püspök élete pályája kialakult.

Az ország katolikus vezetőinek érdeklődése, figyelme nem csökkent, sőt szélesedett, mélyült. 1918. máj. 5-én a bíboros hercegprímás végezte a kongregációs tagfelvételt. Előzőleg 1916. dec. 31-én diákmise alatt *Szmrecsányi Lajos* egri érsek a bérmálás szentségét szolgáltatta ki. 1915. márc. 24-én Szent István városának püspöke, a keresztyén magyar újjászületés apostola, *Prohászka Ottokár* örvendeztetett meg bennünket. 1917. ápr.-ban a kongregációs tagfelvételt is ő végezte. *Majláth Gusztáv* erdélyi püspök úr látogatása 1915. máj. 4-én meglepetés volt. Jöttéről senki sem tudott. Mint egyszerű pap állított be az egyik osztályba s jókedvűen tréfálgatott az eleven budai diákokkal, akik vakmerő bátorsággal válaszolgattak az álta-

⁸⁸ G. 42/1918.

⁸⁹ É. 1917–18. 7. 1.

⁹⁰ VKM: 15.370/1916. nov. 22. – G. 409/1916.

⁹¹ É. 1916–17.

⁹² G. 22/1917. Erődi levele Fest Aladárhoz, másolat.

⁹³ Uo. 153/1917. – Máj. 18-án tartott rendk. tanácsk.

luk nem ismert püspök megjegyzéseire, míg hangoskodásuk fel nem keltette a folyosón sétáló igazgató figyelmét. Mikor elment, úgy váltunk el tőle, mint régi meghitt, atyai pártfogónktól. Nem is felejtett el bennünket. 1918. ápr. 30-án megint meglátogatta kis ismerőseit. Az új épületben ismét maga köré gyűjtötte az udvaron tanulókat s örökké ifjú lelkének sugárzó szeretete szép emlékeket idézett vissza és hagyott hátra. Mikor Erődi Béla főigazgatóval a budai Vörös Kereszt-kórházban imádságos lélekkel együtt készültek a halálra, volt egy közös pont, ahol szeretetük találkozott: a *Szent Imre-gimnázium*. *Glattfelder Gyula* csanádi püspök és *Hanauer István* érseki biztos hittanvizsgálaton, ill. hittanórákon jelentek meg, de az ő látogatásuk is inkább ünnepet jelentett, mint ellenőrzést.

Senki sem tartotta azonban annyira számon, senki nem méltányolta a tanári kar munkáját ujjongóbb örömmel, mint az intézet alapítója, *Remig* apátúr. 1915. máj. 1-én házi tanácskozmányt tart. A gimnázium 3 évi munkájára visszatekintve Apátúr Óméltósága megvalósultnak látja azt a reményt, melyet az intézet-hez fűzött, mikor azt gondolatban lelke előtt kirajzolta s tényekben megvalósította. Lelke előtt lebegett, hogy a Rend hazafias munkája tért nyerjen a fővárosban is; legyen jelen a Rend a nemzeti munka centrumában s az ország szívében tegyen tanúságot hivatottságáról az ifjúság nevelésére. Lelke előtt lebegett, hogy a Rend bizonyágot tegyen arról, hogy a nemzet méltán bízta rá a jövő reménységének, az ifjúságnak vallásos, erkölcsös és hazafias nevelését. Lelke előtt lebegett az is, hogy e szigorú kritikának kitett helyen a Rend tagjai megerősödjenek, megizmosodjanak; hogy részesedjenek az itt élénkebben lüktető szellemi életben, viszont ők is érezzék befolyásukat és hatásukat a közélet fejlődésére; mindezekben pedig mint a Ciszterci Rend munkájának tiszteletreméltó tényezői jelenjenek meg a társadalom előtt. Örömmel nyilvánítja ki, hogy vele együtt mindazok, kikkel erről a főgimnáziumról beszélt, a legigazibb elismerés és becsülés hangján nyilatkoznak a Tanári Kar munkájáról... Ezen az úton haladva ama remények, melyek az alapításkor Apátúr Óméltósága lelkében éltek, állandó alakot nyernek s olyan alapot adnak, melyre minden idők nemzedéke nyugodtan helyezkedhetik s építhet rajta tovább.⁹⁴

De hiszen hogyan tett volna meg készségesen mindent, amit megtehetett a magyar szerzetestanár kivétel nélkül, hogyan hatotta volna át a fenség ígézetével annak elgondolása, hogy amit vérben és nemzeti értékben nemzetünk vesztett, azt annak a nemzedéknek kell kipótolnia, melyet annyi szeretettel, annyi bizalommal nevelő gondjaira adott a vérét áldozó apai szív. „A jövő Magyarország fejlődik és alakul a tanulóifjúságban. Minden fiú drága nemzeti kincs, melyet apák és testvérek vére vált meg; minden gyermek nagy, szép ígéret a jövőre, melynek boldog beteljesedéséért nekünk, tanároknak és nevelőknek kell dolgoznunk.”⁹⁵ – vezette be az isk. évet az igazgató.

A megszilárdulás, egyöntetűség felé jelentett nagy lépést a fegyelmi szabályok összeállítása.

1918. ápr. 11-én hirdette ki az igazgató ünnepélyesen az intézet első fegyelmi szabályzatát az 1848-as törvények szentesítésének emlékére rendelt iskolai ünnepély után.⁹⁶ Eddig az iskola a maga néhány osztályával nem igen érezte írott törvények hiányát. A fegyelmezés eszközeül elég volt a fegyelemsértést megelőző éberség, rendhez szoktató figyelmeztetés, a lelkiismeretre való utalás. Másrészt nem állott a tanári kar rendelkezésére megfelelő tapasztalati anyag. Amikor azonban már hatodik esztendeje figyelték és elemezték a fővárosi gyermek lelki diszpozícióját, megismerték a szülői ház nevelői felfogását, erényeit, hibáit, számításba vehették a fővárosi környezet nehezen ellensúlyozható erőt elérkezettnek látták az időt, hogy maradandó értékkel és theoretizálás veszedelme nélkül pontokba szedjék fegyelmi nevelésük pontjait. A fiúközépiskolákra az állami Rendtartás még nem jelent meg. (1921. jan. 1-én lépett csak életbe a VKM. 113.240–1920. dec. 10. rendeletével), de a leányiskolák új szabályzata biztos tájékoztatást nyújtott amannak általános elveire.

A tervezetet az igazgató készítette, minden tanár megtette észrevételét s ennek figyelembevételével véglegesítették a szöveget.

„Vezető gondolatunk az, – mondotta az igazgató, – hogy csak az a fegyelem lehet állandó és jótékony, mely nem a büntetések és fenyegetések kényszerén, hanem a tanulók lelkiismeretén alapszik. Ép ezért fegyelmezésünk nem lehet más, mint az iskolai életre való alkalmazása ama vallás-erkölcsi szabályoknak, melyek az egész életnek irányt adnak. Minden paragrafus egy-egy erkölcsi normát, egy-egy keresztény erényt akar kifakasztani és megerősíteni a tanuló lelkében, még pedig úgy, hogy e nemesítő munkának tudatos intézője a tanuló maga legyen.

⁹⁴ Uo. 207/1915.

⁹⁵ Uo. 253/1917. aug. 30-i alakuló értek.

⁹⁶ Uo. 61/1918. ápr. 17. III. ellenőrző értekezlet.

Iparkodunk ezenkívül fegyelmi szabályaink révén a szülői házat is aktív részesévé tenni az iskolai nevelésnek. Sajnosan tapasztaljuk, hogy a legteljesebb szülői jóakarat mellől is mennyire hiányzik sokszor a helyes megértés, főképp a nevelés elveinek a gyakorlatban való alkalmazására. Ezért látszott helyénvalónak a családot kifejezettebben belevonni az iskolai törvényeink révén is a pedagógiánkba.”⁹⁷

Károlyi – forradalom

Az 1918-19. tanév megkezdésekor már a szörnyű erkölcsi válság riasztó képe sötét viharfelhőként borongott hazánk égen. Ez a hangulat ülte meg a tanári kar lelkét az 1918. aug. 29-én tartott alakuló értekezleten. „Künn a harctereken még mindig folyik nemzeti létünk történelmi pöre; itt benn pedig gaz veri fel a hit lépcsőit, a földi rögre szögeződik a remény s a közfelfogásból – mint viharverte ligetből a madárdal – eltűnt a szeretet. Valahogyan elmosódtak, letörlődtek az istengyermeki vonások az emberiség arcúlatáról; valahogyan megromlott az erkölcsi élet levegője: ilyen példák láttára, ilyen környezetben hogyan tudjuk megvalósítani az iskola ideáljait? Hogyan fogunk tiszteletet szerezni a keresztény eszméknek és hogyan tudjuk ezeket meggyökereztetni a reánk bízott lelkekben? Mennél jobban érezzük mindnyájan e feladat szertelen nagyságát, annál buzgóbban kérjük a jó Istent, adja áldását lelkes, áldozatkész, tiszta törekvéseinkre”⁹⁸

A keresztény és magyar nemzeti lélek renegátjai – élükön egy nagy történelmi múlttal dicsekvő család degenerált sarjadékával – s az idegen izgatók aknamunkája, mikor már nemzetünk színe-virága elhullott a frontokon, részben az idegbontó erőfeszítésektől testileg, a sikertelenség ernyesztő bánatától lelkileg kimerült, összeomlasztották hazánk területi épségét, nemzeti létünket messze frontokon védő hősök ellenállását.⁹⁹

Az iskolai munka teljesen bizonytalanná és a gyakori megszakítások következtében felületessé vált. Alig keveredtek ki tanulóink a vakációi lazaságból, a spanyolnáthának nevezett meghűléses betegség oly méreteket öltött, hogy 1918. okt. 2-án a hatóságok beszüntették az előadásokat. November 11-én újra kezdhette a tanári kar az éveleji erőltetett munkát. E vakáció alatt a békét szomjazó polgárság megriadtan látta a törvényes hatalommal szembenálló forradalmi alakulatok mind vakmerőbbé, nyitabbá váló izgatását, melynek gyümölcse 1918. okt. 31-én a jelvényéről „őszirózsás”-nak nevezett forradalom. Az iskola aggódva figyelte: a családok ideges izgalma, az utca forradalmi hevülete, milyen hatással lesz a semmittevésre kényszerített tanulókra?

Az új kormányzat közoktatási minisztere elrendelte, hogy a változást mindjárt az első tanítási napon az első órában ünnepély keretében ki kell hirdetni az ifjúságnak.¹⁰⁰ November 11-én az előadások megkezdése előtt a rendeletnek megfelelően egybegyűjtötték az egyes osztályokat s az igazgató megmagyarázta az új helyzetet.¹⁰¹ Ugyanerre a napra a főigazgatóság a kegyesrendiek tanácskozástermébe rendelte az igazgatókat eskütételre.¹⁰² A tanári kar a főigazgató felhatalmazására másnap az igazgató kezébe tehette le az esküt. A zirci apát csak 1919. febr. 20-án (140/1919. sz.) közli, hogy a magyar vallásügyi miniszter 119/1919. eln. sz. alatt felszólította, hogy a Rend tagjai tegyék le a „köztársasági hűségesküt” s ezt a zirci apát útján 15 napon belül jegyzőkönyv aláírásával bizonyítsák. Az eskü szövege ez lett volna: „Én esküszöm, hogy a magyar népköztársasághoz s annak alkotmányához hű leszek, Magyarország teljes függetlenségét megvédem, minden örömmel Magyarország népének javát, szabadságát és haladását fogom szolgálni. Isten engem úgy segítse!” A tanári kar november 11-én, ill. 12-én tett esküre hivatkozott s feleslegesnek találta az eskü letételét, bár a népköztársaságot egy kiabáló csoport inszenírozása mellett csak nov. 16-án proklamálta a forradalmi kormány. A proklamáció napjára iskolai szünetet rendeltek el.¹⁰³

Nov. 18-án az első órán a tanároknak ismertetniök kellett a köztársasági formára való áttérés jelentőségét. Az iskola forradalmasítása céljából a tanárok számára ún. szociális tanfolyamokat rendezett a közoktatási minisztérium. Hogy idegen ne kerüljön intézetünkhöz, hárman vállalkoznak a tanári karból, a nyári tanfolyam látogatására.¹⁰⁴ De nyárig gyökeresen megváltozott a helyzet s a „középköz. tanítóképző főisko-

⁹⁷ Uo. 319/1917. nov. 14. rendk. értek.

⁹⁸ Uo. 210/1918.

⁹⁹ É. 1918–19. és 1919–20. 3. l.

¹⁰⁰ G. 283/1919. – Néptanítók lapja, 1918. nov. 6. rendk. szám. 3. old. – 200.531.1918 sz. rendelet.

¹⁰¹ G. 304/1918.

¹⁰² 9250/1918. főig. sz. – G. 283/1918.

¹⁰³ G. 52/1919.

¹⁰⁴ Uo. 51/1919. febr. 4. rendk. értek.

la” értesíti őket a kommunizmus alatt, hogy a nyári szociális szaktanfolyamra a jelentkezőket felvette. Ezen természetesen nem vettünk részt.¹⁰⁵

Lovász Márton közoktatásügyminiszter 1918. nov. 27-én az összes tantestületekhez, „a magyar nemzet nevelőihez”, 14.796/1918. tln. sz. alatt rendeletet intézett, melyben a valóságot kijátszó közismert forradalmi jelszavakkal igyekezett megtéveszteni a járatlanokat. „Az Önök helyzetét – írja – két irányban változtatja meg lényegesen a forradalom. Egyik erkölcsi felszabadulás. Senkit sem fenyeget többé az a veszedelem, hogy gondolkozása, világnézete, politikai állásfoglalása miatt üldözhetik... A másik lényeges változás az anyagi helyzetben fog bekövetkezni... Az új iskola ne csak a hazának, de az egész emberiségnek neveljen jó polgárokat. Ma mindenki köztársasági érzelmű, de mennyi nevelő munkára van szükség, míg a köztársaság eszméje a maga valóságában, teljes jelentőségében beleygőkezik a lelkekbe.”¹⁰⁶

Hogy gyakorlatilag mit jelentett ez, bizonyítja Erődi főigazgató úr visszavonulása hivatali tevékenységétől. Érezte, hogy háttérbe szorítják; érezte, nincs hatalmában, hogy a forradalmi téveszmék beözönlését a pedagógia terére megakadályozza, ezért 1918. dec. 4-én kivette febr. 1-ig nyugalombavonulás előtti szabadságát. A közoktatásügyi miniszter az ügyek vitelével ideiglenesen a főigazgatósághoz beosztott *Krompaszky Miksát* bízta meg.¹⁰⁷ Nemsokára rá *Hajtai Ferencet* és *Dénes Lajos dr.-t* nevezték ki főigazgatókká.¹⁰⁸ Kényes helyzetbe került kinevezésükkel a tanári kar. Üdvözlőnie kellett őket, anélkül, hogy vallásos és hazafias meggyőződésén sérelem esnék. Olyasféléképpen fogalmazták meg a szöveget: a tanári kar kész támogatni őket, amennyiben munkájuk a magyar ifjúság boldogságára és az egész nemzet javára szolgál.

Egymás után jelennek meg a rendeletek. 1918. dec. 4-én küldi a főigazgatóság a 14.490/1918. eln. sz. miniszteri rendeletet, mely előírja a „királyi” jelző mellőzését, míg a megfelelő készlet tart, az említett jelző áthúzásával eszközözlendő. Egyúttal elrendeli, hogy a hivatalos terjesztésben a nagyméltóságú, méltóságos, nagyságos és tekintetes címzések mellőzendők. Intézkedést kíván, hogy a hivatalos helyiségekben, előadó-, ill. tantermekben a kifüggesztett és a *IV. Károly* „volt magyar királyt”, valamint néhai *I. Ferenc József* magyar királyt ábrázoló arcképeket levegyék s további alkalmas módon megőrizzék.¹⁰⁹ 1919. január 8-án a minisztérium kivágatja a pecséteken lévő címerek felett a koronát.¹¹⁰

Minél nyíltabban hangoztatták a szélsőség felé hanyatló elveiket, annál élesebben fordult el tőle, helyezkedett vele szembe minden jó érzelmű magyar ember, tanulóink is.

Az 1919. márc. 5-én tartott II. ellenőrző értekezleten a tanári kar megállapíthatta: „Tanulóink viselkedése nyugodt, a közélet napi eseményei – ha nem is hagyják őket illetlenül, – mélyebbre ható változásokat nem zaklatnak felé bennük.”¹¹¹ Jellemző eset diákjaink egészséges felfogására, hogy mikor 1919. jan. 29-re, Ady Endre temetése napjára a miniszter szünetet rendelt el,¹¹² az igazgatónak háromszor kellett az akkori IV. osztályba beszólnia, hogy menjenek haza. Még a szünetet sem akarták elfogadni olyan halott emlékezésére, akit a forradalmi kormány deklarált a nemzet halottjának.¹¹³

Az iskolánkban a tanítást váratlanul máról-holnapra rövidebb-hosszabb szünetek szakították meg. A főváros szénhiány miatt 1919. febr. 7-én beszüntette a fűtést. A szüneteltetés tartama teljesen bizonytalan volt, az akkori viszonyok között, akár tavaszig is lehetséges volt. A gimnázium erre szerzett némi fűtőanyagot, a fiúk is hoztak magukkal néhány fadarabot s két terembe kályhákat állítottak be. Mint kizárólagosan központi fűtésre berendezett épületben, kéménynyílások nem voltak, hanem a szellőztetőkészülék kivezető nyílásai teljesen megfeleltek. Febr. 20-a óta folyt a tanítás. Néhány fővárosi iskolában minden harmadnap volt tanítás, nálunk ellenben a tanári kar a tanítás folytonossága, meg a fegyelem szempontjából is jobbnak találta, ha mindennap lesz tanítás, inkább némi időbeli korlátozással. Úgy határozott tehát a testület, hogy az órarendben megjelölt rendes tantárgyakkal – a torna és a szépírás elhagyásával – 30 perces órákban foglalkoztatja a tanulókat, még pedig az V–VI osztályt délelőtt 8-tól fél 11-ig, az I. és II. osztályt 11-től fél 2-ig, a III–IV. osztályt 2-től fél 5-ig. A VII. osztály a lizsthivatalnak fél 12-től 2-ig le nem foglalt helyiségében kapott helyet.

¹⁰⁵ Uo. 125/1919.

¹⁰⁶ Uo. 306/1918.

¹⁰⁷ Uo. 299/1918.

¹⁰⁸ Uo. 17/1919. és 57/1919.

¹⁰⁹ Uo. 304/1918.

¹¹⁰ Uo. 16/1919.

¹¹¹ Uo. 57/1919.

¹¹² Uo. 17/1919

¹¹³ Uo. Deáki Sándor dr. közlése.

A főigazgatóság 1919. febr. 27-én ezt a beosztást a szénzünet idejére jóváhagyta.¹¹⁴ Március 17-én azután az időjárás némi enyhülésével áttértek a rendes munkára, de a hideg miatt 1–2 órát néha el kellett engedni.¹¹⁵

Tanácsköztársaság

A „kivívott szabadság” mind féktelenebb szélsőségekben őrjöngött, s a csöcselék-uralom végül elseperte azokat is, akik a maguk hirtelen feldobott érvényesülésében minden demokrácia teljét ünnepezték és féltették.

„A valláserkölcs elvek pusztulásával ember fenevadak tanyájává lett az ország, s a hullaszag, amely a szovjetházak pincéjéből áradt szerte-széjjel, a legigazabb szimbóluma annak a lelki rothadásnak, amely az új szellem útirányait jelezte... A zajló idők egyik jelszavának, a lelkek forradalmasításának első következménye az iskolában a tanár és tanítvány régi viszonyának, a szereteten és bizalmon alapuló tekintélynek megszűnése volt. Minthogy a forradalmi egyéniségeknél nem szokás erkölcsi bizonyítványt keresni, legtöbbször a selejtes elem került felül s ezeket tették meg a bizalmi rendszerben a tanárok ellenőreivé és társaik kémeivé. A szakszervezetek minden emberi méltóságot elfojtó hálózatát a gyermeki lelkekre is kiterjesztették, anyagi előnyöket ígérve a régi felfogás és tisztesség apostatainak s a továbbtanulhatás, az anyagi boldogulás feltételeit fűzve az erőszakos konverzió becstelenségéhez.”

E szavakkal, jellemzi *Bitter* igazgató az általános helyzetet. „Ami közvetlenül a Szent Imre-főgimnáziumot illeti, – folytatja, – örvendetes tapasztalatként állapíthatjuk meg, hogy kezdettől fogva vesztett ügye volt a kommunista agitációnak tanároknál, tanítványoknál egyaránt.”¹¹⁶

A tanári kar minden tagjának álláspontja ez volt: elveikkel nem alkuszna, eszményeiket el nem árulják, Istenükhöz, hazájukhoz hűek maradnak, de megtesznek mindent, amit az új alakuláshoz való alkalmazkodásban elvi álláspontjuk sértetlenül hagyása mellett lehetőknek vélték, csak hogy idegenek ideözönlését megakadályozzák, tanítványaik lelkületének átalakítását meggátolják. A vörös kormány a vallásoktatást eltörölte, erre áttették a vallásitanítást a Verpeléti-úti szükségkórházba, hol *Farkas Alberik*, a kápolna lelkésze részesítette délutánonként vallásoktatásban az önként – majdnem teljes – számban megjelenőket. Megtiltották a közös imákat előadás előtt és után: magánbuzgóságra hagyták őket. Levétették a feszületeket az iskola falairól: vérző szívvel, tanárok-diákok könnyes szemmel, megilletődött csendben nézték végig a szomorú aktust.¹¹⁷ Veszedelmesnek tartották a forradalomra a reverendát: a papi civilben tanítottak. A hit-tanár, *Hümpfner Tibor dr.*, nem tarthatván többé hittanórát, kerti munkás lett a Ménesi úti Kertészeti Tanintézetben.¹¹⁸

Dénes Lajos főigazgató 1919. márc. 29-én „a közoktatási népbizottság középiskolai csoportvezetőjének utasítására” felhívta az iskola vezetőségét, hogy „minden intézkedésében a tanítótestület szakszervezeti bizalmi tagjával egyetértőleg járjon el. Amelyik testületnek nincs márc. 15-e előtt a szakszervezet részéről elfogadott bizalmija, az rövid úton jelentse azt”.¹¹⁹ Szakszervezetnek természetesen nem volt tagja a tanári kar egyetlen szerzetes tanára sem (a világiak már előbb beléptek, *Martos* 1918. novemberében, *Krivátsy-Szűcs* rajztanár 1919. márc. 28-án.) A be nem lépés büntetésül az élelmiszerjegyek megvonásával fenyegettek. Mivel a belépést nyilvánvaló formaságnak tekintették, viszont így remélték, hogy ittmaradásukat megnyújthatják, Kiss Albin kivételével. 1919. márc. 30-án a tanári kar tagjai bejelentették belépésüket a szakszervezetbe.¹²⁰ Bizalmi is választottak márc 31-én, amennyiben felkérték Vargha Damjánt, vállalja ezt a kellemetlen megbízatást. Márc. 31-én *Dénes Lajos* kimutatást kíván az Intézetben működő tanárokról. Ez az irat az első, mely „Igazgató elvtárs!” megszólítással kezdődik. A címzés „A Váli u. állami főgimn. igazgatóságának” szól.¹²¹

¹¹⁴ G. 46/1919.

¹¹⁵ Uo.70/1919.

¹¹⁶ É. 1919–20.

¹¹⁷ A IV. osztályban Rehák „vezetőtanító” akarta levéttetni a keresztet s önkéntes vállalkozót keresett, de egy sem akadt. Ő maga köpcös természetével nem mert felmászni. Előadás után azonban a fiúk levették, hogy illetéktelen kezekbe nem kerüljön. (Hegyi Kapisztrán dr. közlése.)

¹¹⁸ G. 81/1919.

¹¹⁹ Uo. 67/1919.

¹²⁰ Uo.72/1919. ápr. 3.

¹²¹ Uo. 71/1919.

A *Forradalmi Kormányzótanács* ugyanis 1919. márc. 29-én kelt XXIV. sz. rendeletével valamennyi „nem állami nevelési és oktatási intézetet” a Tanácsköztársaság kezelésébe veszi át. Ez intézetek alkalmazottai közül azokat, akik a Tanácsköztársaság társadalmába és szellemébe beilleszkednek, szolgálatába fogadja a Tanácsköztársaság, az egyházi személyeket azonban csak akkor, ha világi személyekké lesznek. Erről a Közoktatásügyi Népbiztosság 7. sz. rendeletének 5. §-a értelmében az intézet átvételét foganatosító bizottságától számított tíz napon belül írásbeli nyilatkozatot kell kiállítani két tanu előtt, kifejezetten kijelentvén, hogy az illető magát többé egyházi személynek nem tekinti”.¹²²

Ezt már nem teljesíthette magyar szerzetes tanár, amint az egész Ciszterci Rendben sem akadt egyetlen egy sem, aki ezt a nyilatkozatot aláírta volna.

A tanítás a régi szellemben, de kissé hézagosan folyt tovább. Többen vidékről nem tértek vissza, mások a ruha- és élelmiszerjegyek beváltása végett mulasztottak, egyeseket pedig az utca nyugtalanabb napjain szülei féltő gondja tartott otthon. Ápr. 4-től 9-ig a hideg időjárás miatt szintén szünet volt.¹²³ Máj. 3-án meg a tanárok lakásán tartott hivatalos leltározás miatt nem lehetett előadást tartani.”¹²⁴ Sokáig reméltük, hogy a fővárosi iskolákban hangoskodó félrevezetők megkímélik gimnáziumunkat, de mindig több kísérlet történt a beleavatkozásra. 1919. márc. 31-én megjelent az intézetben *Prohászka János dr.* tanár s 22 összevont osztály előtt ½9–11-ig propagandaelőadást tartott. Meggyőződéses kommunistának vallotta magát de tartózkodott minden olyan szélsőséges megnyilatkozástól és erőszakos modortól, mely az érzület mélyebben sértette volna. A tanulókon valamint a Prohászka János által tartott konferencián a tanárok ellenvetéseire adott válaszaiból kitűnt, hogy a *Marx* féle gazdasági rendszer terén ismeretei fogyatékosak s a kommunista rendszer összes következményeit nem tudta, vagy legalább is nem tartotta idő- és alkalmoszerűnek levonni.¹²⁵

Jelezte, hogy fog még jönni, de bizony többé nem láttuk.¹²⁶ Ellenben jöttek sokan mások, hol egyenként, hol egyszerre többen. A látogatók javarészből iparos legények voltak. Egy alkalommal ketten végighallgatták *Brisits Frigyes* magyarázatát *Toldi*-ről, s távozásukkor egyikük az igazgató füle hallatára szolt a másikhoz: „Hát nem kár ezekért az emberekért?” Hivatalos látogatást végzett *Sárosi Jánosné*, polg. isk. tanárnő is, mint az I. ker. művelődési osztály tagja. Szintén magyar órán vett részt s utána megbeszélés alakjában jóakaró útmutatásokat adott esetleges ellenséges indulatú látogatások alkalmával követendő magatartásról.¹²⁷ – A közoktatási népbiztosság 7335/1919. sz. rendeletével *Körös Györgyöt* és *Szilágyi Sándort* nevezte ki „iskolalátogatókká” s feljogosította őket, hogy „a tanárokkal és az ifjúsággal korlátlanul érintkezhetnek”.¹²⁸ Az iskolában azonban nem jelentek meg.

A főigazgatóság 1919. márc. 9-én választ kíván, megkezdődtek-e a hittanórák helyett a szociológiai előadások?¹²⁹ Az irat máj. 14-én érkezik meg. Az igazgató, hogy idegen kiküldését megakadályozza, *Krivátsy-Szűcs Györgyöt* ajánlja a hittant helyettesítő előadások megtartására heti 1–1 órában. Egy nappal előbb pedig a Közoktatási Népbiztosság a szociológiai oktatással megbízta *Feleki Rezsőt*.¹³⁰ Feleki sem mutatkozott intézetünkben.

A Közoktatási Népbiztosság sietett a tanmenet megváltoztatásával is. „Tekintettel arra, hogy a tanítóóság a jelen történelmi pillanatokban képességeit és erejét elsősorban a *Vörös Hadsereg* céljaira akarja fordítani és így a legtöbb intézetben nagy tanárhiány fog beállani”, ezért összevonásokról intézkedik. A latin nyelv tanítását az I–IV. osztályokban, a görög nyelvét a V–VI. osztályokban megszünteti. „Elsősorban gondoskodni kell arról, hogy a szocializmus alapvető tanait az ifjúság kimerítően megismerje... s mód nyujtassék neki, hogy tevékeny rész vehessen olyan kérdések tárgyalásában, melyek eddig az iskola keretein kívül estek, de amelyek alkalmasak arra, hogy az ifjúság kedélyét és szellemét friss és eleven erővel foglalkoztassák és felszabadítsák.”¹³¹

A tanítóóság nem nagyon sietett ugyan erejét *Vörös Hadsereg*-re fordítani, de diákjaink között akadt, akit a könnyű érvényesülési lehetőség megszedített. Az 1919. ápr. 30-án tartott ellenőrző tanácskozmányon

¹²² 1919. ápr. 30. III. ellenőrző értek. – G. 89/1919.

¹²³ G. 74/1919.

¹²⁴ Uo. 84/1919

¹²⁵ Bitter igazgató úr hivatalos jelentése Prohászka fegyelmi eljárásánál. – G. 15/1920. jan. 20.

¹²⁶ G. 93/1919.

¹²⁷ Uo. 185/1919.

¹²⁸ Uo. 91/1919.

¹²⁹ Uo. 92/1919.

¹³⁰ Uo. 102/1919.

¹³¹ Uo. 95/1919.

közli az igazgató, hogy egy tanuló bejelentette, hogy belépett a vörös hadseregbe. A *Közoktatásügyi Népbizottság* 4. sz. rendelete szerint, az ilyenek sorozólapjuk bemutatására megkapják évvégi bizonyítványukat.¹³²

A gyökeres változások a közoktatás terén 1919. május közepén történtek. Az intézet ingó vagyonát (felszerelés stb.) az I. ker. munkás- és katonatanács vallásügyi likvidáló bizottsága 1919. máj. 8-án „köztulajdonba” vette át, máj. 9-én a likvidáló bizottság kiküldöttei (*Kárpáty Imréné* és *Huszkaviczky*) átvették az intézet pénzét, ill. lefoglalták a Moktárnál, az iskola készpénzkészletének (1705 K) átvételére a *Közokt. Népbiztos* 100.662/1919. V. sz. rendelettel *Fejér Ferenc* közokt. népbiztosi számvevőt küldte ki, aki 1919. jún. 13-án jegyzőkönyv kiállításával mellett végezte el megbízatását.¹³³

A *Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanács Általános Művelődési* osztálya máj. 16-án a tankerületi főigazgatóságot megszüntette és az ügyeket közvetlenül magához terjeszteti fel (*Közp. Városháza*, II. 229.)¹³⁴ Ugyancsak máj. 16-án elmozdították állásából az intézet igazgatóját s a *Közoktatásügyi Népbizottság*nak 1919. máj. 21-én 91.280/1919. V. 1. sz. rendelete értelmében május 23-án az új iskolavezető, *Rehák Pál*, átvette a főgimnázium vezetését. Ezt május 26-án mint „vezető tanító” jelentette a *Népbizottság*nak.¹³⁵

Rehák Pál, aposztatált kegyesrendi, mint 1919. jún. 25-én a tanítószemélyzetről szóló kimutatásában sajátkezűleg megjegyzi, *Nagyuny*-ban (Nyitra m.), 1872. jan. 18-án született. 1919-ben négy gyermek atyja. Tanári oklevelét (latin-görög) 1899. máj. 19-én szerezte meg Kolozsvárt. Tud magyarul, németül, tótul és kicsit oroszul. A nagyszalontai munkástanács és a forradalmi törvényszék elnöke. A biharmegyei kormányzótanács és az országos gyűlésnek tagja. Vezető tanítónak való kinevezésének dátuma: 1919. máj. 16. A magyarországi tanítók szakszervezetében a nagyszalontai csoportban 1918. dec.1. óta van benn, de már 1904–5-ben Nagyszalontán a munkások oktatását vezette, míg többsége le nem tiltotta. Ő szervezte 1918. októberében a nagyszalontai szocialista pártot is.¹³⁶ Buzgó harcosa volt a forradalmi szellemnek, lelkesen hirdette a kommunizmus elveit, s nem rajta múlt, hogy több kárt nem tett a tanulók erkölcsi felfogásában, vallásos érzületében, hazafias meggyőződésében.¹³⁷

Az előírás szerint az egyes osztályok „bizalmiakat” választottak. A bizalmiak – megbízható, jólelkű fiúk – társaik ruha- és pénzegyelezési ügyeiben jártak el, másnemű tevékenység eszükbe sem jutott.

A bizalmi testület a „tanító testület”-ben nem alakulhatott meg, mert ez utóbbi mindössze két személyből állt: *Rehák*-ból és a rajztanárból: *Krivátsy-Szűcs György*-ből.¹³⁸

Az *Ifjűmunkások Orsz. Szöv. Középiszkolai alosztálya* (VIII. Üllői út 4.) 288/1919. sz. átiratában máj. 29-én értesíti a gimnázium bizalmi testületét, hogy az intézetben megejtett választás alapján „iskolai intézőbizottsági tagokká a következő elvtársakat” nevezi ki: *Alkér György* (VII. o.) *Nikolich Fedor* (V. o.) *Ruda István* (VII. o.) *Szentpétery Gyula* (VI. o.) és *Turnovszky Endre* (VII. o.). Ezek ténylegesen bírták osztálytársaik bizalmát, hisz csaknem kivétel nélkül a lehangosabb ellenforradalmárok voltak. Az *Ifjűmunkások alosztálya* felszólította a fenti intézőbizottságot, „haladéktalanul lépjen érintkezésbe a tanító intézőbizottsággal és a „*Tanácsköztársaság*” hivatalos lap 38. számában közölt rendelet értelmében kezdje meg működését”.¹³⁹ A direktórium azonban semmiféle tevékenységet nem fejtett ki, holmi ellenőrző szerepet a tanárokkal szemben órák alatt és konferenciákon soha nem játszott.¹⁴⁰

De nem *Rehák*, nem is az *Ifjűmunkások Szövetségének* nagyhangú, komolykodó átiratai jelentették a legnagyobb veszélyt, hanem a „szakszervezeti otthon”. Siettek is felállítani az iskola *Fehérvári-úti* részén. Nem az elméleti átképzéstől kellett féltünk a diákjainkat, bár a haladás talmi fénye, a szereplési és a könnyű érvényesülési vágy felkeltése, az emberi hiúság legyezgetése semmi esetre sem lehet jó hatással a lelkeség magasba törő hivatására. Nem azok a nagyképűen irodalmi ünnepélyeknek nevezett összejövetelek alkották az otthonok tevékenységét. Ez csak porhintés volt, látszat. Az iskolákból vegyesen, különböző nemhez tartozó, szabados szellemű, válogatás nélküli fiatalság találkozásától semmi jót nem várt, hanem az

¹³² Uo. 83/1919.

¹³³ Uo. szám nélkül.

¹³⁴ Uo. 103/1919.

¹³⁵ Uo. 105/1919.

¹³⁶ Uo. 126/1919.

¹³⁷ Uo. 231/1919. A fegyelmi bizottság megállapítása.

¹³⁸ Uo. 126/1919.

¹³⁹ Uo. 109/1919.

¹⁴⁰ É. 1918–1920. 4. l.

érzéki szenvedélyek lángrobbanásától féltette a tanári kar a szakszervezeti otthon nivójáig leereszkedő tanulókat.¹⁴¹

A diákság összességének ellenforradalmi érzülete merészen szembeállította a diákokat *Rehák* vezetőnival. *Rehák* nagy respektussal, jobban mondva valóságos félelemmel viselkedett a zsidó diáksereggel szemben, mely jókedvű humorral élvezte *Rehák* igazgatósdiáját. Hol tréfás hangú bejelentésekkel „húzták”, hol csapatba verődve gúnydalokat énekeltek az igazgatói iroda előtt, melyek életének szégyenletes részleteit nyíltan pellengérré állították.

A hittan helyett ő kísérelt meg szociológiai órákat tartani. Csúfos botrányba fűltak minden osztályban. Egy-két próba után abba is hagyta. A IV. o-ban például a forradalmak történetét adta le, miközben Krisztus Urunkat is a forradalmárok közé akarta lerántani, s az igazi békesség elérését hirdette. Felszólaltak: „Akkor miért üldözik a kommunisták a papokat?” *Rehák* tagadta, hogy üldöznék. Tüstént egy csomagolásra szánt Népszavából idézgettek neki, másnap meg rengeteg újságpéldánnyal felfegyverkezve érkeztek az Iskolába a kis diákok s a *Népszavából* és a *Vörös Újságból* cáfolták meg az előadót. *Rehák* azzal igyekezett kivágni magát: „Maguk is üldözik a zsidókat.”¹⁴² Ebben igaza is volt, azonban a diákok különbséget tettek zsidó és zsidó között.

Inkább csak unatkozni járt az iskolába *Rehák*, mert a Központi Népművelődési Osztály néhány aktáján kívül egyéb dolga nem akadt. A diákok ezután is minden ügyükkel tanáraikhoz fordultak s az ő szavuknak engedelmeskedtek.

1919. jún. 7-én tartották az osztályozó értekezletet. *Rehák Pál* iskolavezető elnököl. Ismerteti a *Közokt. Népbiztosság* 286/1919. sz. rendeletét, mely szerint a tantárgyak szerinti osztályozás megszűnik s helyette egyetlen összefoglaló tételben („megfelelt” vagy „meg nem felelt”) kell kimondani a „tanítótömbnek” a tanulók előmenetelére vonatkozó ítéletét. A javítóvizsgálatokat a rendelet megszüntette. Az eredmény: 364 tanuló közül csak 6 nem felelt meg, ezek közül 3 az I. o.-ban, 2 a II.-ban és 1 a IV.-ben.¹⁴³

Az évvégi bizonyítványok kiosztásának idejéül *Rehák* 1919. jún. 12. délelőtt 9 órát állapította meg.¹⁴⁴ Több halasztás után ugyanerre a napra a *Művelődési Osztály* „egészségügyi előadást” tűzött ki a 14 éves felüli tanulók számára. Hogy mit értettek ez alatt, nyilvánvaló volt. Aljas szándékukat azonban nem tudták végrehajtani. A *Központi Forradalmi Munkás- és Katonatanács Művelődési Osztályából* Kovács Ernő 79/1919. sz. alatt jún. 16-án bizalmas rendelettel jelentést kíván, megtartotta-e a kiküldött orvos az előadást, az előadás a tanulóifjúság értelmi nivójához igazodott-e, s általában az előadást hogyan fogadta az ifjúság? *Rehák* júl. 5-én röviden csak azt válaszolja: „Az egészségügyi előadás nem volt megtartva, mivel az előadó nem jött ki.”¹⁴⁵

Ténylegesen az eset úgy történt, hogy a tanárok a diákokat 9-re sorba állították s öt perccel a kitűzött idő után elbocsátották őket, hogy az előadástól megmeneküljenek.¹⁴⁶

A diákok szétosztatás helyett testületileg a kápolnába vonultak *Te Deum*-ra. Az igazgatói irodában *Rehák Pál* ült, a körözvényeket is ő adta ki. Ellenforradalmi cselekedetnek vehették volna, ha a tanári kar *Te Deum*-ra szólítja fel az ifjúságot. De erre nem is volt szükség. A fiúk elhatározták, hogy saját kezdeményezésükre fognak *Te Deum*-ra vonulni. Petrányi Győző VI. osztályos járt körül az osztályokban körözvény helyett.

A szükségkápolnában a lelkeket a búcsúzás fájdalmanak könnyes hangulata ülte meg. Eddig tréfa volt előttük a kommunizmus, most érezték meg igazán komoly valóságát. A kis eleven, rakoncátlankodó diákok szeretete még egyszer átkarolta őket jó szóval, eréllyel fékező, nevelő, tanító szerzetestanárokat, kiket most elszakít tőlük a durva erőszak. Mély volt ez a szeretet. Mélyebbnek bizonyult a válság pillanataiban, mint azt a derült, napsugaras idők óráiban sejteni lehetett. A búcsúzásnak eme megrázó pillanataiban mindenki látta, jó magot vetettek az Úr szántóvetői és a mag jó földbe esett.

A búcsúbeszédet *Brisits Frigyes* mondotta. Témájául azt választotta: „Ha valahol be nem fogadnak titeket, kimenvén azon városból, még lábaitok porát is verjétek le.” A keserűség lelket rendítő vihara zúgott fel szavaiban, aztán bágyadt fájdalommal halkult: mivé lettünk. Majd meg az aggódó szeretet féltő gondja szórt áldást az itt maradókra s az Istenbe vetett hittel gyujtotta, lobogtatta meg a remény fáklóját: nem maradhat

¹⁴¹ G. 311/1929.

¹⁴² Zemplén György dr. Elbeszélése.

¹⁴³ G. 121/1919

¹⁴⁴ *Rehák* jelentése jún. 7-én G. 11611919.

¹⁴⁵ G. 133/1919.

¹⁴⁶ Uo. 234/1919.

ez így! Közben fel-feltört a diákok, szülők szívéből a zokogás, a végén pedig kirobbant az elszánás: mi is igenis másképpen akarjuk! És emelt fővel, csillogó szemekkel tettek erről vallomást, mikor egy szívvel-lélekkel elénekelték a *Himnusz*t.

Bitter Illés igazgató lépett az oltárhoz s amikor *Rehák* azt írta, a zirci papok véglegesen eltávoztak,¹⁴⁷ az igazgató így foglalta össze a jelenlévők óhaját, reményét: „Csak így búcsúzunk: a viszontlátásra!” De senki sem mozdult. Érezték, valami még hiányzik: az ő búcsúszavuk tanáraikhoz. Nem illettek profán szavak a szent helyhez. *Romoda Ödön* hatodikos diák édesapja találta el a megfelelő kifejezést: kilépett a sorból, letérdelt az oltár elé s indítványozta, imádkozzanak a tanárokért. A meghallgattatás felemelő reményével futott végig az imádság száz és száz szíven és ajakon.

Kis diák szívekben nem aludt ki e Te Deum emlékének világa, ők mesélték el másfél évtized múltán. A Himnusz eléneklése persze súlyos vétség számba ment, csaknem bezárták miatta a szükségkápolnát.

Az egész gimnázium megszüntetéséről is szó esett. *Rehák*nak egy dátum nélküli fogalmazványa igazolja ezt. A Művelődési osztálynak jelenti, hogy a főgimnázium fenntartása feltétlenül szükséges, osztályában 391 növendék volt. Az elhelyezés nem felel meg teljesen, vagy teljesen más helyiségbe kell átvinni, vagy a II. emeleti részt hozzá kell venni. Szakbizottság kiküldését kéri.¹⁴⁸

Rehák, aki a könnyű érvényesülés külső színeiben szívesen pompázott, élénk figyelemmel leste a kommunista uralom lehetőségeit, hogy még idejében ép bőrrel menekülhessen. Így történt, hogy mintegy két héttel a kommunizmus bukása előtt egyéb teendőire hivatkozva „két hétre” eltávozott a fővárosból s az intézet vezetését visszatéréséig a régi tanári karból egyedül megmaradt *Krivátsy-Szűcs György* világi rajztanárra bízta.¹⁴⁹ *Rehák Pál* véglegesen eltűnt.

A tanári kar tagjai lakásukon is örökös zaklatásnak voltak kitéve a kommunizmus alatt.

A gimnázium magalapítása után egy esztendeig a tanárok a Ciszterci Rend Horánszky utca 6. alatt lévő rendházából jártak ki a Váli-utcába. A tanári kar gyarapodásával szükségessé vált a különköltözködés. A Szent Imre-kollégium egyik bérházában (Fehérvári út 15., ma Horthy Miklós út 15.) a b. és c. kapu első emeletén béreltek 1–1 lakást s ajtót vágtak a két lakás között. Idővel a kibérelt lakások száma már 6-ra emelkedett. Az itt töltött idő a tanári kar életének hősi korszaka. Széttagolva egymástól, a háborús és az azt követő esztendőkből fűtés nélkül dolgoztak kis szobáikban.

A kommunizmus kitörését követő éjjel a legvegyesebben összeválogatott ruhákban, de állig felfegyverkezve bezörgetett 7 kommunista, hogy házkutatást tartsanak. Az igazgatónál és néhány rendtagnál át is kutattak mindent, de eredménytelenül távoztak. 1919. április 27-én megjelent egy Szederkényi nevű izr. tanító, aki mint a rendház kinevezett gondnoka mutatkozott be. Gyűlésre hívta a rendtagokat s itt elismeréssel szólt a rendtagok általa is ismert munkájáról s kifejezte óhaját, hogy e munkát tovább folytassák; mindössze csak „némi formáság” elintézését kívánta, hogy tudniillik a rendtagok írjanak alá egy nyilatkozatot, hogy a Rendből kilépnek és világi személyeknek jelentik ki magukat. A rendtagok békés türelemmel magyarázgatták, hogy kívánsága lehetetlen, a papszentelés, mint a keresztség is eltörölhetetlen jelet nyom a lélekben. „Nem lehetne még egyszer megkeresztelkedni?” – volt a válasz. Mikor a nyilatkozatot senki sem írta alá, mindent lefoglaltak jelentett ki. Az íróasztalok és szekrények kulcsát is átvette. Lakáskulcsot csináltatott magának s minden este átnézte a házfőnöknél lévő kassza pénzkészletét. Megható volt, a fiúk és szülei milyen készségesen, jólélekkel igyekeztek mindenképpen a rendtagok segítségére lenni.

Május 3-án az egész házat felforgatták leltározás címén.

Egyik szobába egy orosz fogságból hazakerült vörös katonát szállásolt be Szederkényi. Durva, műveletlen, fenyegetőző alak. A kegyesrendiekénél töltött be valami „ellenőrző” szerepet. A személyzet előtt szeretett dicsekedni gyilkosságaival. Annyira össze kellett húzódni hely dolgában, hogy az oltárok már csak a folyosón kaptak helyet.

Augusztus elején szokatlan időben megjelent az igazgatónál Szederkényi s átadta a nála lévő kasszakulcsokat. „Csinálják csak úgy, ahogyan megmondtam”, – mondotta. „Talán megbuktak?” – kérdezte az igazgató. „Csinálják csak úgy, ahogyan megmondtam”, – válaszolta, s már fordult is ki a szobából.

Diákjaink egyik nap felismerték az utcán, jól eldöngetve legörgették a Horthy Miklós út 22. sz. ház helyén mélyre húzódó házhelyre. A ház tagjai június és július folyamán jórészt elszéledtek, szüleikhez, rokonaikhoz húzódtak, hogy ott várják meg a kommunizmus bukását.

¹⁴⁷ Uo. 134/1919.

¹⁴⁸ Uo. 1246/1919. jún. 20 körül írta, mint az akta számából és elhelyezéséből megállapítható.

¹⁴⁹ Uo. 231/1919.

A kommunizmus után

1919. aug. 9-én érkezett meg a VKM. 103.125. sz. leirata, mely elrendeli, hogy az igazgatók két tanár tanú jelenlétében vegyék át a kommunista vezetőtől az intézeteket, a kommunista vezetőknek pedig adják ki írásban, hogy a V.K.M. a továbbiakig szabadságolja őket.¹⁵⁰ A Szent Imre-gimnáziumot erre 1919 aug. 11-én Krivátsy-Szücs vezetőhelyettes a Budapesten tartózkodó ciszterci tanárok seniorának, Kiss Albin dr.-nak két ciszterci rendtag jelenlétében átadja, azonban a szabályszerű formák megtartása nélkül. Az intézet vagyonának, felszerelésének leltár szerint történő átvétele azért maradt el, mert Krivátsy-Szücs mint ideiglenes helyettes maga sem leltár szerint vette át az intézetet a szükségszerűen eltávozó *Rehák Páltól*. *Kiss Albin* ezért kénytelen volt beérni rövid úton való birtokbavétellel.¹⁵¹

A főigazgatóság 1919. aug. 6-án közli, hogy a VKM. a főigazgatóságot visszahelyezte régi hatáskörébe¹⁵² ez a munkástanács által máj. 17-én megszakított működését folytatja.¹⁵³ A május 16 óta kiadott engedélyeket revideálják, csak azok hagyhatók érvényben, melyek a Rendtartással megegyeznek. Máj. 17. és jún. 10. között a kiadványokat ugyan még a vezetéssel törvényesen meghozott *Krompaszky Miksa* írta alá, „az elintézésre nézve azonban a művelődési megbízottak meghagyás formájában már előzetesen döntöttek”.¹⁵⁴

Nálunk csak szünetre és segélyezésre vonatkozó kérelmek fordultak elő az egy vörös katonának kiadott bizonyítványokon kívül.

Huszár Károly vallás és közoktatásügyi miniszter a tanári karból a katona és munkástanácsi tagokat, agitátorokat és művelődési osztályvezetőket szabadságolta, s a tanárok magatartásának elbírálására minden testületből 4–4 tagú bizottságot rendel ki,¹⁵⁵ igazgató elnöke alatt.

Ugyancsak négyes bizottságot küld a tanulók fegyelmi viselkedésének elbírálására más intézetből küldött elnök vezetése mellett, a fegyelmi bizottság elnökévé a *Szent Imre-gimnáziumban Sík Sándor* kegyesrendi tanárt nevezi ki.¹⁵⁶

Az első bizottság 1919. okt. 10-én tartotta ülését. Elnöke az igazgató, tagjai: *Magdics Gáspár*, *Vargha Damján*, *Bosnyák Pongrác*, és *Orsovai Fülöp*. A bizottság megállapítja: a ciszterci tanárok egyértelműleg visszautasították további alkalmazásuk feltételeként kívánt nyilatkozat („a rendből kilépnek és világivá lesznek”) aláírását. *Krivátsy-Szücs György* pedig védekezésében előadja, hogy soha kommunista nem volt „mint művészembernek tetszett ugyan a művészeti nevelésnek nagy szavakkal hirdetett reformja, de csak addig, míg az ígéretek igaz értelmezését meg nem ismerte. A világmozgató kérdések világnézeti oldalát sohasem vizsgálta. A bizalmiságot csak azért fogadta el, hogy más vezetőt ne küldjenek ki, a másik oldalon történekről azonban mindig értesítette az igazgatót, s a ciszterci Rendre káros intézkedéseket (írógép bejelentése, pecsét beszolgáltatása) nem foganatosította. Állásához ragaszkodnia kellett, mert nemcsak saját megélhetése, hanem anyjái és nővérei is kockán forgott.” A bizottság egyik tanár különvéleménye ellenére is elfogadja a védekezés indokait és nem javasol megtorló lépéseket.¹⁵⁷ A VKM. magáévá teszi a tanári testület véleményét s minden további eljárást megszüntet.¹⁵⁸

Krivátsy-Szücs 1920. jan. 1-én állásáról önként lemondott s megvált intézetünkől.¹⁵⁹

A tanulóknak a tanácsköztársaság alatt tanúsított viselkedését felülbíró bizottság két ülést tartott *Sík Sándor* elnöke alatt, 1919. szept. 19-én és 26-án. Először a vádat képviselő tanulókat hallgatják meg, azután a védő tanulókat, végül a vádlottakat. Mindössze öt tanuló ellen folytatták le az eljárást. Kettő ellen, könnyelmű, kommunista ízű nyilatkozatok miatt emelnek vádat; egyiket igazgatói megrovásban részesítik, a másikra büntetésül azt szabják ki, hogy nem lehet többé intézetünk tanulója. Kettő hibáját abban látják, hogy tevékeny részt vettek a szakszervezeti helyiségben folyó életben. Egyikük irodalmi ünnepélyeken szerepel, a másik a zenei részt vállalta. Az első felett a döntést hosszas tanácskozás előzi meg, nem történt-e az illető részéről hazafias érzést súlyosan sértő nyilatkozat, melyre pedig vádló akadt. Végül is a bizottság

¹⁵⁰ Uo. 151/1919.

¹⁵¹ Uo. 152/1919.

¹⁵² Uo. 153/1919.

¹⁵³ Uo. 155/1919.

¹⁵⁴ Uo. 169/1919.

¹⁵⁵ 103.263/1919. B. IX. – G. 167/1919.

¹⁵⁶ G. 168/1919.

¹⁵⁷ Uo. 231/1919.

¹⁵⁸ VKM. 101.481/1920. B. XI. – G. 41/1920.

¹⁵⁹ G. 25/1920.

ezzel szemben nem látja a vádat megnyugtatóan bizonyítottnak s ezért mindkettőjük csak igazgatói megrovásban részesül, bár egyikük a kizárást csak 3 szavazattal 2 ellenében kerülte el. Legsúlyosabb vád volt a hetedik korában vörös katonának jelentkezett tanuló ellen. A szülői házzal szembehelyezkedve belépett a vörös hadseregbe – vádolták, – sőt később megjelent iskolatársai körében, s azzal dicsekedett, hogy terroristaként agyonlövésrel rémítgetett ártatlan embert. Még egyik iskolatársát is megfenyegette bolsevikellenes magatartása miatt. A vádlott tagadta, hogy terrorista lett volna. A vörös hadseregbe csak azért állt be, mert tanulás nélküli bizonyítványt remélt. Elismeri, hogy eleinte tetszett neki a kommunizmus, de mikor képviselőit megismerte, kiábrándult belőle. Igazolványt mutatott fel, hogy fehér érzelmű tisztet szökésében támogatott.

A bizottság a vádlottnak terrorista alakulatban való részvételét az adatok alapján nem tudja megállapítani, mivel azonban 4 hónapot a vöröskatonák között töltött, nem tartja visszavehetőnek az intézetbe, más intézetben is csak mint magántanuló folytathatja tanulmányait.¹⁶⁰

Ezzel intézetünk a kommunizmussal kapcsolatos fegyelmi ügyeket lezárta. Hogy intézetünk ifjúsága általánosságban véve oly határozottan, férfiasnak nevezhető bátorsággal foglalt állást a kommunizmus ellen, annak részint alanyi, részint tárgyi okai voltak. Megtanulta megbecsülni tanárai munkáját, fáradozásuk, törődésük, szeretetet ébresztett lelkükben. Ragaszkodó szívüknek bizonyára fáj a válás, tanárai jövőjének bizonytalansága nemes emberi érzéseket mozdított meg. A vallásos élet is mélyen gyökeret vert. Az iskola munkája és a szülői ház megértése, közreható példája e téren nem maradt hatástalanul. A kommunista rendszerben tanáraink méltatlan üldözését látta, a vallásgyakorlatok korlátozása az iskolában, a vallás gyalázása az iskolán kívül, meggyőződéseikben és érzelmeikben sértette őket. Idegenkedésüket a kommunista rendszertől tárgyi okok is magyarázzák. Észre kellett venniük, itt nem gazdasági és társadalmi rendszerről van szó, hanem a világnézetek ütköztek össze. A rendszer fel-feljelenő képviselőiben az emberi tulajdonságok alacsonyabbrendűségét még alsóbb osztályokban is kénytelenek voltak észrevenni, hisz nemes érzésű családok gyermekei lévén, az összehasonlítás szembeszökő tényként tárta ezt eléjük. „A régi tanítási rendszer amaz erényéből, hogy csak kiforrott elméletekkel, érvekkel körülbástyázott, vagy a maguk evidenciája által kétségtelen tanítételeket közölt, bizonyos helyes érzék fejlődött ki a gyermeki lélekben, amelyet talán a józanság természetes igényének lehet neveznünk s amelyet az ifjú elme egy-két évi csiszolódás után szükségképpen megszerez és alkalmaz is e hirdetett elméletekkel szemben. Ez a kritikai érzék mozdult meg s emelte fel tiltakozó szavát akadémikus modorban, forrásművekkel felfegyverkezve, valahányszor a kommunista szónokok az ő rendszertelen tételeiket, egy-két ész- és természetellenes jelszavukat el akarták fogadtatni.”¹⁶¹

A kommunizmus után, hogy a különböző lakásokban szétszórt rendtagokat egységes rendházba lehessen összehozni, megvette a Rend a Horthy Miklós út 25. sz. házat. A lakók kitelepítése azonban nehézségekbe ütközött, azért egy ideig régi lakásainkban maradtunk még. Az új iskola felépülése után a zirci apátúr a gimnáziumba járó rendi jelölteket (oblátusok) a Szent Imre-gimnáziumhoz osztotta be. A gimnáziumi épületnek használaton kívül álló III. emeletén helyezték el őket három rendtag felügyelete alatt.

A Ringer szanatórium tulajdonosai felajánlották a Rendnek megvételre a használaton kívül álló szanatóriumot kb. 7000 négyszögöles parkjával együtt. A vételárát 250 ezer pengőre szabták. A kedvező ajánlatot a Rend elfogadta, nagy befektetésekkel az átalakításokat elvégeztette, 1933. szeptember 23-án megtörtént a kiköltözködés az Ibrahim utca 22. alá. Ugyanide kerültek a gimnáziumban lakó tanárok és az oblátusok is. A Székesfőváros a járdákat aszfaltosította s így megközelíthetőbbé tette az új rendházat. A közbiztonság azonban sok kívánni valót hagyott hátra. Diákjainkat állandóan inzultálták a környéken a háborúból visszamaradt barakok lakói. Abba sem igen tudtak belenyugodni, hogy a kertben szabad bejárásuk megszűnjék. A viráglopásnál egy alkalommal a bicskázástól sem riadtak vissza.

A rendház kénytelen volt rendőri segítségért fordulni. *Török János* rendőrfőparancsnok a kedvezőtlen létszámhelyzet ellenére is intézkedett, hogy a Daróczi- és a Lenke-út sarkára rendőrőrszem kerüljön, hogy „az általunk nagyrabecsült Ciszterci Renddel szemben való szolgálatkészségünket, nehéz viszonyok között is beigazoljuk” – írja a házfőnök-igazgatóhoz.¹⁶²

Azóta a barakok legnagyobb részét lebontották, helyükre villák és bérházak kerültek.

A templom és a gimnázium végleges helye

¹⁶⁰ G. 215/1919.

¹⁶¹ É. 1918–19. és 1919–20.

¹⁶² G. 625/1933.

A székesfővárosi lelkipásztorkodás égetően sürgős kérdésének megoldása nem várhatott a fővárosban tervezett Plébánia-templomok építésének bizonytalan idejéig. Szükségkápornak szervezése végett ideiglenes bizottság alakult s ez a Verpeléti út 15. sz. alatt bérelt egy sarokhelyiséget, mely valamikor vendéglő volt s ma megint az. A hercegprímás 1917. máj. 12-én megengedi, hogy ebben oltárt állítsanak s a hívek misehallgatási kötelezettségüknek ebben eleget telessenek.¹⁶³

Idővel helyi lelkészszéggé óhajtja szervezni. A helyi lelkész jogosultságot szerezne keresztelésre, esketésre, provideálásra s az egyszerűbb temetésekre, de a templomi teendőkön kívül heti 10 órában hitoktatást is kell végeznie. A teendők ellátására a ciszterci Rendet kéri fel.¹⁶⁴

A zirci apátúr 1917. máj. 14-én jelenti késztségét, hogy a kápolna lelkészi teendőit ciszterci rendtagra bízva, finoman gyakorlati érteke az aprólékos ügyek megoldására is rögtön megfelelő indítványt tesz az elvi megállapodás nagyvonalúságában rejlő bizonytalanság helyett.¹⁶⁵

Gyönyörű levélben bízva meg a lelkészszéggel a Szent Imre-gimnázium egyik tanárát, *Farkas Alberikot*. „Munkálkodásával – írja az új lelkésznek – e helyütt valóságos történelem kezdődik meg. Írja meg tényeivel e történetnek első lapját biztos vonásokkal, szilárd meggyőződéssel, emberszeretettel s kath. Egyházunkhoz és Rendünkhöz ragaszkodó hűséges érülettel.”¹⁶⁶

Farkas Alberik sok nehézséggel küzd, munkáját szept. elején megkezdi, a kápolnát alapító testület pedig csak 1917. nov. 15-én tartja *özv. gr. Károlyi Gyuláné* elnöklete alatt szervező gyűlését, mely egyébként *Békefi* apáturat is védnökévé választja.¹⁶⁷ A teles nincstelenség nélkülözéseiben a hívek lelkes készsége, kitartása, a jövő reménye lelkesíti a lelkészt. Mindenben szíves támogatója *Mészáros János* érseki helynök is.

Bár a zirci apát egyenlőre kifejezetten csak egy kiségitő kápolna állítását célozta, az illetékesek maguk is kezdettől fogva helyi (kitett) káplánság megalakítására gondoltak, a harmadik kápláni állást a tabáni plébániáról áthelyezve a kiségitő kápolna mellé. A tabáni plébános 1917. jún. 8-án kifejezte késztségét, hogy minden erejével rajta lesz a célba vett ügy elintézésén s mintául az angyalföldi helyi lelkészszéggel szervezetét ajánlotta.

1917. dec. 30-án az érsek és a zirci apát megbízottai tervezetet készítettek egy évre szólólag a „kelenföldi lelkészszéggel” szervezetéről.¹⁶⁸

A helyi lelkészszéggel határai: a Ferenc József-híd budai hídfőjének kezdődik, a Rezeda úton a Citadella magasságáig halad, innen a déli vasút alagútjának déli nyílásáig, majd a pályatest mellett a kelenföldi rész egész a főváros déli határáig megy. A helyi lelkész végzi a misézést, gyóntatást, prédikálást, az összes kereszteléseket, avatásokat, provideálásokat, esketések közül pedig azokat, amelyeket külön a szükségkápornában kívánnak tartani. A temetések a tabáni plébános munkakörébe maradnak. Anyakönyvek közül csak a keresztelések anyakönyvét vezeti a lelkész.

Az egész ideiglenes; a főváros majd átveszi s véglegesen megszervezi. Addig a jövedelem a tabáni harmadik káplán illetékéből és a Kiségitőkápolnát Létesítő Egyesület járulékából tevődik össze.

A főváros 717/1918. kgy. sz. határozatával kimondta a Budapest-kelenföldi kitett káplánság szervezését 1918. júl. 1-től kezdődőleg.¹⁶⁹

A forradalmi erők hangulatában nem volt remélhető, hogy a főváros kegyúri kötelességének eleget tesz, illetőleg tehet. Ezért 1918. okt. 27-én a lelkésznel néhány tekintélyes, hozzáértő ember¹⁷⁰ összegyűlt a lelkész kis szobájában s új tervet vetettek fel, dolgoztak ki. Egy négyemeletes szövetkezeti bérházat akartak építeni, annak udvarára egy 2000 személyt befogadó kápolnát.

¹⁶³ 253/1917. sz. Mészáros János érseki helynökhez.

¹⁶⁴ Uo. Békefi Remighez.

¹⁶⁵ 474/1917. Zirci apáti sz.

¹⁶⁶ A hercegprímás (3831/1917. júl. 29.) megerősíti.

¹⁶⁷ 1917. dec. 7-i értesítése, 4/1917. sz.

¹⁶⁸ B. Fogalmazvány.

¹⁶⁹ Fővárosi Közlöny, XXXIII. 32. sz. 37.

¹⁷⁰ Erődi Béla főigazgató, Bartoniek Géza, Eötvös-koll. igazgató, Forster Gyula főtanácsos, Szentgály Antal, Jaczó Győző, Fábrián Gáspár mérnökök, és Zielinszky Ferenc p. ü. főtanácsos.

A gazdasági és politikai élet-bizonytalansága és váratlan fordulatai tárgyalanná tették ezt a tervet is, viszont szükségessé tették hitközségi szervezet megalakítását, mely 1918. dec. 15-én történt, de a választásokat csak 1919. dec. 21-én lehetett megejteni.¹⁷¹

Az egyházközség megalakulásával a gimnázium és plébánia ügye kissé szétválik. Az egyházközség a páztoráció ügyeit tartván szem előtt, 1920. febr. 24-én a polgármestertől telket kér a templom és kultúrház céljaira, hogy ezek építéséhez hamarosan hozzáfogjon. Megalakulnak az egyesületek, szép munkájuk erősen elősegíti a lelki újjáalakulást. 1920. ápr. 3-án kivonult az utcára az első feltámadási körmenet. A baldachin mellett katonai díszőrség vonult. A hívek pedig lelkes szeretettel vettek részt az első nagy demonstrációban.

Az egyházközség a fővároshoz intézett kérelmében a templom számára a Fehérvári út és az Átlós út találkozási helyét jelölte meg (ma Horthy Miklós-körtér). A főváros nem zárkózott el ettől, de felhívta az egyházközség figyelmét, hogy a Villányi úti tó körül nagy köröndöt tervez s ez lesz a Kelenföld-Lágymányos központja. Ezt a helyet találná legmegfelelőbbnek, annál is inkább, mert hisz a ciszterciak is ott tervezik gimnáziumuk és rendházuk felépítését. Az egyházközség tanácsában 1920. ápr. 25-én hosszas vita indul meg, de Forster Gyula világi elnök és Erődi-Harrach Béla felszólalására a gimnázium, rendház és templom egymás mellé építésének ideálisan szép terve mellett foglal állást.¹⁷²

A lelkészség és templom kérdésének önállósulásába Remig apátúr amúgy sem nyugodott volna bele. Személyes tárgyalásai folyamán ismételten kifejezésre juttatja óhaját, hogy a templom a Rend telke mellett épüljön. Elhatározása oly szilárd, hogy ettől teszi függővé, hogy a Rend a plébániát vállalja-e? Az egyházközség ragaszkodását fejezi ki a Ciszterci Rend iránt s készséggel fogadja az apát kívánságát. 1921. dec. 3-án bizottságot küld ki,¹⁷³ mely helyszíni szemlét tart. A bizottság a Rend telkét keskenynek találja arra, hogy a rendház, templom és a gimnázium egymás mellé felépüljön. A köröndtől pasztorális és architektónikus szempontból eltávolodni nem akar. Azt indítványozza tehát a zirci apátúrnak: engedjen át a Rend telkéből egy részt a fővárosnak, amelynek fejében a főváros a Rend telkével szomszédos két telket adna a körönd felé.¹⁷⁴

A Rend szívesen hozzájárul a tervhez, de a zirci apátúr azt a feltételt szabja, hogy a főváros írásos egyességben vállalja el a plébánia kegyuraságát összes terheivel, tehát a templomépítéssel együtt.¹⁷⁵

A Rend az illetékes fővárosi tényezők, elsősorban Buzáth János alpolgármester részéről igaz, nemes jóindulattal találkozik.¹⁷⁶

A főváros tanácsa készségesen felveszi az 1913-ban abbamaradt tárgyalások fonalát. A kegyúri kérdések elintézésére kiküldött bizottság munkálatai közé beiktatta a kelenföldi plébánia önállósításának kérdését is. Kitart amellett, hogy a plébániát a Ciszterci Rendre bízsa. Újból felveti a telekmegváltoztatás kérdését s a hármass épületet a Horthy Miklós út (azelőtt Átlós-út) és Lenke út metszésénél alakítandó parkra nézőleg a Villányi-útra kívánja helyezni.¹⁷⁷

Békefi apátúr télvíz idején nem tud személyesen feljönni, megbízottaiul Bitter Illést, Baranyi Jusztint, és Farkas Alberikot jelöli meg a tárgyalások lefolytatására, de a végleges döntést fenntartja magának.¹⁷⁸

Elhatározásában erősen közrejátszik a gimnázium érdeke és működésére feltétlenül üdvösnek látja, hogy növendékeinek szüleit is a Rend tagjai vezessék a valláserkölcsei élet útjain. A megváltozott, egyre súlyosodó és bizonytalanságban hanykódó gazdasági élet azonban reménytelen jövőt rajzolnak a nagy tervei végrehajtásában meggátolt apát elé. Határozottan körvonalazza a feltételeket, melyek mellett lehetségesnek látja a plébánia átvételét: vállalja el a főváros a plébánia kegyuraságát, építse fel a rendházzal összeköttetésben a plébániatemplomot s a rendházba kapcsolódó plébániát, adja meg mindazt, amit a többi plébános megkap, de arról a jogáról az apát nem mondhat le hogy a lelkészt mindenkor a zirci apát nevezze ki. A hely kérdésében nem állapít meg véglegeset. Ez 1922. jan. 29-én történt.¹⁷⁹ Közben Bitter Illés márc. 4., 5.,

¹⁷¹ B. (A budai rendház irattára.) Farkas Alberik levele 1920. ápr. 10-én a zirci apáthoz. – Világi elnök lett Forster Gyula min. tanácsos, társelnök: Benárd Ágostné, alelnökök: Kossalka János, Ruffy Pál, Tomka Emilné, ügyész: Szentgyörgyi Elemér, építési tanácsadó: Fábíán Gáspár, gondnok: Zielinszky Ferenc.

¹⁷² Az egyháztanács 1920. ápr. 25-i gyűlésének jegyzőkönyve.

¹⁷³ Zirci lt., 910/1921. szept. A bizottság tagjai: Bitter Illés, Forster Gyula, Szentgyörgyi Elemér és Farkas Alberik..

¹⁷⁴ B. Farkas Alberik levele, 1921. dec. 5.

¹⁷⁵ B. Zirci apát, 29/1922. sz.

¹⁷⁶ B. A zirci apát (466/1922. máj. 29.) Buzáth alpolgármesterhez. (Másolat)

¹⁷⁷ B. Buzáth alpolgármester levele, Bpest szfv. tanácsa, 108.075/921. XI. sz.

¹⁷⁸ B. Buzáth Alpolgármesterhez, 112/1922. febr. 3.

¹⁷⁹ B. A zirci apát, 110/1922. jan. 29.

6-án személyesen tárgyal a betegen fekvő apáttal Zircen s Békefi apátúr márc. 9-én már azt írja: „Sok és hosszas elmélkedés után végre a mai telkünk mellett döntöttem.” (Zirci apát levele Bitter Illéshez, a budai rendház irattárában.)

A székesfőváros mégis teljesítette az egyik feltételt, mikor 1882/1922. kgy. sz. határozatával 1922. júl. 21-től vállalta a megalakítandó plébánia kegyuraságát.¹⁸⁰

Felmerült a terv, a lehetetlenül szűk kisegítő kápolna helyett ideiglenesen nagyobb kápolnát és plébánialakást építenének. Mivel az egységes építés terve meghiúsultnak látszott Békefi apátúr előtt, hogy a gimnázium és a rendház ne veszítsen helyben és architektónikus szépségben, esetleg időben, az ideiglenes kápolna helyéül a Rend telkétől a körönd felé eső telket (Szent Imre-herceg út és Himfy utca sarok) ajánlja.

A dolgok ilyenén alakulása mély keserőséggel tölti el.

„Fájó szívvel mondom le egyszersmindenkorra arról a gondolatról, hogy mi ciszterciek, azon a nagy új telken építkezzünk. E pillanatban sok szép gondolat és terv foszlik szét a lelkem előtt; hiszen én már ott kint láttam a mi szép Szent Imre-gimnáziumunkat és művészi stílusban épült szép rendházunkat, közöttük a szép plébániai templommal, mellettük és előttük szép kertekkel, játszóterekkel és lelket emelő milieuvvel. De mindennek vége immár. A világhatasztrófa ezt a szép tervet is összezsugorította, ha nem is ölte meg. Most már visszatérek szép szerelmemhez, az 1912. nagyhetében vásárolt telkünkhöz. E fölött röpköd a lelkem... Az épület, ez még csak képzelet, melynek felépítésére nekem már aligha lesz időm. Önök fiatalabbak, – írja a plébánia ügyének tárgyalására kiküldött rendtagoknak, – de igazi ciszterciek; ha tehát csakugyan kifogynék az időből, akkor építsék fel Önök.”¹⁸¹

Az elintézés pedig korántsem volt végleges.

Buzáth János alpolgármesterrel, Városhy Gyula tanácsossal és Wurga László műszaki tanácsosokkal folytatott szóbeli tárgyalások során „megint felülkerekedett a székesfővárosnak az a kívánsága – írja az apát, – hogy igyekezzünk a végleges megoldást nem akadályozó olyan átmeneti állapotot teremteni, amely lehetővé teszi elsősorban a kelenföldi plébániának s ideiglenes kápolnának azonnal való létesítését s biztosítja a jövőre végleges templomnak, rendháznak, gimnáziumnak és konviktusnak a székesfőváros valóban impozáns tervezetének megfelelő megépítését is.” Hajlandó ezért a Rend telkét azonnal átengedni a fővárosnak a rendház és gimnázium számára kijelölt és megszerzendő két telektest ellenében, hogy a kápolna és a plébánia haladék nélkül felépíthető legyen.

A csere egyenlő értékű; az új telek nagyobb, de küllebb fekvő.¹⁸²

A megállapodást a főváros törvényhatósága szankcionálta, amint erről Buzáth 1922. júl. 6-án örömmel értesítette Békefi apáturat. „A jövő év májusában már az új templomkában adhattunk hálát a Mindenhatónak, hogy megengedte mindkettőnknek, hogy hathatósan közreműködhessünk az Ő nagyobb dicsőségére ezen jó ügyben.”¹⁸³

1922. jún. 21-én a tanácsi XI. ügyosztály elkészíti tervét az ideiglenes templomra. Eszerint „310 m² beépített területtel és torony nélkül vasbeton pillérekön nyugvó vasbeton menyezettel épül, az oldalfalak pedig üreges. 30 cm vastag téglafalból, a legegyszerűbb kivitelben készülnek... Belső magassága 7.30 m. Építési költsége 2,500.000 korona.” A plébánia villaszerű épület, a költségelőirányzat szerint 2 millió korona.

A kegyúri kérdések rendezésére kiküldött albizottság és a kisajátító bizottság az előterjesztéshez hozzájárult és a tanács a javaslatot elfogadta.¹⁸⁴

A törvényhatósági bizottság 1922. jún. 28 és 30-i. júl. 1, 2, 4, és 5-én tartott közgyűlése tárgyalta s 1067/1922. sz. alatt határozattá emelte. A belügyminiszter jóváhagyása 1922. nov. 30-án az ideiglenes templomépítésre a telektulajdonosi engedélyt megadta.¹⁸⁵

A terveket rögtön elkészítették, de a munkálatok kiírását egy másik közbejött építkezés eltolta október havára. A pénzromlás óriási és kiszámíthatatlan mértékben folyt, a költségeltolódás csupaszból számok tekintetében ijesztően nagy volt. A beérkezett pályázatok közül a legolcsóbb 27 millió koronás volt. Ez újabb tárgyalást tett szükségessé. Buzáth alpolgármester jóakarató és erélyes fellépése és Kossalka János műegyetemi tanár fáradhatatlan munkájának eredményeként a pénzügyi bizottság felhatalmazást adott a ta-

¹⁸⁰ (Csernoch hercegprímás 1921/923. ápr. 21 alapító levelének másolata a budai rendház irattárában.)

¹⁸¹ B. 224/1922. márc. 8.

¹⁸² B. 465/1922. máj. 13. – Ugyanerre utal a tanácsi XI. ügyosztály, Föv. Közl., XXXIII. 32. 37.

¹⁸³ B

¹⁸⁴ Föv. Közl. XXXIII. 32. 37.

¹⁸⁵ B. Zirci apát, 1051/1922 (Másolat a budai rendház irattárában.)

nácsnak, hogy az engedélyezett 4,5 millióig még 1922. végén elvégezhesse a munkálatokat, a hiányzó milliókat pedig a jövő költségvetési előirányzatnak „rendkívüli beruházások” tételébe tegye be.¹⁸⁶

Mire a talajmunkák megkezdődtek, mégis 1923. lett, de a munkát tél ellenére folytatták. Az ideiglenes templom építését Várnai Alajos építész végezte. A belső berendezésre a vallásalap 4 millió koronát adott.¹⁸⁷

Közben Csernoch hercegprímás 1923. ápr. 21-én kelt 1021. sz. leiratával a kegyurasággal egyetértve, felállította a helyi lelkészség helyett a Kelenföld-lágymányosi plébániát, a lelkészség eddigi határaival. A plébánia működésének időpontjául Mészáros János érseki helytartó 1923. jún. 1-ét állapította meg.¹⁸⁸

Az új plébánost 1923. júl. 3-án Sagmüller József iktatta be ünnepélyesen az egyházközség vezetőjének s a székesfőváros képviselőjének, Rózay Imre számvevőségi főtiszt jelenlétében.¹⁸⁹

A plébánia épülete is elkészült s 1924. január végén a plébános az első káplánnal, Erdélyi Guidóval beköltözhetett.¹⁹⁰

A nemzeti újjászületés esztendei a gimnáziumban.

Az újjászületés lehelletétől megélenkült a világ, a kommunizmus fertőjéből a lelkiesség tiszta, napsütéses fényébe emelkedett. Mindenki a bizakodások ígéretföldjén érezte magát. Diákjaink örömmámorban úsztak. Mintha bizonyos fokig az ő győzelmük lett volna a kommunista rendszer összeomlása. Bolsevista plakátokat a legvadabb terror idején is, még nagy áldozatok árán is, letépték – a gyomot irtogatták, – most pedig rikkancsok hiányában tanulónk osztották szét a keresztény szellemű hírlapokat, utcán, villamoson fűrgén kínálták, egész rekordteljesítményeket értek el.

A magyar közoktatásügy élére *Huszár Károly*, majd *Haller István* kerültek, a keresztény gondolatnak régi, szilárd meggyőződésű előharcosai. A közvetlen vezetésnek *Erődi* főigazgató kezéből kicsavart zászlaját *Pintér Jenő* ragadta meg. *Pintér Jenő* jövetele a budapesti középiskolákban egyet jelent a magyar szellemi élet ideális jogrendjének újjászületésével. „A magyar középiskola, mint feldúlt és összetört szellemi világtáj hánykolódott a történelem zavaros vadvízein s az ifjú magyar lelkiesség riadtan nézte az eszmék és értékek nagy rengésében a maga keresztény és magyar hagyományai jövőjének reménytelen sorsát... *Pintér Jenő* a kegyelet és hűség hősi munkáját végezte el. Az iskolát megmentette a láz és a kétely forradalmi hőfokától, eltérítette tőle a politikai nyugtalanság vihar-hullámain, visszaadta az iskolának a lelkiérés eszményi feltételeit.” E szavakkal emlékezik iskolánk *Pintér* főigazgató 10 éves főigazgatói jubileumán a két lustrum nagy munkájáról. Mikor *Pintér* 1919. szept. 5-én tudomására adja a kerületnek, hogy a minisztertanács aug. 23-án főigazgatóvá nevezte ki, megjelöli az újjászületés módját is: „Ha csüggedten és szent tűz nélkül fogtok munkához, sorsunk beteljesedett; de ha láng fog gyúlni lángotoknál, úgy az új Magyarország rövid időn belül gigászi erővel fogja lesöpörni magáról a reá kovácsolt bilincseket és a reá tapadó hinárt.”¹⁹¹

A Szent Imre-gimnázium örömmel köszöntötte a budapesti középiskolák élén a főigazgatót, kinek programja, akarata azonos az övével, kezdeményezési előrehaladást jelentettek, minden nemes törekvésnek nyújtott segítőkezet. Ahol a vallásos és hazafias érzés mélyítéséről volt szó (Eucharisztikus körmenet, Szent Jobb ünnep stb.) *Pintér Jenő*t mindenütt az élén láthattuk.

A bolsevista eldurvulásról, forradalmasított lelkületről intézetünkben nem beszélhattunk, de látnia kellett mindenkinek, hogy bizonyos erkölcsi lazaság, könnyelműség, kötelesség-nemismerés mételyezte meg főképp 1918. november óta egész társadalmi és közéleti atmoszféránkat. Ebben benne él az iskola is. „Hiányzik a magasabb szempont szerint való igazodás, az önzetlenség, a becsület, a könyörület, a nyíltság, a bátorság, a lovagiasság, a lemondás, az áldozatkészség, szóval: az erkölcsi világ lendületes nagy motívumai, ahogy ezeket ezer éven át az áldott magyar törzsből életre keltették és virágfakadásra bontották a kereszténység energiái. Nagyon kevés bennük a keresztény, azért zsugorodott össze bennük a magyar. Kifejlődni, sugárba egyenesedni csak úgy fog megint ifjúságunk, ha ismét az Úr Krisztus vérével itatjuk át.”¹⁹² „Ha sikerül kiirtani a gyomot és kipusztítani a gatz, ha ki tudjuk tépni a mai züllés bojtortorjait, ha ismét az

¹⁸⁶ B. Farkas Alberik levele a zirci apátúrhoz 1922. nov. 20-án.

¹⁸⁷ B. Farkas Alberik levele, 1923. febr. 23.

¹⁸⁸ B. Csernoch hercegprímás alapító levelének másolata és az érseki helynök 1034. sz. értesítése (1923. máj. 22.)

¹⁸⁹ B. jegyzőkönyv.

¹⁹⁰ B. Farkas A. levele 1924. jan. 24-ről.

¹⁹¹ G. 202.1919.

¹⁹² G. 269/1919. nov. 11-i ellenőrző értekezlet.

örök eszmék pálmái alá, az istenfélelem, hazaszeretet és igaz emberiség alá tudjuk állítani az ifjúságot: akkor, csakis akkor remélhetünk szebb biztatóbb jövőt.”

Hogy a valláserkölcsei elveket mindjárt az év elején tudatosabbá tegyék, a kommunizmus után a szokásos húsvéti szentgyakorlaton kívül október végén is tartottunk örömmel megállapítható eredménnyel lelki gyakorlatot.

Az elszéledt rendtagokat szeptemberig összegyűjteni és ellátásukról gondoskodni nem lehet. Többen megszállott területre költöztek. A főigazgatóság megengedi hogy a tanévnyitás intézetünkben 1919. szept. 14-én legyen.¹⁹³

A közoktatási minisztérium a selectio kedvéért a gimnázium első osztálya előtt felvétel: vizsgát írt elő. Nálunk a felvétel már megtörtént, mire a rendelet megérkezett. A VKM 104.403/1920. V sz. alatt 1920. jún. 10-én rendszeresítette a felvételi vizsgát.¹⁹⁴ A felvételi vizsgálatot egyébként az intézet helyesléssel fogadta.¹⁹⁵ Nem mintha felül akarná bírálni az elemi iskolai oktatást, vagy egyes tanerők működésének eredményeit akarná ellenőrizni. A felvételi vizsga szükségességét a gyakorlat tapasztalatok tették szükségessé.

Az elemi iskola az ő demokratikus fejlődésében teljesen önálló népiskolává lett s tantervében, módszerében nincs tekintettel a középiskola szükségletére. Ellenszenvvel van minden értelmi erő kifejtés iránt, játékká süllyeszti a tanítást amikor kikapcsolja annak mechanikus részét s mellőzi az öntevékenységre, házi munkásságra való szoktatást. Ezt a helytelen felfogást a legélesebben tükrözi vissza a fővárosi iskolák számára kiadott Elemi Iskolai Utasítás, amely a minimumra zsugorítja össze a középiskolai megindulás leg-
elemibb föltételének, mind a nyelvtannak mind a számtannak anyagát.”¹⁹⁶

A Közalkalmazottak Nemz. Szövetség felterjesztést intézett a VKM-hez, hogy a felvételi vizsgálatokat a IV. elemi osztály végén tartsák, hogy a kisfiúk vakációja mentesüljön a készüléstől. Intézetünk tanári kara kifejtett álláspontjának megfelelően szükségesnek tartja a 2 hónapot a megfelelt ismeretek elsajátítására.¹⁹⁷ A VKM 5278/1921 sz. rendeletével tényleg meghagyja aug. végén a vizsgálatot.

A háborús ínséget a kommunizmus hihetetlenül rendszertelen gazdálkodása s szertelen pazarlása még csak fokozta. A háborús esztendőök nyomorúsága az iskolákban is megnagyobbodott mértékben folytatódott.

A katasztrófális szénhiány következtében a Váli utcai elemi iskola központi fűtése oly bizonytalan volt, hogy hónapokra terjedő megszakítással veszélyeztette a tanítás folyamatát. Békefi apátúr ezért kísérletet tett, hogy a főváros tíz évre engedje át a Fehérvári út 25. sz. iskolát. hol kályhafűtés van s már egyszer vendégként ott töltöttük a fűtésihiány idejét. A gimnázium egymaga megszállta volna az egész épületet s nem kellett volna 3–4 fajta iskolának közösködni ugyanabban az épületben. de meg némi terjeszkedési lehetőség is nyílt volna egyre gyarapodó felszerelésünknek. A tanács az apát kéréséről 1920. jan. 17-i ülésen dönt. „Ámbár a tanács a legteljesebb méltánnyal van a folyamodó Rend által fenntartott Szent Imre-gimnázium eredményes működésével szemben, mégis a kérelemnek ezt a részét nem teljesítheti.” Az elemi iskolát nem helyezheti távolabb. a női kereskedelmi iskola helyiségei pedig elégtelenek. Az egyre gyarapodó tankötelesek száma pedig lehetetlenné teszi, hogy akár a Váli-utcai épületben is újabb termeket engedjen át természetrajzi és természettani szertárnak. Az eddig átengedett helyiségeket további használatra véglegesen átengedi ugyan, de sem további osztálytermet át nem engedhet, sem pedig az átengedett helyiségeket meghatározott hosszabb időre nem biztosíthatja. Kijelenti azonban a tanács, hogy mindaddig, míg a folyamodó Rend gimnáziumának elhelyezésére alkalmas épületet nem szerezhet, illetőleg amíg az eddig részére átengedett helyiségeket a főváros nélkülözni tudja annak használatában a Rendet továbbra is meg fogja hagyni.”¹⁹⁸

1919-ben nyolc tanulónk az élelmezés nehézségek miatt vidékre ment s magántanulóvá lett.

A külföldi segítő akciók jótéteményeiben intézetünk tanulói is bőven részesültek. Az Amerikai Gyermeksegélyező Akció ingyenes étkezést és ruhaneműket adott, az Orsz. Gyermekvédő Liga már 1919–20 tanévben 22 tanulónkat küldi hollandiai, hármat svájci üdülésre. Ezek is rendesen magántanulókká lettek, s

¹⁹³ G. 174/1919.

¹⁹⁴ G. 287/1920.

¹⁹⁵ G. 230/1919.

¹⁹⁶ G. 191/1919.

¹⁹⁷ G. 374/1921. szept. 14-i értekezlet jegyzőkönyve.

¹⁹⁸ 53.868/1920. VII. sz. – G. 253/1920

vizsgálatukat a következő tanév elején tették le.¹⁹⁹ Ez a szám a következő években erősen csökkent (1920–21-ben Hollandiában 5, Svájcban egy tanulónk üdült, 1921–22-ben Hollandiában 4, Angliában 1, Svájcban 1).

Az iskola bizonyos aggodalommal kísérte fiait a nagy messzeségbe. Vajjon a jólét után nem elégedetlen, zúgolódó lélekkel fogadják-e szüleik soványabb falatját? A világlátottság előnyeit fiatalságunk folytán néhány esztendő elhalványította s mindig kérdéses volt, az új környezet megfelel-e a követelményeknek, hogy a lelkipfejlődés csökkenését elkerülje az átalakulás nehéz korának küszöbéhez érkező fiú.

A nemes gyermekbarátok jó szíve, lelke legtöbbször feleslegessé tette félelmünket, testileg megerősödve csatlakoztak az itthonmaradottak munkájához a visszatérők.

1919. november 10-től 1920. március 5-ig tényleg nem volt központi fűtés. Békefi apátúr a Bakonyból küldött tüzelőfát, mások egy kis szénhez juttatták a gimnáziumot.

Az intézet két osztályába már állított kályhát, most még két osztályba szorítottak be s a tanítás kissé átcsereált órarend szerint, de 30 perces órákban folyt.²⁰⁰ Először az alsó négy osztálynak tartottak 5 félórán át egyfolytában előadást, azután a felsőbb négynek. Közben félórás szellőztetési szünet volt. Egyik tanár belépte fejezte be a másik tanár félóráját. Ugyanez megismétlődött 1920–21-ben (nov. 4–március 4.).

Ugyancsak a fűtési nehézségek miatt hosszabb volt a karácsonyi szünet. 1919–20-ban dec. 18-tól jan. 14-ig tartott. A fellépett spanyolnátha miatt jan. 26-tól febr. 29-ig megint szüneteltek az előadások.²⁰¹ Hogy novemberben egy hétre kitiltották a kanyaró és vörheny miatt az alsóosztályokat, ilyen nagy megrázkódtatások mellett nem is jött számításba.²⁰² 1920–21-ben azonban a vörhenyszünet nov. 13-tól nov. 28-ig és dec. 1-től dec. 16-ig tartott.

E megszakítások tagadhatatlanul a fegyelem és előmenetel ellenségei. Igazán nem panaszkodhatik az intézet, mikor annyi akadály ellenére 1920-21. végén megállapította: „Fegyelem és tanulmányi rend tekintetében úgyszólván a békebeli állapotok tértek vissza”²⁰³, 1922-ben pedig: „nyomat sem lelni a szomorú idők fegyelembontó hatásának”.

1919–20. tanévben intézetünk teljessé öregbedett, nyolc osztályú lett. A nagy eseményről kitüntető figyelemmel emlékezett meg a bíboros hercegprímás, Csernoch János: „Amikor a gimnázium teljes nyolc osztályú lett, jól esik azt kinyilvánítanom, hogy ez az intézet az egész fővárosban a katolikus szellem és a tanulmányi előmenetel szempontjából elsőrangú s a fővárosi katolikus hitéletnek egyik gyűjtőpontja.”²⁰⁴

106.228/1919. B. XI. sz. rendeletével a vallás és közokt. miniszter megadta az érettségi vizsgálat tartásának jogát. A tanév végén lefolyt intézetünkben az első érettségi.

Az igazgató az érettségi előkészítő értekezleten megilletődéssel emlékszik meg a lefolyt nyolc évről, a sok nehézségről, temérdek akadályról, amellyel a nyolc év alatt meg kellett küzdeni. Az első szántást a berendezkedés bajai nehezítették; nekizsendülő vetésünket világrázó viharok tépték, kuszálták, tiporták össze: s amikor első aratásra érett munkájuk, még mindig aggódó kétségektől homályos a szemhatár. „De megvan a jogos bizodalunk ahhoz, hogy ez az első termésünk is hozzájárul annak az erőnek a gyarapításához, azoknak a szellemi értékeknek neveléséhez, melyektől szebb, jobb., tisztább időknek elkövetkezését várjuk szerencsétlen nemzetünk számára.”²⁰⁵

A szóbeli érettségi 1920. június 17-én kezdődött. Az intézet alapító kegyura hivatalos körútjáról sietett vissza, hogy tanúja legyen az első nagy beszámolóinak. Az elnöki tisztet *Erődi-Harrach Béla dr.*, az intézet első főigazgatója igényelte magának, mert miként a szóbeli megelőző tanácskozmányon megvallotta intézetünk „egészen a szívéhez nőtt”. Megnyitójában sajnálattal emlékezett meg, hogy a külső, fényes keret még hiányzik. „De megvalósultak – folytatta – az intézet munkásához fűzött remények: szilárd keresztény és nemzeti meggyőződés erősödött meg az intézet közszellemében, mely a közelmúlt leggyászosabb válságaiban is diadalmasan állotta meg helyét tanulóknál és tanároknál egyaránt.” Utána *Békefi* apátúr köszöntötte az elnököt. Hangja most is meghatott, könnyekkel fátyolozott, de a lelke megnyugvással tekint a múlt-ra, reménykedéssel az intézet jövőjére: „Amelyért a Rend mindenkor síkraszállt: a nemzeti és vallásos

¹⁹⁹ G. 311/1920.

²⁰⁰ G. 268/1919. és 435/1920. Igazg. jelentése a főigazg.-nak.

²⁰¹ Értesítő 1919–20. 5. l.

²⁰² G. 449/1920.

²⁰³ Ért. 1920–21. 4. l.

²⁰⁴ 1920. aug. 14 – G. 325/1920.

²⁰⁵ 1920. ápr. 30 – G. 150/1920.

eszme, íme, most általános jelszóvá lett s ez is igazolja az intézet megalapításának szükséges és üdvös voltát.”²⁰⁶ A szóbeli vizsgálat három napig tartott.

27 rendes és két magántanuló érettségizett. Jelesen érett lett: 7, jól érett: 10, egyszerűen érett: 9, javítóvizsgára utasított egy tárgyból: 3.

A gimnázium teljessé fejlődésének velejárója s középiskolákban szokásos intézmények, egyesületek alapítása.

Az *Önképzőkör* 1919. szept. 21-én alakult meg Brisits Frigyes elnöke alatt.²⁰⁷ Különböző szakosztályokra tagozódott, melyek különleges szaktudásra készítettek elő. Ezek csakhamar önálló körökké alakultak. 1929-ben válik ki a gyorsírókör, 1930-ban a matematikai és fizikai szakosztály önállósul.

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium 1919-ben (192.622. B. I. sz.) tervbe vette az Önképzőkör át-szervezését, de különböző megfontolások után érintetlenül hagyta.²⁰⁸ Az Önképzőköröknél nem is a szervezetben volt a hiba, amikor általános lett a panasz, hogy az Önképzőkörök élete elsekélyesedik, a régi buzgalom elhal.

„Rosszul esik megállapítanunk, hogy Önképzőköreink a régi híres fénye kopik, foglalkoztató és nevelő ereje gyengül. A szenvedélyesebb testi aktivitásokat nyújtó ifjúsági egyesületek és sportkultusz mellett önképzőköreink jelentősége egyre halványodik. Aggódással szemléljük e tünetben a régi ideálok sugárzó, hatásának lassú elbágyadását s benne ifjúságunk lelkének a történeti gyökérszétől és érdeklődési területről való lesiklását éppen akkor, amikor a legtörténelmibb es legeszményibb feladat várja a jövő hivatását.”²⁰⁹ Ez az ősi szép, intézmény válságba került. Pedig nemcsak az iskolának, az életnek is szüksége van rá.²¹⁰ Nagyobb önkritikára mások megfigyelésére szoktat, bátrabb fellépésre, sajátosabb önmunkálkodásra készítet. Belső tartalma az eszmélkedés és elmélyedés lassú, komoly munkája.²¹¹ Az Önképzőkör életének külső megnyilvánulása az egyes intézeti ifjúsági ünnepek rendezése. Hír és látottság szempontjából esemény a mindenkori farsangi ülés, mely hatalmas dísztermünket zsúfolásig megtölti közönséggel.

Az Önképzőkör előkészítő iskolája az alsóosztályosok számára az 1926–27-ben szervezett *Szavaló Kis-kör*.

Sokáig a megfigyelés és várakozás álláspontján állt intézetünk a *cserkészettel* szemben.

Még 1914-ben egyik igazgatói értekezleten foglalkoztak a cserkészettel. Új, kevésbé ismert intézmény volt. Az elnöklő főigazgató, *Erődi Béla dr.*, az intézmény megfigyelésére hívta fel az igazgatókat. s mintegy két évre rá, körrendeletben beszámolót kért a tapasztalatokról: van-e az intézetben cserkészecsapat, kívánatos-e meghonosítása?²¹² 1916. febr. 21-én az igazgató jelenti, hogy cserkészecsapatunk nincs. Iskolánk rövid élete végleges állásfoglalásra nem nyújtott még elég támpontot. „Egyes intézetekben is csak akkor szabad meghonosítani – mondja az igazgató felterjesztése, – ha nemes ambíciójú, kiváló pedagógiai érzékel bíró tanár vállalkozik a vezetésre. Csak annak a cserkészetnek van az iskolában létjoga, amely főcéljának a jellemnevelést vallja. Hogy e nélkül mivé fajul mutatja a német Wandervogel.”²¹³

A főigazgató e beérkezett jelentések alapján megállapítja, hogy mindössze 6 intézetben honosodott meg 280 taggal. Az intézmény rendszerezését, egy intézet kivételével senki sem tartja kívánatosnak, sőt igen sokan az egész intézményt feleslegesnek, részben korainak tartják. Jelentést tett a kultuszminisztériumnak is. Felfogását a főigazgató, a következőkben fejti ki: „A cserkészet meghonosítását nem tartom kívánatosnak. Nekem az a véleményem, hogy jellemes erkölcsös, szolgálatkész nemzedék nevelése minden tanár kötelessége s minden tanárnak módja is van arra, akármilyen tárgyat tanít is... Sokkal több s mindenestre általánosabb eredményt várhatunk, ... mint attól, hogy 1–2 intézetben a fiúk cserkészecsapatot alakítsanak s a cserkész külszín megadása mellett a gyerekek csak regényes szenvedélyük kielégítésének élnek s tanulmányaikat különféle hangzatos ürügyek címe alatt üzött csavargásukkal és iskolakerüléssel elhanyagolják... A középiskolai ifjúság katonai kiképzésének fokozására sem alkalmas a cserkészet általánosítása, mert ezen irányzat ellen nemcsak cserkészparancsnok tanárok, hanem kiváló hazai és külföldi vezetők és katonai szaktekintélyek szólaltak fel... A katonai kiképzést végezzék el az arra hivatott szakiskolákban, mi pedig

²⁰⁶ G. 275/1920.

²⁰⁷ É. 1919–20. 7. 1.

²⁰⁸ VKM. 109.510/1920. V. – G.384/1920.

²⁰⁹ É. 1925–26 20. 1.

²¹⁰ É. 1934–35 49. 1.

²¹¹ É. 1929–30 39. 1.

²¹² Gim. i. 157/1916.

²¹³ G. 158/1916.

neveljünk erősakarátú, jellemes, acélos testű tanulóifjakat”. A világháborús tapasztalatra utal, mikor megálapítja: ezekből úgyis rövidesen a legjobb katonaság alakul ki.

A cserkészlet lelkes barátai azonban mind szélesebb körű propagandával fellendítik a cserkészlet ügyét. Gimnáziumunkban is csakhamar meghonosodik. 1920. márc. elsején alakul meg a 25. sz. csapat *Orsovai Fülöp dr.* parancsnoksága alatt 2 hatodikos és 7 hetedikos taggal.²¹⁴

1920–21. elején a székesfőváros tanácsának jóvoltából külön helyiséget kapott a csapat a Váli utcai iskola alagsorában. Ebben az otthonban nemcsak a gyűléseket tartották, hanem hasznos foglalkoztatásul könyvkötő, lakatos és asztalos munkával is szórakoztak.²¹⁵

1922-ben a közoktatásügyi miniszter maga veszi pártfogásba a cserkészlet ügyét. Úgy látja, hogy a tapasztalat kedvező s az ifjúság nemzeti, erkölcsi és életrevaló nevelése terén a legjobb reményekre jogosít. A nevelést és irányítást egyesíti és a Magyar Cserkészszövetségre bízta.²¹⁶

A VKM a cserkészletet intézetközi intézménnyé emelte, amikor hozzájárulását adta, hogy a középiskolai tanulók az intézeten kívül álló cserkészalakulatok tagjai lehessenek.²¹⁷ Az intézet kegyura azonban aggodalommal látja diákjaink elvegyülését felügyeletünktől független csapatokban, s „hogy rendi nevelői munkánkat másfajta befolyás és szellem hatalma alatt álló intézmények illuzórikussá tegyék”, – megtiltja, hogy tanulóink idegen cserkészalakulatok tagjai legyenek.²¹⁸

A rendi vezetőség nagy figyelmet fordít az intézményre. Tudatában van, ha a cserkészlet eszményi szelvényben restaurálódik, a testi erők harmonikus épségben tartása mellett az erkölcsi törvényeknek a kirótt foglalkozási körökben történő praktikus beiskolázásával tehet fontos szolgálatot. De kell, hogy az intézmény idegenből kapott utasítások révén ne tegye lazává az intézet szervezetével az összefüggést és ne akarjon egyes játékokhoz és passziókhöz virtuózokat kialakítani. Az unalom kitűnő ellenszerei lehetnek a cserkészfoglalkozások, de nem szabad gondossá tenni az accidentális [*esetleges*], felületessé a substanciális [*lényeges*] tanulói feladatokat.²¹⁹

A cserkészintézmény pedagógiai célkitűzéseinek és az iskolával való harmonikus együttműködésének biztosítása céljából, valamint a rendi cserkészcsapatok egységes eljárásmódjának biztosítására 1936 elején elrendeli a zirci apátúr, hogy a Magyar Cserkészszövetség hivatalos szabályzatának figyelembevételével megfelelő irányelvek dolgoztassanak ki, s a rendi cserkészvezetők kiképzése céljából három-négy éves időközökben rendi vezetés és irányítás mellett külön kiképző, vezetői tábor tartassék.²²⁰

Cserkészcsapatunk nyaranta az ország különböző helyein út tábort, mégpedig a cserkészek nagy száma miatt rajonként egyszerre több helyen.

Rendezett téli táborokat, az ország több vidékén végigvonultak mozgótáborai.

60 cserkész részt vesz a Megyeren tartott nemzeti nagytáborban, 12-en pedig a Magyar Cserkészszövetség képviselőiben a stockholmi svéd nemzeti nagytáborban. Országunk határain túl is hírt szerzett egy 13 tagú csapat, amikor *Kanderstegben* a nemzetközi cserkésznapon a járőrversenyben első és második helyre jutott s ezzel megnyerte a külföldiek vándorszerlegét. 1929-ben az angliai jamboree gimnáziumunk csapata főként táborának díszítésével vonta magára a látogató figyelmét és szerzett elismerést. A gödöllői világtáborozáson 77 tag vett részt, egy raj a VII. altáborban, egy raj mint közszolgálatos a hangos híradóknál, 6 fiú pedig a tolmács-szolgalatban.

A cserkészcsapat szokásos szolgálata a Halottak napján és a Szentsírnál díszőrség, körmenetben, ünnepeken a rendezés.

A 25. sz. Szent Imre-cserkészcsapatból nőtt ki az intézet *25/Ő sz. Szent, Imre öregcserkészcsapata*. Tulajdonképpen a már 1930–31-ben szereplő „öreg-raj”²²¹ csapattá alakulása. Eleinte cserkészotthonunkban tartotta havonként gyűléseit, később külön otthonot rendezett be.

1934. máj. 10-én avatta fel új otthonát. Az otthonban állandó és bajtársias szellemű klubélet mellett előadó- és vitaesteket is rendeztek, valamint szociális téren is tevékenykedtek.²²²

²¹⁴ É. 1919–20 20. 7. 1.

²¹⁵ É. 1920–21 5. 1.

²¹⁶ G. 99/1922. – VKM. 97.496/1922. V. jan. 2.

²¹⁷ VKM. 86/119/1925. XIII.

²¹⁸ Zirci apát, 15/1926. jan. 8. – G. 9/1926.

²¹⁹ G. 24/1926. Kiss Albin főigazgató 1925. dec. 18-án tartott értekezletén.

²²⁰ Zirci ap. 42/1936. jan. 17.

²²¹ É. 1930–31. 32. 1.

²²² É. 1935–36. 62. 1.

A *Sportkör* miniszteri rendelet hívta életre. Szomorú tapasztalat és bölcs megfontolás is egyaránt kívánatosá tették a Sportkör szervezését.

Intézetünkben, de általában is a ciszterci pedagógiában nem hiányzott soha a tornászás fontosságának átlátása. Az élet erős küzdelmeiben munkabíró fizikumra van szükség, de meg elpetyhüdt, beteg szervezet felett korlátozódik a szellem, a lélek uralma. A bátorság, a vállalkozó kedv, józan vidámság a testi egészség velejárója szokott lenni. De kezdettől fogva hangoztatta az intézet: „a test kultúrája csakis az egészség kultúrája lehet, még pedig a szellemi erők szolgálatában.” Az edzés célját nem a rekordok hajszolásában, a sport túlhajtásaiban látta, hanem a test erőinek, izmainak és idegeinek erőltetéstől ment, természetes „kifejlesztésében, a test tagjainak ügyes hajlékonyságában ... a mozdulatok fegyelmeztségében” állította fel.²²³ A tornával csak az elpuhulástól, az enerválástól óvja tanulóit, nem akarja a militarizmus megszabott kényszerbe öltöztetni fiait, de testileg is egészséges, edzett újoncanyagot akar szolgáltatni a honvédelemnek.²²⁴

A sport túlzásaiban egyenesen az ethikai finomság veszedelmét látja, amint azt az angol Wilkie Collins bizonyítja, ki szégyenkezve panaszkodik az angol társadalom eldurvulásáról, s ennek okát nagyrészt a sport túlzásaiban látja.²²⁵ Matthew Arnold pedig azt mondja, hogy az angol nevelés csak a barbárok és filiszterek számát szaporítja.²²⁶ A különböző tornarendszerek kizárólagosságának korlátait áttörve, tornarendszerünk felhasználva az értékes elemeket mindegyikből, ápolta az egészséget, igyekezett sokoldalúvá képezni a tanulók testi ügyességét.

Intézetünk nemcsak engedelmességből, hanem belső meggyőződés azonosságából is magáévá tette s a végrehajtását szorgalmazta az azóta annyiszor megismételt miniszteri rendelet (155.956/1912. sz.), mely idézván az 1890. évi Középiskolai Rendtartás 26 §-át: „középiskolai tanuló semminemű, az intézeten kívül álló társulatnak vagy egyesületnek tagja nem lehet”, kimondottan tiltja a középiskolák tanulóinak sportegyesületekben való szereplését. 1920-ban 105.235/20. sz. rendeletével a legszigorúbb fegyelmi eljárást helyezi kilátásba a sportegyesületekben való tagságot.²²⁷ Az 1912-i rendelet bővebben de mindenkor megszívlelendő szavakkal rámutat a veszélyekre, amelyeket a rendelet kijátszása eredményez. „Amíg az ifjú iskolába jár, maradjon és éljen az iskola légkörében és ne ragadtassék ki onnan a felnőttek társadalmi életébe, ahol nagyon is idő előtt érett ifjúvá lesz, ami testi lelki fejlődésének nagy kárára, olykor valósággal vesztére van.” A szereplés miatt elhanyagolják tanulmányaikat, a mulasztás folytán beálló eredménytelenség láttára elkedvetlenednek. Az iskolai testgyakorlatokat lenézik, ami lazítja az iskolai fegyelmet s a nevelést károsan befolyásolja. A sportegyesületekben dívó szabadabb társalgási modor, hangos ünnepeltetések által az ifjúsági tagok korukhoz nem illő életmódhoz szoknak, ami legtöbbször kizökkenti a fejlődés rendes folyamából s egész életükre végzetesen hathat rájuk. Ezért sportegyesületnek még szülői engedéllyel sem lehetnek tagjai.

De hogy az iskola falain belül kellő mérséklet és megfelelő vezetés mellett egyéni testi képzésben is részesülhessenek, előírja a rendelet, hogy intézeti testgyakorló köröket szervezzenek, melynek tagjai csak III. osztálytól felfelé kerülhetnek ki. 1920-ban az V.-et állapítja meg alsó határnak.²²⁸

A VKM. rendeletének megfelelően 1920. október 28-án *Düppong Mihály* tornatanár vezetése alatt megalakult az intézeti *Sportkör*, atletikai-, játék-, úszás-, torna- és téli sport szakosztályokkal. 1924 szeptemberében a *Kisok* által kiadott alapszabályok szerint a *Sportkör* újjáalakult.

Az aktualitás kényszerítette ki, hogy az iskola mind nagyobb nyomatékkel hangsúlyozza helyesnek megismert meggyőződését.

„A világvárosi fejlett lázas életnek törtető nyomorában szükségképpen lépett fel a testi kultúra intenzívebb igénye. Senki sem akad, aki ennek a vágynak jogosult természetességét vitatná vagy gátolná. Ebből a szempontból megértéssel tudjuk elfogadni azt a tényt, hogy az ifjúság is, temperamentumának friss bőségével belejut a kornak ebbe a sportáramába s osztja annak izgalmasan eleven életét. De aggodalmas gondal és féltő tiltakozással emeljük fel szavunkat amaz egyoldalúság ellen, amely már mint valóságos világnézeti öncélt kezeli és hirdeti a sportkultúrát. Szellemi és erkölcsi életünk történeti hagyományainak kipróbált elsőségét, nevelő és fegyelmező tisztas erejét, magas motívumát nem vagyunk hajlandók elhalványíta-

²²³ É. 1912–13. 32. sk. 1.

²²⁴ É. 1915–16. 15. sk. 1.

²²⁵ É. 1913–14. 41. l.

²²⁶ É. 1915–16. 16. l.

²²⁷ G. 439/1920.

²²⁸ G. 27/1913. – VKM. 105.235. sz. – G. 439/1920.

ni vagy feledni a fizikai ügyességeknek tömeghangulatok kedvét kereső hatása kedvéért ... A Sporttól csak egyet várhatunk: erősítse a testet, hogy az bírja a lélek erejét és szándékait.”²²⁹

Bár a versengésben könnyen kifejlő túleröltetést semmiképpen sem helyeseljük, a mérséklettel űzött sport diadalát mindenkor örömmel könyveltük el. 1921. május 5-én tartott középiskolai úszóversenyen a 70 méteres ifjúsági versenyben és a 3x70 méteres sprintstafétában úszóink második helyezést értek el.²³⁰ Ez volt a kiinduló pontja annak a győzelmi sorozatnak, melynek emlékei elborítják tornatermünk falát.

Az *énekkar* szervezését már intézetünk megalapításakor aktuálissá tette a gyakorlati szükség. Szentmiséken és ünnepélyeken elengedhetetlen volt szereplése. *Bitter Illés*, aki az Országos Dalosversenyek rendezését is kezdeményezte, nagy hozzáértéssel veszi kezébe a fejlesztés ügyét. A kar kitűnő vezetőt talál *Rajeczky Benjamin dr.*-ban, akinek nagy érdeme az a sok elismerés, melyet énekkarunk a nagy nyilvánosság előtt is szerzett.

Hosszas kísérletezés előzte meg a *zenekar* megalakulását. Az iskolai zenekarok nehézségeit mindenki ismeri. Mire hasznos tagja lesz valaki a zenekarnak, el is hagyja már az intézetet. Addig pedig inkább csak munkabefektetés legtöbbjüknél a zene, semmint eredményt bemutató tudás.

Alkalmi karok minden ünnepélyre alakultak. 1921–22-ben 13 taggal *Sámy Zoltán* zenetanár vezetése alatt maradandóbban is óhajtottak egy kart szervezni. Az évzáró ünnepélyen szép elismeréssel szerepelt is, de azután éveken át megint alkalmivá válik zenéhez értő diákjaink csoportosulása. Az újjáalakítás állandó programja az igazgatónak. 1926. november 7-én mutatkozott be *Rajeczky Benjamin dr.* szervezése és vezetése alatt létrejött új zenekar. A szimfonikus zenekar 1927-ben lesz teljessé. Ugyanez év szeptembere óta a fúvós zenekar is szerepel. Zenekarunk szereplése minden ünnepélyünk kiemelkedő műsorszáma, de ismételtelen rendezett önálló intézeti hangversenyt is.

Nemes szórakozás, de méginkább a spekulatív készség fejlesztése céljából alakult meg 1924. február 24-én a *Sakk-kör*. Első elnöke *Brisits Frigyes dr.* volt.

* * *

A kommunizmust követő nemzeti újjászületés esztendeiben az újjáalakítás kora köszöntött be a középiskolákra is.

A középiskolai reform évtizedek óta aktuális kérdése is megoldásra várt. Az 1913-ban megindult akciót a háború akasztotta meg. A Károlyi kormány a reform érdekében – bizonyára más célok által vezetve – egy nagy bizottság megalapítására is tett kísérletet,²³¹ de a kommunizmus e próbálkozását is elseperte. E bizottságba intézetünk 5 tanárral óhajtott volna résztvenni, hogy szavának súlya legyen. A kettős forradalom lezajlása után a VKM. erősen szükségét érezte a gyökeres reform megvalósításának. Ezért felszólítással fordult a tanári karokhoz²³² véleményadás céljából, de addig is elrendelte a társadalmi, közgazdasági és jogi ismeretek tanítását. A tanári kar felfogását Kiss Albin fogalmazta meg, kiváló gonddal és nagy tájékozottsággal.²³³ Egy bizonyos társadalmi nyugtalanság követelőzése inkább felforgatást, mint reformot eredményezett volna. Ezzel szemben a memorandum higgadt tárgyilagossággal mutat rá, hogy nem az ismeretek sokfélesége, egyes alaptípusaiknak mélyebben ható elemzése a kulcsa a formatív képzés eredményességének.

Nem az összes felötlő tudományos értékek elsajátításával kell megterhelni az ifjúságot, hanem a felvett ismeretágak beható és tartós művelését óhajtja. Ez nyugodtabb ütemet enged és lehetővé teszi, hogy a gyermeki lélek közelebb juthasson az ismeretek alaptermészetének logikájához. Az így felismert belső törvényszerűség a tanulót bizonyos elméleti régiók felett való uralkodásra tanítja s erősen egyengeti a formatív készségek kifejlődésének útját.

Arra a kérdésre alkalmas-e a humanisztikus gimnázium arra, hogy a tudományos pályára készülő ifjúság általános iskolája legyen, a tanári kar feltétlenül a humanisztikus gimnázium fenntartása mellett áll, mert a „szellemi és erkölcsi életben megnyilvánuló létezési formák olyannyira találó koncentrációja, mint aminő a klasszikus írókban szemeink elé tárul; az a kulturális nivelláló erő, amelyet a latin nyelv, mint a népek érintkezési eszköze, térben és időben kifejtett; az a formális képző erő, mellyel – szerkezetének, művészi

²²⁹ É. 1925–26. 7–8. 1.

²³⁰ É. 1920–21. 5–6. 1

²³¹ G. 61/1919. márc. 12.

²³² 200.883/1919 B. I. sz

²³³ G. 29/1920.

rendszere révén – a mindenkori nemzedékek szellemi fejlődésére hatni képes volt, olyan értéket képviselnek, amelyről lemondani, vagy amelyet devalválni ma sem lehet a kultúráramlatok folytonosságának veszélyeztetése nélkül. A művelt államok bármelyikében, de főleg Magyarországon érdemes ezeket figyelembe venni, ahol csak egy két kapavágást kell tenni a múlt idők talajába s mindenütt a klasszikus műveltség talajára bukkanunk.”

Hivatkozik a memorandum arra, hogy a szakismeretek elsajátítására bőségesen áll rendelkezésre az élet, de az élet értékét informáló nemes elvek elsajátítására az élet küzdelmei közt ritkán nyílik alkalom. Az a vihar, a forradalmak vihara, mely átszántott felettünk, világosan megmutatta, hogy a merő materiális célokhoz tapadás az élet díszét képező elvont eszményiségek megértése és követése nélkül minő eredményekre vezet.

Kétségtelenül sok tényező közrehat, hogy egy tanuló milyen értelmi fokot ér el az iskolatípustól függetlenül, tárgyilag azonban semmi kétség nem merülhet fel aziránt, hogy klasszikus nyelvek az értelem kifejezését intenzívebben szolgálják, mint a tanított tárgyak legtöbbje.

Ily megfontolások nyomán, mikor az 1924. évi XI. tc. a középiskolák három típusát szervezte meg: a gimnáziumot, reálgimnáziumot és reáliskolát,²³⁴ Békefi apátúr a kultuszminiszterrel úgy állapodott meg, hogy intézetünk gimnázium lesz. Werner Adolf zirci apátúr 647/1924. sz. rendeletével magáévá tette elődje rendelkezését. A fokozatosan életbe lépő új tanterv bevezetése az 1924–25. tanév első osztályában megkezdődött.²³⁵

A reformmal kapcsolatban új Rendtartást is készítettek; előadója intézetünk igazgatója, Bitter Illés volt.

Az állami ellenőrzést és tanulmányi felügyeletet végző Pintér Jenő főigazgató gondolatát tette magáévá a kultuszminisztérium, amikor a rendszeres főigazgatói látogatásokon kívül szakfelügyelőket küld a tanulmányi menet szakszerű megfigyelésére.

* * *

Pintér Jenő főigazgató vezette be 1923-ban a tanulmányi versenyeket. Arányosított tárgyat kapott így a diáklélek mélyén rejlő ambíció, másrészt üdítő, friss légáramlatot vitt be a szellemi verseny a testi kultusz túlságos értékelésével már-már hamis irányba terelődő közzelfogásba az iskoláról.²³⁶ Az első évben csak a budapesti középiskolák keltek egymással nemes versenyre, a következő évben már néhány vidéki intézet is elküldi versenyzőit, 1924–25-ben Klebelsberg Kunó gr. az ország összes középiskoláit részvételeire szólította fel. Intézetünk elejétől fogva szerepel a versenyeken több-kevesebb eredménnyel, 1933–34-ben pedig a tanulmányi versenyek általános győztese volt.

Ugyancsak országos jelentőségre emelkedett Klebelsberg Kunó gróf által támogatott Középiskolai Dalosverseny, melynek gondolatát intézetünk igazgatója vetette fel, s 1922-től a középiskolai hatóságok és a közönség nagy érdeklődése mellett évenként összegyűjti a magyar dalművészetért lelkesedő középiskolák énekkarait.

1920. évváró ünnepének résztvevői bensőségesen szép eseménynek voltak szemtanúi: az intézet igazgatója 10 érettségizett diáknak fejére szép beszéd kíséretében zöld sapkát tett. Megalakult az *Emericana*.

Kicsiny megindulás. Kevesen sejtették, micsoda hatalmas mozgalom, micsoda óriási jövő tette meg első lépését. Ma már nem kell magyaráznunk, hogy mit jelent a magyar katolikus intelligenciára az *Emericana*. Nem ciszterci szövetség, de a terebélyes fa gyökerei a budai gimnáziumból hajtottak ki. Megindítóit, vezetőit Bitter Illés és Schwartz Elemér dr., ciszterci lélekkel és ciszterci diákokkal indították útnak és vezetnek máig is a testvér-rendek áldozatos segítségével.

1922. június 29-én tartott évváró ünnepélyünket ugyancsak mindenkorra nevezetessé teszi az a körülmény, hogy akkor alakult meg – forma szerint is – Klebelsberg Kunó gr., Zichy János gr. és Gaál Gaszton kezdeményezésére a *Ciszterci Diákok Szövetsége*.²³⁷ Előfutárja, mintája lett az azóta már mindenfelé alakuló volt diákok szövetségének.

Maga a szövetség megalakulásának gondolata régebbre nyúlik vissza. Az 1913-i zirci kormánytanács sok hűségesen érző volt ciszterci diák régi kívánságát óhajtotta teljesíteni, mikor megbízta intézetünk igazgatóját, Bitter Illést, a Szövetség megszervezésével. A szép tervek leglelkesebb barátja Klebelsberg Kunó

²³⁴ VKM. 52.846/1924. jún. 2.

²³⁵ VKM. 80.000/1924. – G. 545/1924.

²³⁶ É. 1922–23. 7. 1.

²³⁷ É. 1921–22.

gr. akkor még közigazgatási bíró, egész tervezetet dolgozott ki és szerzett hathatós pártfogókat az eszmének.²³⁸ A háború a megvalósítást itt is majdnem egy évtizeddel eltolja.

A Diákszövetség céljaul azt tűzte ki: ébrentartani és fokozni a volt ciszterci diákok lelkében az egymásközt és az Alma Mater iránt való szeretetet, erkölcsileg és anyagilag támogatni a ciszterci középiskolákból kikerült egyetemi és főiskolai hallgatókat.

A Diákszövetség az egyes ciszterci középiskolák szerint osztályokra tagolódik (Baja, Eger, Pécs Székesfehérvár). Mint legfrissebb hajtás csatlakozott hozzájuk 1929. szeptember 24-én gimnáziumunk volt növendékeinek osztálya is. Első elnöke *Szűllő Árpád dr.* A Budai Osztály minden hónap első keddjén baráti összejövetelt tart, de másik céljának, a kikerült diákok megsegítésének is bőven áldozott már.

1920. június 30-án az évzáró ünnepélyen emlékeztek meg *Bitter Illés* igazgató 30 éves tanári jubileumáról. A kultuszminiszter megbízásából *Erődi-Harrach Béla dr.* ny. főigazgató köszöntötte a jubilánst, a Rend üdvözlétét *Szentes Anzelm dr.* zirci perjel tolmácsolta, a tanári kar nevében *Brisits Frigyes dr.*, a szülők nevében *Nikolits Radivoj* tábornok, az ifjúság nevében *Szűllő Árpád* üdvözölte.

Amikor még a vallás- és közoktatási miniszter 1921-ben a tanker. kir. főigazgatói méltósággal tüntette ki,²³⁹ egyik legméltóbb képviselőjében a Ciszterci Rend pedagógiai irányzatát részesítette hivatalos elismerésben.²⁴⁰ A katolikus társadalmi élet, főképpen a katolikus ifjúsági mozgalmak terén kifejtett eredményes munkásságáért XI. Pius pápa 1927. december 7-én *clairvauxi apáttá* nevezte ki. Rendkívüli kitüntetés. Lehetetlen magyar cisztercinek megilletődés nélkül gondolnia arra, hogy *Szent Bernátnak*, a „doctor mellifluus”-nak 51. utóda az apáti székben magyar ember.²⁴¹

De mikor kezd bontakozni, terebélyesedni a ciszterci lélekérlelés, két haláleset szomorúsága súlyosodott alattvalói és szerzetesfiúi érzületünkre: *Károly királyunké* és *Remig apáturunké*.

Károly király messze idegenben halt meg 1922. április 1-én.

Hozzá fűztek bennünket haláláig az adott szó lekötő érintetlensége és a koronázás misztikus, magas kötelékei. Ellenségeink bűnös lelkiismeretének felviharzó nyugtalansága jelenlétekor dokumentálta legjobban azt az erkölcsi erőt és magasztos fölényt, melyet a szentkorona által érintett homloka jelentett. A gyűlölség vérbe, könnybe fojtogatta országai életrengését, mikor jött 1916. telén s megtépett, szétszakadt, megcsonkított valóság álmodta vissza koronájának történelmi fényét, mikor meghalt.

Uralkodása inkább csak ígéret volt, reménykedés. Az idők viharkorbácsolta hánykódása közepette szelid lelke a béke szószólója akart lenni, de az események összetörték jószándékait. Megindult az úton, mely a tróntól alattvalói szívéig vezet; de az idő megállította fele útján.

Szenvedései közt magaslott mindenekfölé a királyi lélek, mely nem a földi uralkodó, hanem az ember, a teremtett világ királya fölé tartott koronát. Április 4-én ült gyászünnepélyt iskolánk Felséges Urunk tragikus halála alkalmával. Intézeti múzeumunk egy babérlevelet őriz kegyelettel ravatalának koszorúiból.²⁴²

Békefi apáturat kötelességének teljesítése közben szólította el az Úr. Hivatalos látogatását végezte Egerben. Május 5–6-án még iskolánkban tisztelhattuk, 1924. május 21-én este 8 órakor meghalt. Május 22-én Requiemben esedett örök nyugalmat az intézet alapítójának; temetése napján pedig (május 27.) Schioppa Lőrinc pápai nuncius mondott ünnepélyes Requiemet az Irgalmas Nővérek Nagyboldogasszony-úti templomában. A közbecsülés gyásza kísérté nyughelyére, a zirci templom kriptájába.

Elvesztésének hírére a hirtelen megszegényedés nehéz érzése súlyosodott mindenkire, aki csak ismerte. „De senki sem érezhet nagyobb veszteséget, mint a magyar iskola, melynek ideális apostola volt; senki sem sirathatja őszintébb könnyeivel, mint a Szent Imre-főgimnázium, melynek alaprajzát ő tervezte meg, célját ő tűzte ki, útirányát ő jelölte meg, s amelyet annyi büszkeséggel, annyi áldozatkészséggel szeretett. Kialvó életmécsesének halvány világa is erre esik s elgyengülő, haldokló hangja is minket emleget: Szeressék a Szent Imre-gimnáziumot. Szeretni fogjuk jó Apátúr, a Te lelkeddel, a Te szándékaid szerint. Pihenj csendeszen a zirci sírbolt békességes estjében, mi, akik kívül maradtunk, tovább dolgozunk; amíg éltünk napja tart, ezért, amit örökségül ránk hagyta: a szentimrés magyar jövőért.”²⁴³

„A legnagyobb értékű főpapok közül való volt. Azoknak a megismétlődő megjelenése a magyar földön, akiket a Gondviselés a válságok idejére ad a magyarságnak... Apáti élete monumentális súlyt és jelentősé-

²³⁸ G. 128/1913.

²³⁹ VKM. 3905/1921. V.

²⁴⁰ 1912. jún. 28. évzáró ünnepély.

²⁴¹ É. 1927–28 11. l.

²⁴² É. 1921–22. 4–6. l.

²⁴³ G. 320/1924. jún. 14-i értekezleten Bitter igazgató.

get azáltal kapott, hogy a világháború és a kommunizmus idején, mikor minden érték összeomlott a magyar földön és százados értékekben csalódtunk, ő töretlenül megőrizte és fenntartotta a ciszterci Rend erkölcsi és kulturális életének történeti értékeit s ezekben a magyarság drága hagyományait. Egy pontot megmentett a magyar hazában, ahol nem rengett meg véresen, vörösen a föld, minden és mindig keresztény maradt rajta. Így lett ő, aki a történelem tolla volt, a történelem tiszta és diadalmos akarata.²⁴⁴

Nagynevű tanítványa, *Klebensberg Kunó gr.*, mikor letette *Remig* apátúr ravatalára a magyar királyi kormány koszorúját, azt mondta róla: „*Békefi Remig* a mai nemzedék legkiválóbbjai közé tartozott... Mint ciszterci templom, olyan volt *Békefi Remig* lelke, egyénisége. Kerülte a díszet, nem szerette az élet cifraságait, de kedvelte a nagyvonalúságot, a nemes egyszerűséget.”²⁴⁵

A rendtagok bizalma és szeretete *Werner Adolf dr.*-t emelte az apáti székbe. A nagy tervek megvalósításának súlyos öröksége reászállott.

A komor idők válsága mindent elodázott. Az új apát akarata a nagy tervek valóra váltása; tevékenysége a nagy alkotások korát jelenti. A Szent Imre-gimnázium szeretete halálos ágyon átruházott öröksége. A kötelesség tudatát a Szent Imre-gimnáziummal szemben nagy elődje végső szavaitól vezeti. Apátsága első percétől gimnáziumunk érzi különleges gondját, tapasztalja áldozatos szeretetét. Az ő nevének és szívének fényessége mellett alakulnak ki a gimnázium megvalósulásának konkrét alakításai.²⁴⁶

Mindjárt kormányzása elején új intézményt állít fel, a rendi főigazgatóságot. A célja nyilvánvalóan az, hogy a ciszterciek pedagógiájának emelkedett szintjén szorosabb egyformaságot hozzon létre. messzebb vágó terve felöleli a gyakorlati célú ciszterci Ratio Educationis megírását is.

Első főigazgatóvá a zirci apátúr gimnáziumunk volt tanárát Kiss Albin dr.-t nevezi ki. Egy gazdag, mély tartalmú, sokaktól áldott élet emelkedett ki a Szent Imre-gimnázium életének szerényebb kereteiből, hogy negyedszázados tanári működésének tapasztalatai egyetemesebb célok szolgálatában érvényesüljenek. A rendi főigazgatóság intézményében nem lát mást, mint egy alkalmi többletet az ifjúság magas érdekeinek istápolását célzó megbeszélésre. Nem állít fel sablonos elveket, mert az halálát jelentené a rendi tanárok individualitásának s megakadályozná a tanítványok eredeti, nemes tulajdonainak szabad fejlődését.²⁴⁷ Tevékenysége azért nem marad elméleti: látogatásai nyomán megfigyeli intézeteink külső és belső életformáit s meggyőzve készlet a tökéletesebbek elfogadására. Nálunk más intézetünk Mária-kongregációjának intenzív életének azóta már megvalósított példáját ismerteti, viszont 11 éves budai tanárságának tapasztalatai nem egy tekintetben gimnáziumunkat állítja oda például. Megkísérli, hogy értesítők kiállításában a Szent Imre gimnázium legyen a zsinórmérték. Ennek anyagát találja a leggazdagabbnak. Felöleli mindazt, ami iránt bárki is az intézet munkájában érdeklődik; az egyes jelenségekhez fűzött lélektani és kritikai értelmezések révén a nevelői munkát a szülőkre is kiterjeszti s alkalmasan beállítja őket az intézet idealizmusának távlatába.²⁴⁸ Helyesli intézetünk lelkigyakorlatos szokását, hogy az ifjúság áhítatgyakorlata a nap legnagyobb részében együtt marad a lelkigyakorlat napjaiban. A lelkigyakorlataink idejének és napirendjének megállapításában megoldást talál a rendi kormányzatot már oly régóta foglalkoztató kérdés.²⁴⁹ Intézményessé szeretné tenni intézeteinkben gimnáziumunk növendékeinek azt a kedves szokását is, hogy tanáraink névnapján szentáldozásaikat s egyéb erénygyakorlataikat ajánlják fel tanáraikért; ez a tanár és tanítvány közt fennálló kapcsolat bensőségét és emelkedettségét rendkívül gyarapítja.

Intézetünk érvényben lévő szabályait vette alapul Kiss Albin főigazgató a ciszterci intézetek egységes fegyelmi szabályzatának összeállításánál, mellyel a fegyelmi nevelés egyöntetűsége végett a Rend 1926. nov. 1–3-án tartott káptalanja bízta meg. Minden intézetünk tanári kara (a miénk 1927. jan. 15-én) rendkívüli tanácskozmányon foglalkozott a tervezettel s helyesnek, követendőnek fogadta el.²⁵⁰ E fegyelmi szabályok az új középiskolai Rendtartás szemmeltartásával készültek s érvényesült bennük, amit tanári karunk minden középiskolai szabályzat paragrafus mögött élő szellemének hangoztatott, hogy ti. a diákbüntetés formáit ne a judikatúra, hanem a pedagógia szeméin át nézzük s a fegyelmi kánon összeállításában nem hiányozhatik a finomabb lelkiség szempontja.

²⁴⁴ É. 1923–24. 4. 1.

²⁴⁵ É. 1923–24. 5–6. 1.

²⁴⁶ É. 1927–28. 6. 1.

²⁴⁷ G. 24/1926.

²⁴⁸ G. 800/1926. nov. 22. Rendi főig. értekezlet.

²⁴⁹ Zirci apát, 757/1913.

²⁵⁰ G. 508/1927.

„A belátás elvének a jogi elvvel ellentétben bizonyos szabadsággal kell a tanár részéről érvényesülnie; hiszen a gyermek lelke még a legsúlyosabb esetek tényében sem készült el végleg a baloldal felé, másrészt a tanuló egyéniségének, morális szabadságának, vétsége tárgyának és indítóokának felbecsülése felbontja a jogi formákat és megdöntheti és akárhányszor meg is kell döntenie a büntetés fokozatainak öncélúságát.”²⁵¹

Rendi szabályzatunkat a budapesti tankerület főigazgatósága 1927. júl. 12-én egészen csekély módosítással (a ragályos betegségek igazolása az igazgatónál történjék) jóvágyólag tudomásul vette.²⁵²

Amikor felvetődik a gondolat, hogy intézeteink tanulóinak külső megjelenésében is némi közösség váljék észrevehetővé s intézeteink kegyura, egységes típusú diáksapkát ír elő, mintául a Szent Imre-gimnázium sapkáját választja.²⁵³ A tanulók fegyelmi életével, de tanulmányi előmenetelével is szoros kapcsolatban áll az Izenetek c. könyvecske. 1927–28. elején honosítottuk meg, vettük át más intézetektől s alakítottuk tapasztalataink és a szükségletek szerint. Nagyon hasznos intézménynek bizonyult. A szülői ház és az iskola között az érintkezés könnyebbé és rendszeresebbé vált. E füzetben megtaláljuk a tanulók személyi adatait, elfoglaltságukat, ebben kéri a szükséges engedélyeket, ebbe vezetik be az igazolásokat, ebben közlik a tanárok észrevételeiket a szülői házzal.²⁵⁴

Az is a közösség szellemének dokumentálása volt, hogy az 1925-i szeptémben intézeteink együttesen mutatták be hódolatukat a Szentatyának. 1925. ápr. 25-én a Szentatya különkihallgatáson fogadta a 111 főnyi zarándokcsapatot s atyai közvetlenséggel érdeklődött a zirci apátság középiskolái iránt. Nagy tanulmányút zárta be s tette még értékesebbé a zarándoklatot.²⁵⁵ 1926-ban a Ciszterci Rend gimnáziumi ifjúságának ugyancsak egész egyetemességével kapcsolódott bele a mohácsi csata 400 éves emlékezetét megülő nemzeti mozgalomba. Minden gimnáziumunk szerepelt a gyászünnepen.

A gimnázium új épületében.

Werner Adolf zirci apátúr teendői legelsejének tekinti a Szent Imre-gimnázium felépítését. Úgy érzi, Remig apátúr még mindig vár, mikor valósítják meg az ő lelkének legszebb álmát, szívének legerősebb vágyát.²⁵⁶

A székesfőváros, – mint láttuk – 1922. jún. 28-án és júl. 5-én tartott közgyűlésén elhatározta az 1537/1914. sz. közgyűlési dekrétum végrehajtását s e határozatot a belügyminisztérium 156.095/1922. IV. sz. alatt aug. 28-án jóváhagyta. De még így is óriási nehézségek tornyosulnak a megoldás elé. A Rend évtizedes nagy befektetéssel és *Hagyó-Kovács Gyula* jószágkormányzó szakavatott, áldozatos vezetése alatt, birtokainak hozadékát megnöveli, de sokirányú, óriási méretű, kulturális folyó kiadásai a több millió pengős költség fedezését nem teszik lehetővé. A zirci Apáti Tanács félvén a Rend anyagi helyzetének megrendülésétől, már-már elejti az építés tervét. Ekkor siet a Rend segítségére a hűségeselek közt is szokatlan pietással az egykori ciszterci diák, *Klebersberg Kunó gróf* vallás és közoktatásügyi miniszter s minden akadály leküzdésével keresztül viszi, hogy a Vallás és Tanulmányi Alap egymillió pengős segítséggel járul a nagy mű megvalósításához. Eddig is élénk figyelemmel kísérte a gimnázium életét. Minisztersége alatt többször meglátogatta intézetünket,²⁵⁷ megfigyelte órák alatt a tanulók előmenetelét, megtekintette az intézet berendezését s tanulóinkat munkára, összetartásra és hálára buzdította.²⁵⁸

Érdeklődése az új gimnázium megvalósításához való közrehatása óta csak fokozódott. Ettől kezdve minden mozzanatot figyelemmel kísért.

Mihelyt a planírozási munkák véget értek, megtekintette az építésre elkészített területet s éppen akkor érkezett, mikor a munkások a fundamentum ásásához akartak fogni. „Örökké emlékezetes marad, hogy önagyméltósága, a magyar kultúra legfőbb őre, a hálás ciszterci diák, tette az első kapavágást a készülő monumentális műhöz. „*Mi* – így szólt, mikor a csákányt kezébe vette, – *a kereszt jegyében akarjuk visszaszerezni és nagyra tenni az országot: tudom a Szent Imre-gimnázium emez új otthonában is e szentjei alatt*

²⁵¹ G. 94/1927. – Febr. 9-én tartott rendk. értek.

²⁵² 4455/1927. – G. 550/1927.

²⁵³ Zirci apát, 42/1936.

²⁵⁴ G. 665/1927. – Szept. 21. I. módszeres értek.

²⁵⁵ É. 1924–25. 9. 1.

²⁵⁶ Vö.: É. 1929–30. – G. 1.

²⁵⁷ 1923. ápr. 19., 1925. márc. 30.

²⁵⁸ „A tapasztaltak felett a legnagyobb megelégedését fejezte ki” – állapítja meg Pintér főigazgató az 1924. febr. 12-i értekezleten. – G. 92/1924. – 1925. márc. 30-án bejelentetlenül érkezett a miniszter látogatásra.

fog folyni a nemzetépítő munka.” Akik ott voltak mindnyájan megindult lélekkel mondták s igaz meggyőződéssel ismételték, minden ide elhívandó ciszterci testvérük nevében: „Úgy legyen! Úgy legyen!”²⁵⁹

Az eredeti tervek a ciszterciek ősi stílusában, a román-gót átmeneti stílusban készültek. Részint a gyakorlatiasabb megoldási lehetőség, részint a helyzet adottsága azt ajánlották, hogy a régi terveket a Rend átdolgoztassa, illetőleg újakat készíttessen. A tervezésre *Wälder Gyula* műegyetemi tanárt kérte fel. A professzor a XVIII. században Magyarországon dívott barokk formákból indul ki és számos hazai műemlék-felvétel alapján a barokk magyar változatát igyekezett kialakítani. Éppen ez a törekvés egyéni ízt ad az ő tervezésének és bár épületei elrendezésükben és berendezésükben teljesen modernnek és bár sohasem másol még részleteket sem, mégis a régi idők hangulatát, a kolostorok és paloták levegőjét érezzük művében.²⁶⁰

Az építést óriási földmunka előzte meg. Egyrészt a Szent Gellért-hegyről esőkor lezúduló víz hordaléka nem nyújtott volna biztos talajt, másrészt építészetileg nem engedte volna meg a környék összképe az elengedhetetlenül szükséges magasságot. Az elhordott nagy földmennyiséget a Szt. Imre hg. útjának másik oldalán lévő, ún. Feneketlen tó részben való feltöltésére, szabályosabb kialakítására fordították.

Az alapkövetétel fényes külsőségei között 1927. okt. 9-én, *Magyarok Nagyasszonyának* ünnepén történt. A szertartás a Kelenföld-lágymányosi Nagyboldogasszony templomban kezdődött szentmisével, melyet a gyengélkedő Werner Adolf apátúr helyett *Kiss Albin dr.*, rendi főigazgató mondott a Szent Imre-gimnázium első tanárainak, *Mátrai Rudolf* székesfehérvári igazgatónak és *Vargha Damján dr.* pécsi és *Baranyai Jusztn dr.* budapesti egyetemi tanárok segédletével. Utána ifjúság és közönség körmenetszerűen az épület helyéhez vonult. Az ünnepségen bevezetőül *Mihályfi Ákos dr.* villersi apát emlékezett meg a Szent Imre-gimnázium addig lefolyt életéről s méltatta a nap érdemét a Ciszterci Rend magyarországi történetében. Utána *Mátyássy István IV.* o. t. hódolt *Kiss Miklós VIII.* o. t. versével az ünnep gondolatának. *Brisits Frigyes dr.* az alapító oklevelet olvasta fel, majd az intézet igazgatója, *Bitter Illés*, a Szent Imre-gimnázium lét- és értelmét és világnézeti hivatását állította bele a keresztény történeti Magyarország feladatainak irányába. Az igazgató szavai után *Dezsényi Béla VIII.* o. t. köszöntötte finom versével a szimbolikus követ, mely aznap indult meg örök útjára.

Erre az asszisztencia az alapkövhöz vonult le. *Mihályfi* apátúr megáldotta a követ s befalazták az alapító oklevelet magában rejtő beforrasztott bádogdobozt. Az alapító oklevelet aláírta *Werner Adolf* zirci apátúr, *Mihályfi Ákos* villersi apát, *Klebelberg Kunó gróf* vallás- és közoktatási m. kir. miniszter, *Erődi-Harrach Béla* ny. tanker. kir főigazgató, *Szentes Anzelm dr.* zirci perjel, *Kiss Albin dr.* rendi főigazgató. *Wälder Gyula* egyetemi tanár, az épület tervezője és *Radó Sándor*, kivitelező műépítész.

Az ünnepségen jelen voltak *Werner* apátúr kivételével az okmány aláírói, továbbá *Khuen-Héderváry Károly* meghatalmazott miniszter, *Vajdinger Gyula*, a középiskolai ügyosztály főnöke, a főváros részéről *Buzáth János* alpolgármester, *Szily Kálmán*, *Kosatka János*, *Négyessy László* egyetemi tanárok. *Bartoniék Géza*, az Eötvös-kollégium igazgatója, a testvér rendek, Bpesti tanári testületek és rendházaink képviselői, régi és akkori tanítványaink és szüleik nagy számban.

Az alapító kő ott fekszik az épület nyugati oldalának mélyén abban a törésben, amelyben az ablaktalan rész a kapuzat fölé előugrik.

Ezzel a ciszterci kő a magyar történelem megszentelt helyén megint megkezdte a maga történelmi életét, „hogy folytassa azt, amit csaknem 900 éve végez: elrejtőzik láthatatlanul a földbe és keresztény kultúrát emel fel névtelen csendjén”²⁶¹

S folyt a munka serény két éven át. „Szinte vetélkedő gondossággal és szeretettel dolgozott egymás mellett művész és napszámos, kéz és fej. anyag és szellem, míg gyönyörű valóságba lépett a Szent Imre-gimnázium megvalósításának bujdosó, szenvedő gondolata s kövek ragyogó pompájába öltözött elöttünk állott a Szent Imre-gimnázium.” Késleltette az építést, megnövelte a költségeket a glaubersós talajvíz, mely a lerakott alapok kibontásával járt s különleges szigetelést kívánt. A kazánház lemélyített szintje alatt óriási vasbeton tömeg ellensúlyozza a veszedelmes talajvíz feltörő erejét.

Majdnem egy évtized tapasztalata igazolta, hogy építő iparosaink derék munkát végeztek. A Szent Imre-gimnázium történetében érdemes nevet vívtak ki. Az építés munkáját *Radó Sándor* kapta, mint fővállalkozó, az asztalos munkát a *Pintér József*-cég kezdte és a *Batholffy*-cég folytatta. A *Berkes Kálmán* és *Fia*-cég által készített lakatos munkákban külön ki kell emelnünk a veretek szépségét és a szépívű rácsok pontos kivitelét, valamint a fűtőtestek kovácsolt vörösréz-védőinek művészi alakítását. A termék belső kialakítá-

²⁵⁹ G. 654/1927. szept. 21-én alakuló értek.

²⁶⁰ É. 1929–30. 15. l.

²⁶¹ É. 1927–28. 5–9. l. A következő részt (az új iskolákról) lásd É. 1929–30. 6–16. l.

sát, a fehér munkát a *Parafakőgyár* rt., a stukkó szobrászmunkákat *Hóna és Pilmayer*-cég végezte, a külső szobrászmunkák készítője pedig *Szabó Rezső*. A kápolna oltárát *Wälder Gyula* tervei szerint az *Oberbauer*-cég kivitelezte nagy hozzáértéssel és áldozatkészséggel. A főoltár dúsan aranyozott kerettel veszi körül az *Ungvári Sándor* által készített oltárképet. *Szent Gellért* tanítja *Szent Imrét*, *kit angyalok-alkotta füzér köt össze a kép magasáról letekintő kis Jézussal és Szent Anyjával*. A művész rajzban, színben és vallásos hangulat mélységében kiváló alkotott. A központi fűtés és egészségügyi berendezések a *Körting*-céget dicsérik, míg a villamos berendezéseket *Bene és Wein*-cég szerelte.

Hálásan őrzi a történelem emlékezete azokat az önzetlen, áldozatos szolgálatokat is, amelyekkel *Hagyó-Kovács Gyula* előszállási jószágkormányzó, *Varga Virgil* rendi számvevő, *Hadarits Vendel*, az építésnek a Rend részéről megbízott ellenőre, valamint *Fábián Gáspár dr.* műépítész, *Kulcsár Győző* műszaki főtanácsos, *Pázmándi István* és *Simkovics Lajos* építészmérnökök fáradoztak, hogy az új iskola minél jobban és szebben tudja szolgálni a Rend nagy szándékait.

1929. jún. 30-án még régi helyünkön folytak le a következő évi beírások. De már megindult az átköltözködés. Készségesen segítő tanítványaink, mint a karavánok, hosszú sorokban hordták át a kocsikon nehezen szállítható szertári tárgyakat.

Alakuló tanácskozmányra 1929. aug. 29-én már az új, *Szent Imre herceg-úti*²⁶² iskolában gyűlt össze a tanári kar. A tanítás építkezés miatt külön miniszteri engedéllyel²⁶³ csak 1929. szept. 16-án kezdődött, hogy az intézetnek ideje legyen felkészülnie az ünnepélyes megnyitásra és hogy a mesteremberek az utolsó simításokat elvégezhesék.

Az iskola felavatása a kápolna megáldásával vette kezdetét. Az oltárkövet az egyházmegyei hivatal már aug. 21-én megküldi.²⁶⁴ Az igazgató aug. 31-én az egyházi hatóságtól Esztergomból a kápolnának semipublicum jellegűt kér és engedélyt az Oltáriszentség állandó őrzésére, valamint kéri, hogy a kápolnát 1929. szept. 8-án a zirci apátúr megbízásából *Szent Imre herceg* címére ünnepélyesen megáldhassa.²⁶⁵ A kápolna megáldására és használatbavételére a hercegprímás az engedélyt táviratilag megadta,²⁶⁶ mire szeptember 8-án *Bitter Illés* apát, főigazgató megáldotta a kápolnát és bemutatta az új kápolnában az első szentmisét. „Ősi hagyományainkhoz híven, a *Boldogságos Szűz* tiszteletének érzésével léptünk be az új épületbe, amikor *Kisasszony* ünnepén, a *Szent Szűz* születése napján tártuk ki először a mindig jövőnyitást jelentő kapukat. ezek között is a szent kapukat, amelyek egyetlen cél felé visznek...”

A tulajdonképpeni iskolaavatás 1929. szept. 15-én történt. Intézetünk végzett és akkori növendékei még egyszer összegyülekeztek a Váli utcai iskolának udvarán, mely 17 éven át vendégül látott bennünket s innen vonultak át az új gimnázium udvarára, ahol elhelyezkedtek az udvaron felállított, díszesen ékesített oltár köré. A nagyszámban megjelent közönség sorában a magyar egyházi és világi élet legragyogóbb nevei ünnepeltek velünk. Ott voltak: *Klebensberg Kunó gr.*, vallás és közoktatási miniszter, a hercegprímás képviselőjében *Mészáros János dr.* érseki helytartó, a miniszterelnök képviselőjében bárcziházi *Bárczy István* h. államtitkár, *Ripka Ferenc* főpolgármester, *Sipőcz Jenő* polgármester; *Buzáth János* és *Berczel Jenő* alpolgármesterek, *Agorasztó Tivadar*, Pest vm. alispánja, *Glattfelder Gyula* csanádi püspök, a szerzetes rendek főnökei, köztük *Angyal Dávid* és *Fináczy Ernő*, kiket a megértő, meleg barátság és kegyelet hozott boldogult Remig apátúr iránt.

Kilenc órakor *Werner Adolf dr.* zirci apátúr, intézetünk kegyura, misét pontifikált. Szentmise után megáldotta az épület külső részét. A belső rész megáldásának szertartását az iskola földszintjén és első emeletén *Werner Adolf* apátúr, az második emeleten *Mihályfi Ákos* villersi apát, a harmadik emeleten *Bitter Illés* clavauxi apát végezte. Az iskola megszentelésének bevégeztével apáturunk az előcsarnokban foglalt helyet, az ifjúság pedig körmenetben hozta el a keresztet, melyet *Vogl István VIII.* o. t. helyezett el arra a helyre, ahol minden jövő, menő diákunk láthatja.

²⁶² Az intézet kezdeményezésére a Villányi utat a székesfőváros tanácsa 1927-ben 170.552. sz. rendeletével *Szent Imre herceg* útjának nevezte el.

²⁶³ VKM. 550-05-266/1929. júl. 13.

²⁶⁴ G. 611/1929.

²⁶⁵ G. 677/1929.

²⁶⁶ Az Oltáriszentség állandó őrzésére vonatkozólag előbb kérdést intéz: laknak-e szerzetes tanárok is az épületben (327/1929. szept. 9. – G. 703/1929). Az igazgató szept. 10-én jelenti, hogy az új épületben 3 tanár felügyelete alatt rendi oblatások laknak, kik naponként szentmisét hallgatnak (G. 704/1929). A hercegprímás erre megadja a kért engedélyt. (G. 717/1929. szept. 14.)

Az egyházi szertartás, befejezése után a közönség a díszterembe vonult. 11 órakor az iskola elé érkezett *Horthy Miklós kormányzó úr Ófőméltósága*, kit a bejáratnál *Klebelsberg Kunó* gróf miniszter, *Werner Adolf* apát, *Bitter Illés clairvauxi* apát és *Sipőcz Jenő* polgármester fogadtak s kísérték a díszterembe.

A Himnusz eléneklése után *Werner Adolf dr.* apáturunk mondotta el iskolaavató ünnepi beszédét. „úgy érzem, – mondotta – hogy szent ez a hely. A múltból láthatatlan erők, energiák sugároznak felénk. Az út porában Szent Imre királyi herceg lábnyomait keressük. Itt emelkedik Szent Gellért hegye, ahol a hitért vértanúhalált halt Szent Gellért mártírvéréből emelkedik fel diadalmasan a magyar kereszténység. Ott tovább a Duna a Budánál, Mohácsnál, Nándornál elfutó, mely még mindig úgy tűnik fel nekünk, mint honunk könnye. Emitt a budai királyi palota, amely régi fényről és dicsőségről beszél. S amott a távolból ide kéklenek Pilis hegyei, amelynek ölén vannak a legnagyobb magyar ciszterci apátság romjai. Ott éltek Szent Bernát magyar fiai, életükkel és példájukkal valószínűleg meg Szent Bernát jelszavát: *Ardere et lucere*. Égni, lángolni és világozkodni!

Mindezek felemelőleg, vigasztalóan, bátorítóan szólnak lelkünkhez s a múlt erejével a jövő felé mutatnak...

Az isteni Gondviselés vezette Istenben boldogult nagy apátunk, *Békefi Remig* apáturat, mikor rendjének egyhangú helyeslésével 1912. szept. 5-én megnyitotta a Szent Imre gimnáziumot. Nagy lelke megérezte, hogy a Rendnek fel kell jönnie Budapestre, az ország szívébe, hogy részt vegyen a szellemi versenyben és Budapest lelkületének átalakításában.

13 év múlva 800 éve lesz, hogy idegen földről II. Géza királyunk ide telepítette a Ciszterci Rendet. Ez idő alatt a Rend a magyar nemzeti művelődés szolgálatában áll és élete összeforrott a magyar nemzet életével... Nagy a mi örömünk, hogy a Szent Imre-gimnázium felépítésével a Ciszterci Rend még szorosabban kapcsolódik a magyar földhöz, a magyar történelemhez.”

A kis *Krantz Tibor* szavalata után *Klebelsberg Kunó gróf* mondta el nagyjelentőségű beszédét. Beszéde egész kultúrprogramját magában foglalta. „Ez a barokkpalota szimbóluma annak, hogy egy történelmi alapon álló, konzervatív államban vallásos és nemzeti gondolatnak össze kell fonódnia, az államnak és Egyháznak együtt kell működnie.

Nem változtak azok a közel ezer éves kapcsolatok, amelyek a történelmi Magyarországot és a történelmi Egyházat összekötik. Nálunk még fennáll az ósrégi viszony Egyház és állam között s íme, folyton újabb gyönyörű virágokat terem. Tanúja ennek a mai ünnep. Az Egyház és állam viszonya állandó ápolást igényel, megértést az állam részéről az Egyház munkája iránt, megbecsülést a tanítói tevékenységnek, az Egyház részéről megbecsülést az állam ezer éves jogainak. Ez a harmónia jelenti a békét a felekezetek között is, mert ha valamiképpen meg lehet menteni a nemzetet, ezt csak úgy lehet elvégezni, ha mindazt, ami ebben az országban érték, összefogjuk az újjáépítés nagyszerű munkájára.

Ilyen összefogás eredménye ez a palota, melynek költségeihez több, mint egymilliókétszáz ezer pengővel járult hozzá a Rend.

Mint felügyelő-hatóság örömmel állapítom meg, hogy ezt a hatalmas hozzájárulást minden adósság felvétele nélkül tudta a Rend kifizetni, mert rábízott birtokain mintaszerű gazdálkodással tesz eleget nemzeti kötelességének. A kormányzó parancsára a kultusztárca egymillió pengőt adott az építkezésekhez. A főváros pedig telekmegnyitással, kiegyenlítéssel segítette a nagy mű megvalósítását és megígérte a templom felépítését is. Ebben az épületben tehát valóban testet öltött az Egyház és Állam együttműködése.”

Ezután diákjainkhoz fordult, de rajtuk át mintha minden magyar diákhoz intézte volna szavait: „Édes gyermekeim! Tinectek emelte a Rend ezt a gyönyörű palotát. Művészi környezetbe kerültek, hogy lelketek megteljenek vonzalommal minden szép iránt. A nagy mű azonban a ti lelketekben érik és ettől függ hazánk jövője. Azok a nemzetek, melyek minket körülvesznek, népesebbek. Nekünk a mennyiséget a minőség emelésével kell ellensúlyoznunk. A magyar ifjúságnak fajsúlyosabbnak kell lennie, minden más nemzet ifjúságánál. Mi az eszköze ennek, hogy idáig eljuthassunk? Először is a vallásos alapokon nyugvó erkölcsi kultúra, amelyet egy régi katona-nemzetnél az ifjúságtól elvenni nem lehet.

Nem véletlenség, hogy ezen a területen, a Szent Gellért-hegy környékén egész sereg szerzetesrend telepedett le. A föld itt tradíciókat lehel. Ezeket a tradíciókat kell besugározni a magyar ifjúságba, hogy meghatványozzuk vele energiáit.”

Köbe, ércebe kíváncsoztak a miniszter szavai. Az igazság megragadó erejének hatása helyesléssel tett valamást: Úgy van!

Wälder Gyula műegyetemi tanár, az iskola művésztervezője átnyújtotta az iskola főkapujának ezüst kulcsát Apáturunknak, szimbolizálván ezzel a nagy mű befejezését. A kulcsot a zirci apátúr szép beszéd kíséretében tovább adta az iskola igazgatójának, ki ciszterci hűséggel ígérte meg, hogy az új iskola mindig a

rendi szent hagyományok szerint fogja alakítani a magyar jövőt. – „Úgy veszem át a Szent Imre-gimnáziumot, s úgy indulok el vele a keresztény magyarság céljainak útjára, mint ahogy első ifjúságomban homlokomra vettem édesanyám csókját; s ahogy hivatásom hűségére magamra öltöttem clairvauxi Szent Bernát nyolcszázéves ruháját; ahogyan Remigius apátúr kezébe vette az első magyar pergamen történetét; ahogyan Adolf apátúr először nézett bele a magyar diák szemébe, s ahogyan a névtelen örök ciszterci szerzetes először nyúlt a magyar röghöz, haranghoz és a magyar jövőhöz, a magyar gyermek lelkéhez... Mint minden szerzetes iskola, a Szent Imre-gimnázium is a kötelességek evangéliumi erejéből való, s azért jött, hogy a hűség és kegyelet tiszteletére alakítsa a világot... Mi hűségesek és kegyeletesekek leszünk a mi keresztény kétezer évünkhöz. A mi pedagógiánknak az evangélium marad az ihlető világossága, mert ez volt a mi ezer évünknek megvilágítója, nevelője, fenntartója... Ebből a két programból akarjuk megőnteni a magyar ifjút; akiről szeretném, hogy ne ágyúdörgés, hanem harangzúgás legyen!”

Befejezésül intézetünk volt növendéke, *Dezsényi Béla*, szavalta el *Áll a vár* című alkalmi költeményét. A Szózat eléneklése után a *kormányzó úr Ófőméltósága* az előkelőségekkel az épület megtekintésére indult.

Ezalatt a közönség az intézet főhomlokzata előtt gyűlt össze, hogy végignézze az ifjúság díszfelvonulását a Kormányzó úr előtt.

Diszes barokk palotát állított a Rend a keresztény magyar kultúra szolgálatába. Megadott mindent, amit szépnek, amit jónak talált. És készséges lélekkel adta. Vallja azt, amit a középkori szerzetes mondott: *Ex scholis omnis nostra salus, omnis felicitas, divitiae omnes ac ordinis splendor constansque stabilitas.*²⁶⁷

Új intézetünk mind művészeti, mind pedig pedagógiai szempontból friss és gazdag felszerelése sokakat köznél vonzott, akik a pedagógia törekvései után érdeklődtek. Első látogatónk *Orsenigo Cesare* pápai nuncius volt. Megtekintették az intézetet *Kornis Gyula* államtitkár, *Vajdinger Gyula* min. tanácsossal, *Mikes János gr.* szombathelyi, *Hanauer Á. István dr.* váci megyéspüspökök, *Hász István dr.* tábori püspök, *Doleschall Alfréd dr.*, a Pázmány Péter-tudományegyetem rektora, *Kelemen Krizosztom*, akkor még főapáti koadjutor. *Pintér Jenő* tanker. főigazgató iskolánk tanácskozástermében tartotta 1929. nov. 16-án az igazgatói értekezletet, mely után Budapest pedagógiai vezetői tekintették meg intézetünket.²⁶⁸

1930. jún. 4-én ünnepeltük az új bíboros hercegprímásnak, *Serédi Jusztiniánnak* látogatását. Arról a tájról tért vissza Magyarországra, honnan Szent Gellért is megindult egykor, hogy a keresztény hitnek hirdetője, a keresztény erkölcs védelmezője, a tudományoknak mestere legyen. Szent Gellért hegyén Szent Imre-gimnáziuma a tanítványnak mestere szavához simuló készségével várta. Meghallgatta az éppen folyó érettségi vizsgálatokat is.

Szent Imre-jubileum esztendeje megsokszorozta a látogatók számát. A külföldi ciszterci és bencés apátok, a Budapesten megforduló angol, francia, német, görög pedagógusok mind felkeresték intézetünket.²⁶⁹ A Ciszterci Rend generális apátja *Janssens Ferenc* ismételtén megtisztelt bennünket. 1931. okt. 4-én intézetünk ifjúsága részesítette meleg ünneplésben. Különös örömeinkre szolgál, hogy az érdeklődés azóta sem csökkent sem itthoni, sem külföldi pedagógusok részéről. Hogy néhány nevet említsünk: *Rust Bernát* német birodalmi miniszter (1934. okt. 13.), *Innitzer Tivadar dr.*, bécsi bíboros hercegérsek (1935. szept. 27.), *Schussnigg Kurt* osztrák kancellár (1936. márc. 14.), *Teleki Pál gr.*, a Közokt. Tanács elnöke (1936. ápr. 20.), *Gaston Maugras* francia követ és meghatalmazott miniszter, de még japánok is meleg érdeklődéssel szemlélték intézetünk berendezését.

Új épületbe jutott iskolánk életének teljességéhez még hozzátartozott, hogy zászlót hímezzünk, avasunk. Intézetünk három tanítványának édesanyja, *Lexa Ferencné*, mikor az Emericana gyönyörű zászlajának finoman művészi munkáját befejezte, kijelentette, még egy ilyen nehéz munkát kész örömezt vállal: a Szent Imre-gimnázium zászlaját. Omló selyménél értékesebb dísz zászlónknak az a szíves készség, áldozatos nagylelkűség, mely minden öltését vezette. A zászló szimbólum. Az eszmények szimbóluma, melyek sértetlenségéért harcolunk. Egyik oldalra ráhímezték a *Patrona Hungariae*-t. Fején a szentkorona, ölében a kis *Jézus*, ki ölelő karokkal várja a hozzá feltekintőt. A másik oldalán *Szent Imre* áll; élete útját fehér liliumok szegélyezik, kezével szívéig emeli a kardot, dokumentálván a kötelességteljesítés és hivatás előrelátóságát. Pompás magyaros növény-stilizációk ágazzák be, szegélyezik a zászlót. Legnagyobb tisztelegésünk az volt, hogy a zászlóanyai tisztet Rendünk történelmi érdemű és erejű tanítványának, *Klebsberg Kunó grófnak* fenkölt lelkű neje vállalta. Ő verte be az első szöveget a zászlóba e szavakkal: Vezess, Győzz! A zászló megáldását intézetünk kegyura, *Werner Adolf dr.* zirci apátúr végezte 1930. nov. 5-én. Az

²⁶⁷ É. 1929–31. 5–16. l.

²⁶⁸ É. 1929–30. 18–19. l.

²⁶⁹ É. 1930–31. 6. l.

ünnepség után iskolánk a Horthy Miklós-körtérre vonult, ahol résztvett a budapesti középiskolái hódoló ünnepén a Szent Imre-szobor előtt. A rendezés munkáját iskolánk végezte.²⁷⁰

1931. szept. 20-án meg *Szent Bernát* atyánk szobrát avattuk fel, melyet intézetünk volt tanára, *Vargha Damján dr.* egyetemi tanár ajándékozott, hogy Rendünk nagy történetének tanúsága, ifjúságunk előtt pedig az Isten felé törekvő félek erényeinek biztató jelképe legyen. A szobrot Szent Bernátnak az apáti székben utóda, *Bitter Illés* clairvauxi apát áldotta meg, az ünnepi beszédet *Brisits Frigyes dr.* mondotta.²⁷¹

Voltak, akiket szerettünk volna ott látni az iskolaavató ünnepségen, akik velünk osztoztak volna örömmünkben, de Isten – sohasem tudhatjuk, miért – másképpen döntött. Elvonul előttünk halottaink hosszú sora az elsős kis diáktól az őszbe borult tanárig, pályát nem választott gyermektől a bíboros főpapig.

Matt Atanáz dr.! Megállt az ígéret földjének határán. 1926. nyarán tragikus hirtelenséggel lépett ki sorainkból s indult el a földietlenség útján. Szombathelyen az utcán rosszul lett s néhány óra alatt meghalt. Bánatódást nem ismerő, bánatot nem okozó 36 esztendő fejeződött be hűséges fáradhatatlanságban. *Zalai Mihály* zirci alperjel temette szülőföldjén, Herényben (Vas m.).

1927. ápr. 5-én temettük intézetünk kicsinységünkhöz lehajló, igaz jóbarátját, országunk lánglelkű apostolát, *Prohászka Ottokár* püspököt. Diákjaink közül többen jelen voltak, amikor az ige halkká morzsolódott ajkain s gesztusának égfelé törő lendülete erőtlenül lehanyatlott az egyetemi templom szószekére. Ravatalánál, „melynél nagyobbat és fájdalmasabbat már századok óta nem állított fel magyar földön a halál, megjelent gimnáziumunk is.”²⁷²

De veszteségeink nem értek véget.

1927. szept. 21-én az alakuló tanácskozmányt kegyeletes megemlékezéssel nyitotta meg az igazgató. „Július 25-én – mondotta – az örökkévalóság pálmái alá örök pihenőre tért *Csernoch János* hercegprímás. Vele a történelmi Magyarország utolsó oszlopa és a nemzeti élniakarás egyik legerősebb reménysége törött össze. Az volt, aminek sírfelirata mondja: Pontificum decus, Ecclesiae robur, Patriae columen. Méltán siratta a Csonkaország csak úgy, mint az elszakított területek minden megszorodott magyarja. Minket a mi kis életünkben még különösképpen is halás mementóra indít az a megbecsülő szeretet, amellyel intézetünk sorsát, fejlődését, tevékenységét kísérte.”²⁷³ – „Az örökkévalóság boldog verőfénye lett ékköve annak a megfáradt lendületű gesztusnak, mely oltalmazó atyaiságot áldott rá a Szent Imre-gimnáziumnak elindult életére, annyszor imádkozta le ifjúságunk pünkösdi adventvására a Szentlelket s mindig szeretettel tárta ki fölének – derűnek és erősségül – méltóságának kardinális palástját.”²⁷⁴

Felújítja az igazgató azokat a szavakat, melyeket nem sokkal halála előtt mondott: „Nagyon szeretem magukat. Önök új szellemet hoztak a budapesti iskolákba... Sokat tettek és még sokat várunk az Önök működésétől. Az Isten áldja meg mindnyájukat!”²⁷⁵ Nem felejtő kegyeletünk még haló porában is áldást esd Nagymagyarország utolsó hercegprímására, kegyes jóakarónkra.

Már állott az új Szent Imre-gimnázium a keresztény magyar kultúra új őrhelye, mikor egyik építő kar a jól végzett munka tudatával pihenőre tért.

1932. okt. 11-én meghalt *Klebelsberg Kunó gróf*. A nemzet borult gyászba elhúnytán, de különlegesen meggyászolta a Ciszterci Rend és meggyászolta a Szent Imre-gimnázium. A Rend a hűséges tanítvány példaképét siratta benne, mindenkor áldozatos pártfogóját, akit – kivételes kitüntetés – rendi testvérré, confraterré választott meg. A Szent Imre-gimnázium törekvéseinek osztályosát, hatalmas gyámolítóját vesztette benne. „Hiszen részben *Klebelsberg Kunó gróf* pártalan cselekvő-erejének köszönhető, hogy mai alakjában szolgálhatja a magyar művelődés gondolatát. A nagy reménylőnek, a cselekvés fanatikus hősnének, a lánglelkű magyarnak, a jövőjáró államférfiúnak alakját a hűséges tanítvány lelkének szép világossága fogja iskolánk örök emlékezetébe megtartani és megszentelni.”²⁷⁶ Rendkívüli egyéniségének nagysága ott emelkedett félreismerhetetlenné, hogy alig halványultak el emberiségének vonásai, történelmi érdemei általánosan tiszteletet parancsoló erővel léptek elő. Október 14-én temették, intézetünk tanári kara és ifjúsága testületileg vett részt a beszentelésen és kísérte a Nyugati-pályaudvarig koporsóját.

²⁷⁰ É. 1930–31. 7–8. 1.

²⁷¹ É. 1931–32. 21. 1.

²⁷² É. 1926–27. 7. 1.

²⁷³ G. 654/1924.

²⁷⁴ É. 1927–28. 3. 1.

²⁷⁵ G. 654/1929.

²⁷⁶ É. 1932–33. 23. 1.

Gimnáziumunk részvétnyilatkozatára özvegye Pesthidegkútról 1932. okt. 22-én intézte hozzánk e sorokat: „A bensőséges részvét és vigasztalás különösen jól esik a ciszterciek részéről, akikhez szegény jó uramnak olyan közeli és mélységes kapcsolatai voltak, s akikről mindig a legnagyobb tisztelet és szeretet hangján emlékezett meg.”²⁷⁷ Intézetünk kegyurának rendelkezése szerint²⁷⁸ halálának évfordulóján (okt. 11.) évenként Requiemet tartunk lelkiüdvéért.

1933. febr. 13-án *Apponyi Albert grófért* mondottunk Requiemet. „A Gondviselés legnagyobb ajándéka volt, amelyet csak adhat egy nemzetnek: nagy ember volt. Jellem. tudás, ész és szív, nemzeti művelődés és európaiság, eszmények és valóságok, hagyománytisztelet és haladás, magyarság és kereszténység zengő kathedrálisa volt.”²⁷⁹

1935. Te Deum-ján elbúcsúztunk – ki sejtette akkor, hogy hosszú időre – a tanári kar legidősebb tagjától, *Magdics Gáspártól*. Kiválasztotta az időt, mikor senki sem várta vissza a katedrára. Csendes lépéseinek elmúlását talán észre sem vennők, ha szellemi értékeinek hiánya nem tenné körülöttünk annyival szegényebbé a világot.

„Kevés halál hasonlít az övéhez: hiányzik róla az enyészet leverő fuvallata. Helyette egy gyönyörű, gazdag és finom élet bontja ki elénk eddig névtelen alázattal gyűjtött, de most magától kiáradó arányait, hogy továbbra is bennünk maradjon ciszterci életünk bennünk folytatódó hagyományinak, segítő útítársának, nevelő és eligazító mintájának. A halál azok közé emelte őt, akinek értelmét az élők számára a középkor vágyódó csodálkozása csak ennyivel tudta kifejezni: *Vestigia luminosa!*...

Egyirányú, következetes, tudatos, mindig mélyülő élet volt. *Semper idem!* – hangzik fel emlékezésünkben a középkori író mindent elmondó jelentése... Ama feladat munkájába állította be fiatal erőit, dolgos férfikorát, évei alkonyát, hogy a tanítás evangéliumi, apostoli munka legyen, a tanárt a szerzetespap ihlete sugallja s iskoláink ne a humanizált, hanem a keresztény kultúra bölcsői, kertjei, várai, mindig tartó erkölcsi ércfedezetei legyenek.”²⁸⁰

Halottak napján az előcsarnokban kiteszük diákhaltottaink névjegyzékét is s örök mécseszt gyújtunk emlékükre. Még a fiatalság derült élettudata is elhalkulva halad el e Memento előtt. Akik még ismerték őket, azok előtt a mulandóság történetében életté idéződik vissza a kis *Harmathy József*, aki intézetünk első esztendejében hagyott itt bennünket, azután az a három diákunk, kiknek halál sikoltását annyian hallották társaik közül a villamos alatt. Ott van *Wéber István* neve. A nagy, komoly könyvek hiába várták pedig annyira szerette őket; az *ars longa*, a betűk élete elporladt az örökkévalóságnak világító tüzében. Felújul emlékezésben mégegyszer *Igmándy Istvánnak* a mosoly verőfényében csillogó élete; megint fogadja *Tischner József* örömtől sugárzó arccal az osztály ajtajában osztálytársait, tanárait; csendes elvonul a finom lelkű, halk szavú *Csoda István*, *Abt Ottó*, *Karczag György* és még tízen legjobbjaink közül. Majdnem annyian, amennyi esztendeje van intézetünknek. Mindegyiket egyformán meggyászoltuk, mindegyik egyformán a miénk volt. De iskolánk nem ismer derékba tört életeket: az Isten szólító szava előtt alázatosan hajlik meg könnyező megadása. De mégis fáj, mikor árva lesz egy kis pad, mikor emlékké fírad egy mosolygó arc, mikor egy szempár ragyogásában elhalványul a lélek földi tündöklése. Elmentek. Mi is elmegyünk, de addig szeretettel virrasztunk imádságban értük.

Halott nagyjaink iránt való kegyelet fejlesztése, valamint ez ebből fakadó termékenyítő tanítás megbecsülése bírta rá *Pintér Jenő* tanker. főigazgatót, hogy bevezesse iskolánkba a „a tanuló ifjúság tanulmányaihoz közelebb álló elhunyt nagyjaink sírjainak rendszeres gondozását és emléküknél állandó megünneplését”.²⁸¹ Iskolánk *Virág Benedek* és *Andor József* sírját kapta kegyeletörökségbe. a „nemzeti lélek tüzes ébresztőjé”-nek és a legfehérebb magyar toll szolgájának pihenőjét.²⁸² Gondozásába vette a sírokat, minden halottak napján koszorút helyezett rájuk, díszőrséget állított s mécseszt égetett a két kiváló író emlékezetére. Ugyanúgy gondoztuk a Budapesten nyugvó ciszterciek sírját. „A holtak tiszteletéből hadd viruljon ki ifjúságunk lelkében a hagyomány szeretete, az a gyökérhűség, amely az emlékezet erejével tartja össze ezt a különben mindig széthullani készülő, hálátlan világot, a feledés földjét.”²⁸³

²⁷⁷ G. 705/1932. sz.

²⁷⁸ 532/1934. Zirci apáti sz.

²⁷⁹ É. 1932–33. 23. sk. 1.

²⁸⁰ A zirci apátúr nekrológja, 520/1935. júl. 29.

²⁸¹ Főig. 910/1924. febr. 23. – G. 82/1924.

²⁸² É. 1925–26. 7. l.

²⁸³ É. 1928–29. 8. l.

Intézetünk minden esztendőben Szent Remig napján, azon a napon, melyen áldást szokott könyörögni nagy alapítója, *Békefi Remig* apátúr életére, gyászmisében esd örök nyugodalmat lelkének. Halálának tíz-éves évfordulóján pedig különösen is kifejezést adhatott hálás kegyeletének, mikor *Békefi Remig* volt tanítványainak országos mozgalma emléket állított Zircen az apátság parkjának azon a helyén, hol életében oly szívesen tartózkodott. A tudományos élet legkiválóbb képviselői jelentek meg ezen a történelmi nagyságot bizonyító ünnepségen. A magyar királyi kormány képviselőjében ott volt maga *Hóman Bálint* vall. és közokt. miniszter is. A zirci Caecilia-énekkar nyitotta meg az ünnepélyt. Utána intézetünk növendéke, *Nyáry Zsigmond* gróf II. o. t. szavalta el Brisits Frigyesnek fiúi kegyeletben sugárzó alkalmi költeményét. Az ifjúság hálás érzéseit *Mátyássy Zoltán*, ugyancsak szentimrés diák, tolmácsolta. Az emlékvató beszédet *Pintér Jenő dr.* tanker. főigazgató mondta. „E beszéd megindultságával, szárnyaló remeklésével, briliáns eszméivel klasszikus alkotása volt a hálás tanítványnak, a kitűnő tudósnek és fennkölt érzékű embernek.” A felavatott emlékműre, *Megyer Mayer Antal* nagyszerű alkotására, Hóman Bálint tette le a kormány koszorúját, Remig apátúr tevékenységének országos jelentőséget méltató szavak kíséretében. A Rend nevében *Werner Adolf dr.* zirci apát vette át az emléket. Beszéde a fennkölt lelkű utód méltató elismerése volt elődje kiválóságának, de meg a Ciszterci Rend nagy hivatásának, programszerű kifejtése is, mely programot maga is életfeladatául tekint és valósít meg.²⁸⁴

Az a tízéves évforduló, melyet nem sokkal ezután ült a Ciszterci Rend, ült a magyar keresztény nevelés, természetes következménye az előbbi ünnepségeknek. *Werner Adolf* apátúr tíz éve folytatása amaz eszmék harcának és győzelmének, amelyek Rendünk újkori történetét annyi lelkesedéssel inspirálták, mely eszméknek oly kimagasló képviselője volt Remig apátúr s mely eszméket szellemi örökségként vett át *Adolf* apátúr.

„Tíz éve már, – írja az év krónikása, – hogy *Adolf* apátúr ihleti Rendje útjait. Egymaga volt mindig a Rend, de mindig több volt, mintsem felélte volna a történelem. Az idő szándékait mindig az Isten üzeneteként fogadta s a ciszterci élet fejlődő igényeibe stilizálta be azokat, úgy mint középkori apátősei gót dómok áhítatába építették bele a XII. század nagy törekvéseit. Miközben a világtörténelem áramlása szinte irracionális feszültségűvé válik s az impérium mudi démoni bálványa körül tumbol, *Adolf* apátúr csendes, szent iskolákat emel, ezeréves harangszóval még jobban a magyar föld sebzett, megingott rögeihez köti az ősi vérű búzát, megfínomítja Rendje lelkiségét, jövőnyílásra neveli az új magyar nemzedéket, az imperium animi erkölcsi hevületére nemesíti a toll, a kasza, az eke, a húr lendületét, ... harmonizálja az idők megbomlott járásának ritmusát. Így jöttek be nyolcszáz évvel ezelőtt a ciszterciek a termés-nyerseségű Magyarországra, így folytatja útjukat, így spiritualizálja az események materializmusát ciszterci lelkének kegyelmi gazdagságával Zirc apátúra.”²⁸⁵

És tíz év után? Az alkotások termékenységében szinte felülmúlta az idők lehetőségeit. Nem telt el három lustrum Zircen új épületszárnyban helyezi el a theologiai főiskolát, átlépi a bajai gimnáziumot és a pesti Bernardinumot, felépül a budai és pécsi gimnázium, új rendházba költözködik a budai tanári kar, átalakítják a bajai rendházat, új templom szolgálja a hívek lelki szükségleteit az előszállási birtok területén, belefognak a hercegfalvi templom építésébe, megkezdik Budán a plébánia templomot, Székesfehérvárott is az új gimnázium csak a munkászek megmozdulását várja.

Főképpen *Werner* apátúr iránt akarta leróni a Kelenföld-lágymányosi egyházközség tiszteletének, ragaszkodásának adóját, mikor 1934. máj. 27-én óriási zarándoklatot vezetett a zirci anyamonostorba. A zarándoklathoz 250 diákunk is csatlakozott.

Werner apátúr nevéhez fűződik a párhuzamos osztályok felállítása. A VKM. még 1924. aug. 25-én általánosságban megengedte, hogy átmenetileg létszámon felül felvehessék intézeteink a jelentkezőket, de a jövőre vonatkozólag kívánja a rendes létszámra való apasztás megkezdését.²⁸⁶

Az új iskolaépület már párhuzamos osztályok számára készült. Ezért a zirci apátúr 20/1934. sz. felterjesztésére a VKM. „áthatva a budapesti I. ker. Szent Imre gimnázium osztályai párhuzamosításának évek óta megállapított szükségességétől”, lehetővé óhajtja azt tenni. Az I. és II. osztály egyszerre való párhuzamosítására az 1935–36. tanévtől 7654 P-t engedélyez. Ez a VIII. fizetési osztály 2. fokozatában lévő két tanár illetményének felel meg.²⁸⁷

A többi osztály párhuzamosítása fokozatosan történik; 1936–37-ben már 4 osztályunk volt párhuzamos.

²⁸⁴ É. 1933–34. 22. l.

²⁸⁵ É. 1933–34. 4. l.

²⁸⁶ VKM. 28.439/1924. V. – G. 511/1924.

²⁸⁷ VKM. 29.274/1934. V. a. 1., 1934. ápr. 9. – Másolatban G. 170/1934.

Jelentős változást hozott iskolánk szervezetébe az 1934. évi XI. tc., mely 1934. július hó első napján lépett életbe (43.§.). Az 1924. XI. tc. végrehajtása után a tapasztalat azt mutatta, hogy a szülők humanisztikus képzésének emléke és az étellel való megalkuvás a reálgimnáziumot tette közkedvelté. Olyannyira, hogy alig néhány évvel a törvény meghozatala után *Klebsberg Kunó gróf* elrendelte a gimnáziumok bifurkációját is az V. osztálytól kezdve. Ezzel a három típus gyakorlatilag ötféle lett. Az új, 1934. IX. tc. indoklása ebben a sokféleségben a nemzeti közszellem, az egységes nemzeti világnézet hiányának egyik okát látja. Ezért egybe vonta a középiskola típusokat (4.§.) de az ötödik osztálytól kezdve kétágazatúvá tette a gimnáziumot, amennyiben a tanulók választhatnak a görög nyelv vagy pedig egy élő idegen nyelv között (22.§.). Iskolánk fenntartó hatósága törvényadta jogánál fogva, modern nyelvvül a franciát vezette be.

A középiskola feladatául a törvénycikk azt hangsúlyozza, hogy a tanulót vallásos alapon erkölcsös polgárrá nevelje, a magyar nemzeti művelődés szellemének megfelelő általános műveltséghez juttassa és az egyetemi és más főiskolai tanulmányokra alkalmassá tegye.” A középiskolai műveltség legjellemzőbb vonásává a nemzeti jelleget teszi. „A középiskolai műveltség kell, hogy magában foglalja a korunk művelődési színvonalától előírt humanisztikus és reális elemeket, de mégis oly magyar nemzeti műveltségnek kell lennie, amelynek birtokában és anyagának ismeretében volt tanulói hasznos tagjai lehetnek a magyar társadalomnak, képzett munkásai a magyar közéletnek és etikus világnézetű polgárai az államnak.”²⁸⁸

A másik jellemző sajátosság a vallásos nevelés és jellemképzés erősebb előtérbe állítása. Határozottan tért hódított az angolszász nevelési rendszer pedagógiánkban. Ez a rendszer nagyobb súlyt vet a jellemnevelésre, mint az ismeretközlésre. A szülők elfoglaltsága nőtt, nevelésre való alkalmas volta csökkent, néha erkölcsi felfogásuk is lazább lett. Az iskolának kell fokozottabb vallás erkölcsi nevelésével pótolnia a hiányokat, biztosítani a tanulók harmonikus testi és szellemi képzését, erősíteni a családi érzést, hogy hazafias és vallásos polgárokat állítson az élet csatasorába.²⁸⁹ Az erkölcsi nevelés intenzívebbé tételének eszközekül bevezette a közoktatásügyi minisztérium az osztályfőnöki órákat.²⁹⁰

Az új tanterv írta elő a 45 perces tanítási órákat is.

Az 1934. évi XI. tc. értelmében gimnáziumunk igazgatási főhatósága a Katolikus Középiskolai Főhatóság, melyet a püspöki kar 1934. márc. 21-én létesített. Elnöke a hercegprímás, tagjai a püspöki karból kiküldött két püspök és a középiskolákat fenntartó férfiszervezetesrendek főnökei, ügyvezető alelnöke a mindenkori pannonhalmi főapát.

A Főhatóság felügyeleti jogát a 6 katolikus középiskolai főigazgató útján gyakorolja. A főigazgatókat a szakfelügyelők támogatják munkájukban.

A püspöki kartól 1934. szept. 26-án jóváhagyott Ügyrend szerint a Kat. Középisk. Főhatóság – az 1934. évi XI. és az 1935. évi (a közoktatásügyi igazgatásról szóló) VI. tc.-ben megszabott keretek között – jogot nyert a Tanterv és Utasítások kidolgozására, a rendtartás megalkotására, a tankönyvek engedélyezésére és az érettségi vizsgálati elnökök kiküldésére.²⁹¹ A kérdéskomplexum ezidőszereint még sok tisztázásra szorul.

Az állami ellenőrzést az évközi előadásoknál és az érettségi vizsgálatokon a minisztérium megbízottai végzik.

A ciszterciek általános nevelni elveiből a Szent Imre-gimnáziumban.

A keresztény nevelés munkájában nem lehet helye tapogatózó bizonytalanságnak, kísérletezésnek kiforratlan rendszerek megvalósítására; nem hivatása új művelődési eszmények gyártása, melyek modern jel-szavakkal felöltöztetetten tetszetős külsejükkel hatnak, kápráztatnak, hanem csakis egyet tekint hivatásának: az Istentől kijelölt életutakra vezetni a rábizott ifjúságot.

A ciszterciek pedagógiája természetszerűleg transcendens célokat tűz ki maga elé, távlata fölé az örök-kévalóság bontja ki szárnyait. Minden tudásnak, minden erőfeszítésnek csak annyiban tulajdonít értéket, amennyiben ezek örök viszonylatban is értéket jelentenek. Nevelési eszményét nem emberi bölcsesség kigondolásából összegezte, hanem isteni szó jelölte meg: „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok tökéletes.” „Embert formálni, akin az isteni összhang szépsége ömlik el; egyéniséget teremteni, aki örök-életté stilizálja meg magában a világot”, – állapítja meg az új intézet pedagógiai célkitűzését megalakulásakor az igazgató. A lélekformálásban nem töri össze a keresztény pedagógia az embert, hanem Isten közel-

²⁸⁸ A középiskoláról szóló 1934: XI. tc. végrehajtási utasítása, 51 sk. 1.

²⁸⁹ VKM. 2845/1933. eln. sz.

²⁹⁰ 34.0007/1934. sz. – G 4999/1934.

²⁹¹ É. 1935–36. 22. 1.

ségébe emeli az emberi öntudatot. „A földet az örök élet jegye alá helyezi s ezzel összhangot teremt ideiglenesség és örökkévalóság, természet és természetfelettség, anyag és szellem, emberi vágy és ennek kielégítése közt. Kiemel minden értéket az emberből és oda állítja a mulandóság mélységei fölé, hogy úrrá legyen a természet és halál felett.”²⁹²

Nevelésünk középpontjában tehát mindenkor a vallás áll. Teljes átértéssel vallottuk és valljuk, amit Willmann mond: „A vallás adja meg a szív életének a mélységet és szépséget, az erkölcsi jellemnek a kitarítás erejét és a jó győzelmének reményét.” Az emberi művelődés évszázadai rengeteg kincset halmoztak fel. Feladatunknak ismerjük el, hogy ezeket közvetítsük: de mikor szilárd alapot akarunk az egyéniség megingathatatlan felépítéséhez, mindig mélyre kell ásunk, mindig vissza kell hatolnunk az örök sziklához, Krisztushoz. „Iskolánk első célja nem a tanítás, hanem a nevelés és tanítás anyaga és módszere csak eszköz a nevelés eszményeinek megvalósítására... Ne legyen egyetlen tanításunk sem a matematikából, sem a pogány klasszikusokból, melyen rá ne mutatnánk valamiképpen az evangélium napfényes magaslatairól hangzó szavak igazságára: „Ég és föld elmúlnak, de az Én igéim el nem múlnak.”²⁹³

A vallásos világnézet háborítatlanságát igyekszik óvni az intézet, mikor a Rendtartás által is jogossá tett úton-módon némi vallási szelekcióval csökkenteni pedagógiája alaptörekvéseit nem egyazon irányban osztó családok gyermekeinek bekerülését.²⁹⁴

„Tudás lelkiismeret nélkül – mondja Fouillé – a lélek halála.”

A lelkiismeret öre nem az emberi akarat, melyet a „tiszta ész” vezet. Életünkben így eltűnnék az erény és a bűn, eltűnnék az erkölcsiség, kivesznének a heroikus vonások, az erkölcsi érzékét vesztett ész a gonosztevékenben pathologikus tüneteket lát, a hóbortosokban egyéni jellemeket. Az embert harcra önmagával és a világgal csak a múlt léten túl nyúló rendeltetése képesíti. A vallás az a hatalom, mely az emberi cselekedetek zsinórmértékeül Isten rendelését jelöli meg, a változhatatlan és örök Isten. Csakis az isteni akaratnak reánk alkalmazása mutat határozott irányt elhatározásainknak. Nem rejtekezve élő vallásosság, mert ez tettek nélkül olyan, mint az alvajáró gondolat.²⁹⁵

Pedagógiai rendszerünkben a hazafias érzés is szervesen kapcsolódik a valláshoz. „A világtörténelmi erők összetűzéséből zúgva száll (végig a lelkeken a tanulság, hogy az élet minden lendületes motívuma, az önzetlenség, önfeláldozás, hűség, fegyelem, hősiesség s ami szép erény csak fenntartja a hazát s előbbre viszi tökéletesedésében az emberiséget, az mind nem posványban és fertőben, hanem az élet örök vizei mellett erősödik nagyra és izmosodik lebírhatalmá. Ez örök folyású vizek pedig ott fakadnak, ahová mindig is menekült a megfáradt lélek: a vallás mélységeiben.”²⁹⁶

„Üres szóbeszéd minden hazafiság, minden becsületesség, minden kötelességteljesítés. minden erkölcs, ha gyökerei nem istenes lélekben fakadnak meg. Legyen a mi tanításunk, legyen a mi szavunk és a mi példánk egységes nagy oratorium, melynek minden taktusából az örökkévaló eszméknek szépsége csorduljon ki a fogékony szívekre. Legyen a mi önfegyelmezetségünk makulátlan példaképe a keresztény férfi jellemének, melynek tiszteletreméltó vonásai szinte átöröklődjenek, stigmatizálódjanak a nemzet jövőjének hordozóira, reményeinek munkálóira, boldogságának zálogaira.”²⁹⁷

A pedagógia nem mélyíthet ellentétet az intellektuális kiképzés és az erkölcsi tökéletesbülés közé. A szellemi kiképzést nem nevelheti büszke öntudattá, nem különítheti büszke öncéllá, hiszen éppen az erkölcsi tökéletesbülés emeli fel az embert a földről, teszi az igazság keresőjévé, tudatosabbá és istenibbé.

„Az emberben fontos az akarat, a cselekvés, a jellem. A tudás, a gondolat nem elég, mert öncél, saját világát kiépítő életszemléleti rend lesz, mely önmagába elzárkózottan elégséges elvévé válik magának, maga körül pedig racionalizálja a világot. A tudásnak csak annyiban van értéke, amennyiben a jóakaratot szolgálja, s a gondolat értékHITELESÍTŐJE a jó cselekvés. Cselekvő gondolatú, keresztény mélységű férfi – ez a mi pedagógiai ideálunk.”²⁹⁸

²⁹² É. 1912–13. 15. 1. – E felfogás végigvonul a gimnázium egész történetén s ismét és ismét hangoztatja az évvégi jelentés.

²⁹³ G. 61/1920. febr. 25. Első osztályozó érték.

²⁹⁴ 710/1924. zirci apáti sz. – G. 478/1924.

²⁹⁵ É. 1912–13. 41. sk. 1.

²⁹⁶ Értesítő. 1915–16. 26. sk. 1.

²⁹⁷ G. 217/1919. szept. 20. és 362/1920. Első módszeres tanácsok.

²⁹⁸ É. 1926–27. 11. 1.

Pedagógiánk eszköze, egyszersmind impulzív ereje szintén isteni: a szeretet. „Szeretet hozta létre ezt az iskolát” – mondotta Békefi apátúr az alapításkor. „Szeretet legyen a vezetőnk” – folytatta a legelső módszeres tanácskozmányon az igazgató.

„A szeretet, melynek tiszta tükrén az Isten képe ragyog vissza, az a szeretet, mely önmagát felejti a magyar ifjúságért; az a szeretet, mely sokat tűr, mindent odaad, mindent elfelejt, nem fárad el a munkában, áld a jóságban, óv a bajban, fenntart a veszélyben, kiment az örvényből szelíd erővel, erős szelídséggel gyámolít, javít, tökéletesít, irányít. S ily módon érleli egészséges gyümölcsé tanításunk és nevelésünk sok fáradtságát.”²⁹⁹

Minél inkább kezd kihűlni a családban, az életben a szeretet, annál többet kell kapnia az iskolában. „Tartsuk a magyar művelődés új folyamatán a szemünket. A tagadás bölcsellete és a démos radikális iránya küzd a fiatal magyarság lelkéért. A mai gyermek erkölcsi és anyagi romokon tanul meg járni és lépései egyszerre viszik az iskola életébe és az élet iskolájába. Ez az élet-iskola kemény, szinte kegyetlen lemondásokat követel a gyermektől, akinek pedig természete a mese, a dal és a kacagás. Amit az élet iskolája megtagad tőle, azt itt, az iskola életében kell megkapnia a gyermeknek, anélkül, hogy irrealitásokra vezetnők.”³⁰⁰

Ez a szeretet nem lehet mindent megengedő, elnéző puhaság. Nem az a szeretet, mely mindent elnéz, hanem mindent meglát, s a veszedelmet az útból elhárítja. Ez a szeretet lesz az igazi örömök munkálója, amelyektől lendületet kap a szebb élet vágya s kigyúl az élet színes jókedve.³⁰¹

„Nem szabad ... megfélemlenünk arról, hogy az élet mélységeiben sokszor erőszakos áramok, láng-oltó viharok járnak. Alakító, nevelő munkánkkal tehát ellenállókká kell tennünk az egészséges lélek szép képességeit: a világos látást, az ítéletet, a bátorságot, mindenekfelett pedig az akaratot. Így nyer földi mértékkel mérhető formát az elméletünk; így nevelünk boldog és boldogító embereket a társadalomnak, az egyháznak és elalélt nemzetünknek; embereket, kiknek homloka égi fényben ragyog, lábuk meg erősen megáll azon a helyen. ahová őket a Gondviselés rendelte.”³⁰²

Van a ciszterci pedagógiában valami változatlan, valami maradandó: elvek, melyek örökérvényűek. „Ha pedagógiai alapprincipiumaink változatlanok is, methodikánk azért nem megkövesedett, azért nem pang; mert nem szűnünk meg állandóan kutatni új módok, új eszközök, új utak után, hogy a régi célhoz jobban, biztosabban és könnyebben eljussunk. A régit csak azért, mert régi, nem dobjuk el, az újnak. csak azért, mert új, nem hódolunk.”³⁰³

A módszeres értekezleteken ismételtén alkotta a megbeszélés tárgyát a tantárgyi koncentráció. Érdekesen viszi át ezt azután az igazgató a nevelés terére. Az egyes tantárgyak ismeretanyaga nem lehet elszigetelt, egymástól független tudásterület. Nemcsak a tanítás, hanem a nevelés szempontjából sem. A gimnázium tudást közvetít, de egyúttal a tudományos gondolkozásmód előkészítő iskolája is. Az egész tudásközvetítést hassza át bizonyos egység, egyes tárgyakon belül pedig teljesen kidolgozott, a maga egészében egységesen rendezett ismeretanyagot közölünk. A szervesen összevisszaság nemcsak az ismeretek maradandóságát csökkenti, hanem a gondolkodásmód egységességének alakulása is bontó, szétosztató befolyások alá kerül.

Még 1917-ben fejtegeti az igazgató:³⁰⁴

„Állapítsa meg a tanár évre, időszakra és minden órára az elvégzendő anyagot, így egyes órák egy nagy egésznek szerves alkotórészei lesznek, az órák részei is egy kis kerek egésznek kis szakaszai.”

„Az ilyen munkatechnikával vezetett tanításnak mindenesetre meglesz az a gyümölcse, hogy a tanuló háborítatlan egységben és összefüggésben percipálja az új anyagot; hónapokon, esztendőkn keresztül folytatva pedig tudatosá érleli benne a meggyőződést, hogy csak a rendszeres, egységes eljárás vezet megfelelő eredményre, második természetévé teszi a fegyelmezettséget, határozott szempontokat ad neki a kritikában a dolgok megítélésében, a lényegesnek a lényegtelenről való megkülönböztetésében...”

„Amint a tanítás, úgy a nevelés tervének is kisebb koncentrikus egységekre kell tagozódnia. A jellemalkotás munkáját is fel kell osztani évekre, sőt hónapokra és hetekre. A lelki élet összeszövődöttségénél, az öröklött vagy szerzett dispositiók különbözőségénél fogva ez az elosztás persze nem lehet olyan kizáróla-

²⁹⁹ Zirci lt. 706/1912. – É. 1912–13. 44. l.

³⁰⁰ G. 535/1931. szept. 13. Módszeres értek.

³⁰¹ É. 1913–14. 54. l.

³⁰² G. 898/1928. aug. 29-i alakuló tanácsk.

³⁰³ É. 1913–14. 51. sk. l.

³⁰⁴ G. 59/1917. febr. 14. – II. módszeres értekezet.

gos és szorosan meghatározott, mint az ismeretanyag elaprózásánál; de azért tervszerűbb, céltudatosabb mindenestre lehet, sőt kell lennie, mint amilyen általában szokott lenni... A fejlődő egyéniség, a kialakulásban lévő jellem ép oly állandó gondozást, tervszerű ráhatást, individuális eligazítást kíván, mint a bimbózó értelem. Milyen mások a gyermek, milyen mások a serdülő, milyen mások az ifjú erényei és hibái! És az azonos erények és hibák is mily más jellegűek, milyen más formában nyilatkoznak meg! Ezek mind a nekik megfelelő egyéni kezelést, még pedig folytonos kezelést sürgetnek, hogy a rossz tűrhetővé, a tűrhető jóvá, a jó jobbá legyen.” – „Ajánljuk a hibák elhagyását, de az erények követését is. Jelöljük meg pontosan is az erényeket, amiket a jövő hétre gyakorolni akarunk, a hét utolsó napján mintegy kis lelkiismeretvizsgálatot tartassunk. A keresztény nevelők ezt (De La Salle, Don Bosco) régen alkalmazták, újabban Browlee (a Legrange iskola megalapítója) új életre segítette.”³⁰⁵

„Az örök ideálok mellett természetesen korunk uralkodó eszméire is figyelemmel kell lennie a pedagógiának. Az *individualizmus*, amely a múlt század II. felében szinte egyetemesen tartotta hatalmában a közfelfogást s benne a nevelés rendszerét, ma már leáldozóban van, helyét kénytelen átadni a *kollektivizmusnak*. Az egyén csak mint a közösségnek egy tagja bír jelentőséggel. Ezért a nevelésnek arra kell törekednie, hogy az egyént alkalmassá tegye a közösség önzetlen szolgálatára. A világháború után, a forradalmak óta a kollektivizmus gondolatát az egyeredetű egyfajtájú, egynemzetiségű egyedek tömegeire szűkítették. A *nacionalizmus* robajos erővel támad az idegen szellem szabadságára, s heroikus aktivitással iparkodik újjáépíteni saját nemzeti életét. A nemzetnevelés nemzetvédelmi szempontból kétségtelenül nagyon fontos, harmonikus embert és harmonikus nemzedéket csak akkor ad a hazának, ha nem szűnik meg individuális és szociális lenni. Individuálisnak, egyéninek kell lennie, vagyis meg kell ismernie és figyelembe kell vennie az ifjú sajátos erőit, hajlamait, képességeit és ezeket egyéni kezeléssel, szerető gondossággal kell felszínre hoznunk és önállóságra képesítenünk. De emellett szociálisnak is kell lennie a nemzetnevelésnek, vagyis rá kell szoktatnunk a gyermeket és meggyőződésé kell *éreltnünk* az ifjú lelkében, hogy nagy és szent kötelességei vannak azok iránt, akiket hozzá fűz a föld, a nyelv, a történelmi múlt, a nemzeti nagyság közös érzése. S ennek az érzésnek nem szabad terméketlen és erőtlen ábrándozásokban elhalnia, hanem tettekben, önfeláldozásban, közös ügyek önzetlen munkálásában kell megnyilatkoznia. A nemzetnevelésnek tehát munkára, mégpedig *közös munkára nevelésnek* is kell lennie. Közös munkát pedig csak az végezhet, aki engedelmeskedni tud. Engedelmesség pedig nincsen tekintélytisztelet nélkül. És minden tekintélynek forrása a vallás. Tehát a nemzetnevelésnek tekintélytisztelőnek és vallásosnak is kell lennie.”³⁰⁶

Hogy az egyéniséget kitevő testi és szellemi tulajdonságokat összegezöbben megfigyelhessük, a fejlődés menetének irányát, tempóját, kilengéseit jobban számontarthassuk az 1913. máj. 8-án tartott IV. ellenőrző tanácskozmányon felvetette az igazgató, nem lenne-e hasznos *egyéni jellemlapok* meghonosítása. A tanári kar egyhangúan magáévá tette s bizalmas belső használatra meg is kezdte e jellemlapok kitöltését. E jellemlapok felölelték az anyakönyvi napló adatait is, de kiterjedtek a tanulók részletesebb családi körülményeire, testi fejlettségére, szokásaira, kedélyvilágára, vallásos érzületére, erkölcsi felfogására, képességeire, érdeklődésének elevenebb megnyilatkozási irányaira, fegyelmi életére, szóval mindenre, amiből jelleme összetevődik, ami fejlődésére hatással van.³⁰⁷

Amikor azonban a tanulók özönlése iskolánk felé óriási mértékben megduzzasztotta a tanulók számát, a megfigyelések leírása helyett az osztályfőnököknek meg kellett elégedniök memóriájuk számontartó erejében. A párhuzamos osztályok kisebb létszáma megint lehetőséget nyújt a jellemlapok vezetésére.

Az egyéni nevelés eszköze az *osztályozás* is.

„Az osztályozás ugyan elsősorban a szelekció eszköze, de nevelő értéke is igen nagy, ha nem rideg ítékezés a jellege, hanem az intenzív tanításnak és a szeretettel végzett tanulásnak természetes nyugodt folyománya... Rávezeti a növendéket arra a nyugodt meggyőződésre, hogy a kötelességteljesítés mértékét nem a magunk elfoglaltsága, hanem másoknak tárgyilagos ítélete szabja meg... Éleszti benne az emberi lélek egyik legnemesebb érzelmét, a becsületérzést, másrészt rászoktatja az élet könnyörtelen szelekciójára, megedzi a küzdelemre és iparkodásra, felfegyverzi a kellemetlenségek és szenvedések ellen... Legyen az mindig a gyermeki lélek természetadta, de megnemesült ambíciójának arányosított fegyelmezője, erősítője a jószándékoknak, bátorítója a gyengeségeknek, jutalma a szorgalomnak és derékségnek. De ne legyen

³⁰⁵ G. 59/1917. febr. 14. – II. módszeres értékek.

³⁰⁶ G. 537/1934. szept. 17. Első módszer. tanácsk.

³⁰⁷ É. 1913–14. 55. skk. I.

takarója a hibáknak, felszabadítója a hiúságoknak, szentesítése a könnyelműségnek; mert az iskola, mint, az élet előkészítője, nem szoktathat olyan kímélethez, amelyet az élettől várni nem lehet.”³⁰⁸

A tanulók *házi munkáját* az iskola igyekezett megkönnyíteni, de semmiképpen sem tette feleslegessé. „A tanulás nem játék, hanem munka, melyet a tanulónak magának kell elvégeznie, még pedig belátásból meg erősödött jókedvvel, szeretettel... Az olyan eljárás mely mindent készen nyújt, s feleslegessé teszi az életről való felfogásában, hanem arra is ráviszi a növendéket, hogy erő kifejtő ösztönét, más, az iskola célján kívül eső, ellenőrizhetetlen elfoglaltságban érvényesítse. Fontos ez főként a nagyvárosban, melynek szociális és intellektuális berendezkedése, igaz, hogy egyrészt örvedetesen kitágítja a hazuról hozott ismeretek perspektíváit és gyorsabbá teszi az appercepciót, de másrészt gyengíti a koncentráció képességet, elszegényíti a figyelmet, ellustítja a szintetizáló erőt és követelőzővé teszi a csacska verbalizmust.”³⁰⁹

A tanár irányít, de a munkakifejtést a tanulóktól is meg kell kívánnia: járhatóvá teszi az utat, de végig haladnia ezen az úton a tanulónak kell. Nemcsak a tanuló ismeretanyagát gyarapítja, rögzíti szilárdabbra, hanem kötelességteljesítésre szoktatja, az élet komoly feladatainak merészebb vállalására készíteti, találékonyságra, körültekintő megfontolásra, önálló gondolkozásra, bátor elhatározásra kényszeríti. Ezt a munkát a tanuló magáénak érzi, a kötelességek lelkiismeretes végzésén érzett tiszta öröm fokozza a munkakedvet.³¹⁰

Az iskola nem akarja erejükön felül megterhelni tanulóit, mikor a komoly munka, a kötelesség tisztességét védi.

„Kétségtelen, hogy az a szédületes gyorsaság, mellyel az utóbbi félszázadban a tudomány előrehaladt, felhalmozta az iskola anyagát is; az iskola pedig mostani idejével ezt a roppant anyagot felvenni nem tudja. Miért épen a középiskolás fiúnak kell megbirkóznia minden – sokszor ötletesen – felmerülő tudnivalóval?

Az is bizonyos, hogy az iskolán belül a legutóbbi időben annyi ifjúsági egyesület alakult speciális célokkal, hogy ezek elvonják az ifjúság idejét és figyelmét elsőrendű kötelességeitől, s ezzel az ifjak hozzászoknak a külső szereplés könnyebb munkájához. De mindezek felett a leglényegesebb megterhelés a gyermekek otthoni munkatöbblete. Nem egészséges állapot, mikor a gyermek iskolán kívüli elfoglaltsága az iskolai heti óraszámok egyharmadát teszi ki. Nem ideális helyzet az, midőn a gyermek ebéd után elkezd hazitanulmányait (zene, különtorna, tánc, nyelvek, rajz, stb.), amelyek késő estig tartanak s csak ezek után jut idő az iskolai feladatok elvégzésére. Nem válik a gyermeki lélek javára, amidőn a gyermek kívülről is úgy látja, hogy minden más előbbre való, mint az iskola és minden más fontosabb, mint az iskola programja.³¹¹

Nincs okunk tagadni, hogy az iskola és a közfelfogás mind élesebben szembefordul egymással. Aggodalommal látja ezt az iskola. De nem a kollíziók erőpróbáitól fél, hanem a következményében helyrehozhatatlanul fellépő károktól.

„A műveltségkeresés régi tiszta mértéke eltűnt, a tanulni vágyás finomabb kritériuma elhalványodott vagy kicserélődött, a közgondolkodás új életszabás jegye alá helyezte az iskolát és munkáját. Az iskola feladata egészen kisiklott eddigi irányjaiból... Valami fogalmilag nehezen meghatározható és kifejezhető kompromisszum jött létre az idő szellemével, mondjuk talán így: a közhangulattal, amely soha nem folyt bele annyira az iskola eddig szilárd eresztékeibe és soha nem lazított annyit, mint éppen ma. Elismerjük, hogy az iskolának a közszellem változásait és fordulatait figyelembe kell vennie..., másrészt azonban a közszellem hullámzó s nem mindig ideáktól irányított váltakozása nem lehet az iskola mértékszabó alapja, avagy elve.”³¹²

Az iskolát nem dobhatjuk oda a napi élet nyughatatlan változásszomjának. Vértő és nyugtalan lett a világ egy új átalakulás titokzatos és láthatatlan szellemi és erkölcsi felfordulásban nem kaphatja meg a belső egyéniség állandó elemeit, „az erkölcsi elvek rendíthetetlen mélységeire szilárduló rágyökerezést, a történeti tudat folytonosságában lelkesen bekapcsolódó érzületet és gondolkozást, a személy-fölötti értékek érvényességének s hatalmának hitét és tiszteletét, azaz: azokat az alapfunkciókat, melyekből egy harmonikus egyéniség közvetítésével él az élet.”³¹³

³⁰⁸ 1913. jan.25. I. osztályozó tanácsk.

³⁰⁹ I. Értesítő, 36. l.

³¹⁰ 1914–15. Értesítő. 19. l.

³¹¹ 1930. ápr. 29. Rendk. tanácskozmány a VKM. 540-05-57/1930. sz. rendeletére a túlterhelésről

³¹² É. 1933–34. 19. l.

³¹³ É. 1934–35. 20. l.

A *testi* nevelésről mely szerves kiegészítése erkölcsi nevelésünknek, az egyesületeknél már esett néhány szó.

A huszonöt év alatt nagy változáson, fejlődésen ment keresztül. Hiszen az első esztendőben meglehetősen nehézségekkel kellett megküzdenie az intézetnek a tornaórák helyének kérdésében is.

Hacsak lehetett, a tornaórákat künn tartottuk a Váli-utcai elemi tágas udvarában. Télen korcsolyapályát is itt kaptak tanulóink. Rossz időben az elemi iskola földszinti tornatermét használhatták. Módszer tekintetében a német, a svéd és a dán rendszerből átvettük mindazt, amit a miniszteri tantervvel megegyezőnek, helyesnek és alkalmasnak találtunk. A tanulók ruhája is az egészségügyi követelményeknek megfelelő volt: fehér trikóing fekete szegéllyel és Sz. I. betűkkel fekete öv, fekete vászoncipő, fehér vászonsapka fekete csillaggal és fekete ellenzővel.³¹⁴

Később a tornaruha több kisebb változtatás után ebben állapotodott meg: a sapka elmarad, a trikóing fehér, fekete szegéllyel, elöl kék pajzson a zirci apátság címerével. A térdig érő fekete nadrágon oldalt égszínkék sáv; a félharisnya kék, a cipő fehér.

Új épületünk tornaterme a modern higiénia minden kellékében bővelkedik.

A tornából végzett munkáról tanulóink a minősítő-, házi- és nyilvános középiskolai versenyeken számolnak be. A minősítő versenyeken a megkívánt magas fokot elérő tanulók mind az egyéni, mind az összetett versenyekben három osztályú jelvényt nyerhetnek. Az 1929–30-ban meghonosodott minősítési rendszer jelvénye a tornaruha címerpajzsára erősített piros, fehér, illetőleg zöld csík. Dűppong Mihály elgondolása alapján bevezettük a „torna- és fegyelmi” vándordíjat. Minden tornaóra után ugyanis a megbízottak az óra fegyelmi és munkaeredményét pontozzák. Az összes osztályok eredményét összehasonlítás céljából állandóan láthatják egy kifüggesztett táblázaton. A nyerteseknek az igazgató 1929–30. tanév folyamán adta át első ízben a vándordíjat. E pontozási verseny főképpen az alsó osztályokban igen kedvező eredményt ért el. Bár éppen nem oldja meg a tornaórai fegyelem kérdését, de sokat segít hozzá s a jószándéknak, önelgyőzésnek egymás közt való megfigyelésével és becslésével jellemképző erőt sem lehet megtagadnunk tőle.

Külön *orvosi* rendelőszoba áll az iskolaorvos rendelkezésére.

Iskolaorvosunk volt tanítványunk, Matits Lajos dr., 1930–31-ben megkezdte összes diákjaink orvosi vizsgálatát s a törzslapok szerkesztését. 1933–34. óta ugyancsak iskolánk volt növendéke, Romsauer Tibor dr. rendkívül pontos, lelkiismeretes, állandó megfigyelése alatt állnak tanulóink. Az iskolaorvos hetenként kétszer, megállapított órában, tanítványaink rendelkezésére áll, tanácsaival segíti őket, a szegénysorsúakat ingyenes gyógykezelésben részesíti.

Külső megjelenés formáját is nevelésünk szolgálatába állítottuk. Az intézeti sapka nemcsak az ellenőrzést könnyíti meg, hanem sok rossz kitér a sapkán hordott jelvény elől, ami úton-útfélen szembekerül diákjainkkal. Az intézeti egyenruha is emeli tanulóink együvé tartozásának érzését s állandó figyelmeztetés az iskolára és az iskola szabályaira, de a külső dekorumra is fejlesztőleg, máskor mérséklőleg hat.

* * *

Huszonöt év nem nagy idő a történelem távlatában. Nem nagy idő egy intézmény történetében sem. De ez a huszonöt év Magyarország történetének olyan idejét öleli át, mely korszakot jelentő változások összehalmozódása. Még látta Nagymagyarország gondtalan boldogságát, tanúja volt a magyar áldozatkészség és vitézség heroikus erőfeszítéseinek s megrendülten siratta meg legszentebb eszményeinek lábbal tiprását. De osztozhatott a nemzeti élet újjászületésének mámoros hangulatában. S mikor most hazánk megcsonkítottságán búsong és a jelen aggódó gondjain töpreng, bizakodva emeli tekintetét a keresztjét besugárzó menynevei világosság felé.

Székely Ottokár dr.

(A Ciszterci Rend budapesti Szent Imre Gimnáziumának 1936/37. évi Értesítőjében, az iskola fennállásának 25-ik évében, a 4–76. oldalon megjelent tanulmány néhány kisebb eltéréssel leírt – a korabeli helyesírást követő – betűhív másolata.

Készült a Szent Imre Gimnázium alapításának 100. éves jubileumára.

Oláh Gyula, egri ciszterci öregdiák (ér.: 1944.)

³¹⁴ É. 1912–13. 32. l.